

Infokom

GLASNIK VANJSKOTRGOVINSKE/SPOLJNOTRGOVINSKE KOMORE BOSNE I HERCEGOVINE

WWW.KOMORABIH.BA

BROJ 82 • GODINA XIV • NOVEMBAR / STUDENI 2021.

BESPLATAN PRIMJERAK

Okolinski prihvatljivo upravljanje u industrijskom sektoru upravljanja otpadom u Bosni i Hercegovini

MEĐUNARODNA SARADNJA • CEFTA • AKTIVNOSTI KOMORE • TRANSPORT • ANALIZE
REGULATIVA • DIGITALIZACIJA • EDUKACIJA • EEN MREŽA • PREDSTAVLJAMO

ISSN 1840-3417
9 771840 341004

INFOKOM

Broj 82
novembar/studeni 2021.

Izdavač:
VANJSKOTRGOVINSKA /
SPOLJNOTRGOVINSKA
KOMORA BOSNE I
HERCEGOVINE

Adresa:
Branislava Đurđeva 10
71000 Sarajevo

Uređivački kolegij:
Ahmet Egrić, predsjednik
Ivan Mandić
Zdravko Marinković
Nihad Bajramović
Enes Ališković
Ognjenka Lalović
Boris Marković
Aida Kapičija

Kontakt:
Aida Kapičija
Tel: +387 33 566-272
Fax: +387 33 214-292
E-mail:
aida.kapicija@komorabih.ba
<http://www.komorabih.ba>

Dizajn i priprema:
Engin Mešanović

BESPLATAN PRIMJERAK

Sadržaj

- 4** EEN
Održana Regionalna konferencija Evropske preduzetničke mreže
- 8** KOMORSKI INVESTICIONI FORUM
Građevinarstvo i infrastruktura šest ekonomija zapadnog Balkana
- 10** TRANSPORT
Šefovi transporta zajednički pozivaju svjetske lidere da osiguraju globalne lance snabdijevanja
- 11** IRU upozorava na opasnost od globalnog pograničnog haosa za ciljeve održivog razvoja
- 12** Međunarodne radne grupe za olakšice u transportu i digitalizaciju sistema izdavanja dozvola za međunarodni prijevoz putnika
- 14** VIJESTI IZ CEFTA-e
- 16** Bruto nije isto što i neto
- 17** Opstati ili nestati
- 18** ATA karnet
- 20** SAJMOVI
Pet kompanija iz Bosne i Hercegovine prvi put izlagalo na sajmu A+A 2021 u Dizeldorfu
- 22** Izlagači iz BiH predstavili ponude svojih kompanija na sajmu Anuga Fine Food
- 23** Vodik kao emergent budućnosti u Bosni i Hercegovini
- 24** Održana sjednica Skupštine IKT Asocijacije
- 25** Automatizacija poslovanja modernih štamparija
- 26** Izvozno-uvozni trendovi drvnog sektora
- 28** Okolinski prihvatljivo upravljanje postojanim zagađujućim materijama (POPs) u industrijskom sektoru upravljanja otpadom u Bosni i Hercegovini
- 30** Rashladna, klima tehnika i toplotne pumpe
- 32** USAID predstavlja UNWTO, TedQual certifikat za turističko obrazovanje u BiH
- 34** KONFERENCIJA „POUZDANOST 2021“ „Prodajni mindset“ u fokusu predavača iz regiona
- 36** Digitalna transformacija nikada nije bila samo tehnologija
- 39** COVID-19 i budućnost poslovanja
- 40** AGENCIJA ZA NADZOR NAD TRŽIŠTEM BIH
Zahtjevi za stavljanje nosiljki za dojenčad na tržište Bosne i Hercegovine
- 42** Mystery shopping kao metoda prikupljanja primarnih podataka
- 44** Šta donosi novi Zakon o zaštiti na radu FBiH?
- 46** PREDSTAVLJAMO FIA proizvodi - registar finansijskih izvještaja

Uvodnik

Dragi čitaoci,

bliži se kraj 2021. godine i vrijeme da sumiramo rezultate i pravimo planove za godinu koja je pred nama. Pandemija koronavirusa i dalje traje ali se, na naše zadovoljstvo, privreda Bosne i Hercegovine oporavlja.

Prema podacima za deset mjeseci 2021. godine, ukupan obim vanjskotrgovinske razmjene Bosne i Hercegovine iznosio je 29.348.055.000 KM i povećan je za 27,21%, odnosno 6,3 milijardi KM u odnosu na isti period prethodne godine. Izvoz iz BiH je iznosio 11.727.190.000 KM i veći je za 32,31%, odnosno 2,86 milijardi KM, dok je istovremeno uvoz u BiH iznosio 17.620.865.000 KM i veći je za 24,02%, odnosno 3,41 milijardi KM.

Ukupan saldo vanjskotrgovinske razmjene je povećan za 10,27% i iznosi -5.893.675.000 KM. Pokrivenost uvoza izvozom je povećana za 6,69% i iznosi 66,6%.

Nažalost, ohrabrujuće podatke ne prati povoljno političko okruženje koje je bosanskohercegovačkim privrednicima prijeko potrebno kako bi se izborili sa konkurencijom te osigurali uspješan plasman svojih proizvoda i usluga na tržištima van Bosne i Hercegovine. Usprkos aktuelnoj situaciji koja dodatno opterećuje poslovanje bh. privrednika, nadamo se da će se stanje u narednom periodu promijeniti u korist pozitivnih ekonomskih pokazatelja.

Svakako da će Komora, u skladu sa svojim nadležnostima i mogućnostima, nastaviti servisirati bosanskohercegovačke privrednike i biti podrška prevazilaženju aktuelne situacije te inicirati rješavanje problema u interesu svih relevantnih aktera, posebno u korist privrednika kao osnovnih pokretača ekonomskog razvoja.

U nastavku slijede nove stranice komorskog Infokoma za koje se nadamo da će privući vašu cijenjenu pažnju.

Srdačno,

Ahmet Egrlić,
predsjednik VTK/STK BiH

Održana Regionalna konferencija Evropske preduzetničke mreže

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, kao koordinator BITNET konzorcija u okviru projekta Evropske preduzetničke mreže, sa svojim regionalnim partnerima, organizovala je regionalne susrete Evropske preduzetničke mreže za jugoistočnu Evropu od 3. do 5. novembra 2021.

Centralni događaj susreta je bila Regionalna konferencija Evropske preduzetničke mreže za jugoistočnu Evropu koja je bila hibridnog karaktera i održana je u hotelu Hills na Ilići, 4. novembra 2021. godine, s ciljem jačanja saradnje među partnerima i konzorcijima Evropske preduzetničke mreže u regionu i poboljšanja kvaliteta i kapaciteta usluga Mreže. Konferencija je imala svoj plenarni (uvodni) dio, prezentaciju FINNO-Access2Finance&Innovative online platforme i dvije panel-diskusije o regionalnom inovativnom ekosistemu, pristupu finansijama i inovacijama.

Na Konferenciji su uzeli učešće najviši predstavnici relevantnih državnih i entitetskih ministarstava iz Bosne i Hercegovine te visoki predstavnici

Direktorata za istraživanje i inovacije EU (Directorate - General for Research and Innovation of the European Commission - DG RTD) i Direktorata za regionalni i urbani razvoj EU (Directorate - General for Regional and Urban Policy DG REGIO). Tu su bili i predstavnici Evropske izvršne agencije (European Innovation Council and Small and Medium-sized Enterprises Executive Agency – EISMEA), Evropskog instituta za inovacije i tehnologije (European Institute of Innovation and Technology - EIT) i Vijeća za regionalnu saradnju (Regional Cooperation Council - RCC). Učešće su uzele i finansijske institucije i banke EU, kao što su Evropski investicioni fond (European Investment Fund - EIF), Evropska banka za obnovu i razvoj

(European Bank for Reconstruction and Development – EBRD) i Evropska investiciona banka (European Investment Bank - EIB). Tu su, svakako, bili i predstavnici malih i srednjih preduzeća iz Bosne i Hercegovine i predstavnici Evropske preduzetničke mreže iz regiona (Slovenija, Hrvatska, Crna Gora, Srbija, S. Makedonija) i Bosne i Hercegovine, kao domaćina.

Prije samog događaja je organizovana konferencija za medije na kojoj su se obratili učesnici plenarnog dijela Konferencije: ministar vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine Staša Košarac, ministar razvoja, preduzetništva i obrta Federacije Bosne i Hercegovine Amir Zukić, ministar privrede i preduzetništva Republike Srpske Vjekoslav Petričević i podpredsjednik Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine dr. sc. Vjekoslav Vuković.

Ministar Košarac je istakao značaj potписанog Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU koji omogućava izlazak na tržište Evropske unije sa kojom se ostvaruje 72 odsto ukupne

Prije samog događaja je organizovana konferencija za medije na kojoj su se obratili učesnici plenarnog dijela Konferencije: ministar vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine Staša Košarac, ministar razvoja, preduzetništva i obrta Federacije Bosne i Hercegovine Amir Zukić, ministar privrede i preduzetništva Republike Srpske Vjekoslav Petričević i podpredsjednik Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine dr. sc. Vjekoslav Vuković.

vanjskotrgovinske razmjene, kao i sa zemljama CEFTA-e, gdje su prepoznatiljivi privrednici iz Bosne i Hercegovine. Govoreći o samoj Konferenciji, na kojoj je predstavljeni novi alati pomoću kojih se može lakše pristupiti finansijskim izvorima za pomoć malim i srednjim preduzećima, ministar Košarac je naveo, kao i ministri Zukić i Dragičević, da je riječ o značajnom događaju, s obzirom na to da se žele predstaviti vrlo jasne politike entiteta i zajedničkog nivoa što se tiče razvoja malih i srednjih preduzeća i istovremeno približiti izvore finansiranja EU bosanskohercegovačkim kompanijama.

Prema njegovim riječima, Ministarstvo na čijem je čelu želi da podstakne ulogu Vanjskotrgovinske komore BiH u tom procesu, cijeneći da je obaveza kako entitetskih struktura vlasti tako i vlasti na nivou BiH da putem svojih adekvatnih politika i strategija razvijaju podršku prema malim i srednjim preduzećima u Bosni i Hercegovini kroz zajedničke politike koje bi omogućile vrlo vidljiv nastup naših kompanija na stranim tržištima.

Ministri Košarac, Zukić i Dragičević su istakli značaj organizacije ovakvog foruma koji sigurno daje doprinos privrednim subjektima u preuzi-

manju novih iskustava, naročito u približavanju izvora finansiranja, a Vanjskotrgovinskoj komori da afirmiše sve ono što se može proizvesti i razvijati u cijeloj Bosni i Hercegovini.

Potpredsjednik Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine Vjekoslav Vuković je rekao da je Evropska preduzetnička mreža najveća ne samo u Evropi već u cijelom svijetu i da je donijela mnogo benefita privredi Bosne i Hercegovine te da su zahvaljujući Mreži kompanije iz Bosne i Hercegovine vidljivije na evropskom i svjetskom tržištu. Istakao je i veliki projekat na čijem razvoju radi Vanjskotrgovinska komora BiH. Radi se o platformi Digitalna komora koja služi upravo da kompanije iz BiH i njihovi proizvodi budu što vidljiviji na inostranom tržištu.

Nikola Balić sa Univerziteta u Splitu predstavio je novi digitalni alat FINNO-Access2Finance&Innovative online platformu (<https://www.finno-see.eu>) koji je kreiran kao rezultat zajedničkih napora konzorcija Evropske preduzetničke mreže iz regiona. Istakao je da je platforma namijenjena malim i srednjim preduzećima s ciljem podrške u jačanju njihove konkurentnosti u otežanim okolnostima privređivanja, kao i da im se približe dostupni izvori

finansiranja. Platforma je namijenjena i savjetnicima iz Mreže jer im otvara nove kanale komunikacije sa korisnicima usluga i otvara nove mogućnosti poslovног povezivanja, posebno u regionu. Na taj način se jača nastojanje Evropske preduzetničke mreže da kao mreža stručnjaka podrži kompanije da postanu više ekološki, društveno i ekonomski održive i da iskoriste digitalizaciju u stvaranju dodatne otpornosti prema šokovima svih vrsta. Naglasio je da se infrastruktura Evropske preduzetničke mreže u regionu proteže u šest zemalja u okruženju (Slovenija, Hrvatska, Crna Gora, Srbija, S. Makedonija i Bosna i Hercegovina) i da je čine 29 organizacija i preko 50 savjetnika.

Regionalni inovativni ekosistemi

Prvi panel pod nazivom „Regionalni inovativni ekosistemi“ je moderirao Siniša Marčić, senior ekspert za razvoj ljudskog kapitala iz Vijeća za regionalnu saradnju.

Učesnici panela su bili: Luke Incorvaja, ekspert za strategiju iz Evropskog instituta za inovacije i tehnologije, Valentina Pinna iz Odjeljenja

G.1. za smart specijalizaciju i I3 u okviru Generalnog direktorata Evropske komisije za regionalni i urbani razvoj, Albena Kujumdzhieva, savjetnica u Odjeljenju D-01 Evropske izvršne agencije za inovacije i mala i srednja preduzeća, Nedim Juzunović, CEO kompanije QUALITYCERT d. o. o. iz Tuzle, i Mirza Mešanović, generalni direktor kompanije WILDERWISE BH d. o. o. Tuzla.

Ovaj panel je, pored makro viđenja regiona koja su dali predstavnici institucija iz EU, ponudio i zaključke koji se odnose na regionalni razvoj. Istaknuta je institucionalna podrška privrednim subjektima u jačanju njihovog inovativnog kapaciteta. Potreban je zajednički napor svih organizacija za podršku biznisu za uključivanje kompanija u procesima digitalne transformacije i održivog razvoja. Za otključavanje održivog razvoja ključne su inovacije i inovativni pristup kompanija iz regiona tržištu EU, koja je najvažniji ekonomski partner regionalnih kompanija. Zahvaljujući svom inovativnom pristupu, dvije firme iz BiH su na panelu predstavile svoj put od ideje do komercijalizacije svojih inovativnih proizvoda (QUALITYCERT i WILDERWISE iz Tuzle), pomoću kojih su našle svoje mjesto na tržištu EU i SAD.

Pristup finansijama i inovacije

Drugi panel pod nazivom „Pristup finansijama i inovacije“ je moderirao Mladen Kostić, tehnički direktor Tehnološkog parka INTERA iz Mostara. Učesnici panela su bili: Aleksandra Miladinović, principal menadžer iz Evropske banke za obnovu i razvoj, Marco Giuliani, EDIF koordinator za zapadni Balkan Evropskog investicionog fonda, Amina Durmo Trlin, članica Uprave ProCredit Bank d. d. Sarajevo, Ivana Gardašević, senior ekspertica za konkurentnost Vijeća za regionalnu saradnju, i Rijad Hasić, finansijski konsultant TMD grupacije.

Ovaj panel je naglasio različit status zemalja iz regiona u odnosu na EU. Dve zemlje su već članice EU, a ostale su na različitim nivoima pristupa Uniji. To dodatno otežava kompanijama iz regije pristup finansijskim sredstvima, ovisno iz koje zemlje dolaze. Dat je podatak da 80% malih i srednjih preduzeća uopšte nije koristilo instrumente finansijske podrške, što dovoljno govori

Potpredsjednik Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine Vjekoslav Vuković je rekao da je Evropska preduzetnička mreža najveća ne samo u Evropi već u cijelom svijetu i da je donijela mnogo benefita pri-vredi Bosne i Hercegovine te da su zahvaljujući Mreži kompanije iz Bosne i Hercegovine vidljivije na evropskom i svjetskom tržištu. Istakao je i veliki projekat na čijem razvoju radi Vanjskotrgovinska komora BiH. Radi se o platformi Digitalna komora koja služi upravo da kompanije iz BiH i njihovi proizvodi budu što vidljiviji na inostranom tržištu.

o važnosti približavanja finansijskih sredstava ovih preduzeća u regionu. Predstavljeni su programi i tehnička podrška Evropske banke za obnovu i razvoj, Evropskog investicionog fonda i Vijeća za regionalni razvoj, kao i iskustva ProCredit banke, kao medija između finansijskih institucija EU i MSP-a u Bosni i Hercegovini. O tome je na slikovit način govorio Rijad Hasić, finansijski konsultant TMD grupacije, najveće grupacije u metalnom sektoru u regionu koja je uspjela doći do finansijskih sredstava dostupnih preko programa EU.

Zaključni panel

Zaključni panel koji je vodio moderator konferencije Amir Hujic, načelnik Odjela za EU i projekte Vanjskotrgovinske komore BiH, je pored zaključnih impresija moderatora prethodna dva panela, Siniše Marčića i Mladena Kostića, ponudio video obraćanje Natalie Martinez Paramo, načelnicice Odjeljenja I-02 SMP/COSME iz Evropske izvršne agencije za inovacije i mala i srednja preduzeća i Bernharda Fabianeka iz Direktorata Evropske komisije za istraživanje i inovacije.

Natalia Martinez Paramo je u svom virtualnom obraćanju naglasila dobre rezultate konzorcija Evropske preduzetničke mreže u regionu u prethodnih sedam godina, posebno u posljednje dvije, uprkos otežanim okolnostima djelovanja uzrokovanih pandemijom COVID-19. To se, prije svega, misli na asistenciju malim i srednjim preduzećima na njihovom putu ka održivom razvoju i internacionalizaciji.

Bernhard Fabianek se u svom obraćanju dotakao povezanosti istraživačkih institucija i malih i srednjih preduzeća u njihovim nastojanjima da povećaju svoj inovativni kapacitet.

Zaključeno je da Evropska preduzetnička mreža, kao najznačajniji instrument Evropske komisije u podršci internacionalizaciji i jačanju inovativnog kapaciteta malim i srednjim preduzećima, treba stalno raditi na poboljšanju kvaliteta i kapaciteta svojih usluga. Jedan od načina kako to ostvariti je i intenziviranje regionalne saradnje među partnerima Evropske preduzetničke mreže, u čemu je svoj doprinos dala i Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine organizirajući ovu konferenciju.

Amir Hujic

Usluge EEN mreže su provjerene, brze i besplatne

Poštovani čitaoci,

Vanjskotrgovinska / Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, kao koordinator Evropske preduzetničke mreže (EEN) u Federaciji Bosne i Hercegovine, u saradnji sa partnerima iz konzorcija (Sarajevska regionalna razvojna agencija, Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu, INTERA Tehnološki Park, Mostar, BIT Centar, Tuzla, Razvojna agencija Unsko-sanskog kantona, Bihać i Zenička razvojna agencija, Zenica), u ovom broju INFOKOMA, pored odabranih ponuda inostranih kompanija iz baze koja evidentira EEN PROFILE POSLOVNE SARADNJE, objavljuje i ponude iz baze koja evidentira EEN PROFILE IZ OBLASTI ISTRAŽIVANJA I RAZVOJA, kao i ponude iz baze koja evidentira EEN TEHNOLOŠKE PROFILE onih privrednih i istraživačko-tehnoloških subjekata koji su iskazali interes za saradnju sa kompanijama iz Bosne i Hercegovine.

Sve ponude koje su prezentirane iz baze poslovne saradnje EEN mreže su odabранe po kriterijima koji su prihvatljivi za izvozno orijentirane kompanije iz Bosne i Hercegovine, od-

nosno Federacije Bosne i Hercegovine, što znači da se uzimaju u obzir samo one poslovne ponude (profili) koje povećavaju izvozni kapacitet malih i srednjih preduzeća iz Bosne i Hercegovine.

Ako želite stupiti u kontakt s preduzećima čije ponude su objavljene ili ako želite da se ponuda / profil Vašeg preduzeća nađe u bazi podataka EEN mreže, kontaktirajte nas putem e-maila koji je naveden na svakoj ponudi/profilu. Procedura je vrlo jednostavna:

- Ispunite obrazac / profil za poslovnu / istraživačku / tehničku saradnju;
- Ponuda / profil Vašeg preduzeća se unosi u EEN bazu podataka;
- Vaš ponuda / profil se dalje objavljuje u poslovnim magazinima / internet stranicama EEN centara / kontakt tačaka u zemljama u kojima tražite poslovnog partnera.

Usluge EEN mreže su provjerene, brze i besplatne.

Partneri BITNET konzorcija u Federaciji Bosne i Hercegovine

VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE
СПОЉНОТРОГВИНСКА КОМОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
FOREIGN TRADE CHAMBER OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Putem dolje datog linka možete SAMI pronaći opciju search (Partnering opportunities) i pregledati sve ponude / zahtjeve inostranih privrednih entiteta (business entities):

<http://een.ec.europa.eu/tools/services/SearchCenter/Search/ProfileSimpleSearch?shid=32db25cb-726f-43b0-8b5f-7742d0935799>

KONFERENCIJA I B2B SUSRETI

Građevinarstvo i infrastruktura šest ekonomija zapadnog Balkana

Veliki hibridni događaj iz oblasti građevinskog i srodnih sektora pod nazivom „Građevinarstvo i infrastruktura 6 ekonomija zapadnog Balkana“ održan je 15. i 16. septembra, a okupio je stručnjake iz nadležnih institucija i ministarstava, preduzeća, akademske zajednice i nevladinih organizacija iz ove regije

Zemlje regije zapadnog Balkana intenzivno zajednički rade na stvaranju novih mogućnosti za razvoj, otvaranje novih radnih mesta i rast, uporedo maksimalno povećavajući koristi od svog zajedničkog puta ka članstvu u Evropskoj uniji. Akcioni plan za zajedničko regionalno tržište 2021-2024. nastavak je napora za unapređenje ekonomske saradnje u 6 ekonomija zapadnog Balkana, čiji je cilj povećanje atraktivnosti i konkurentnosti regije te približavanje regije tržištima EU.

U tom cilju i na tom putu, veliki hibridni događaj iz oblasti građevinskog i srodnih sektora pod nazivom „Građevinarstvo i infrastruktura 6 ekonomija zapadnog Balkana“ održan je 15. i 16. septembra, a okupio je stručnjake iz nadležnih institucija i ministarstava, preduzeća, akademske zajednice i nevladinih organizacija iz ove regije.

Događaj je u ime Komorskog investicionog foruma zapadnog Balkana (KIF ZB), u okviru EU projekta „EU podrška KIF ZB“, organizovala Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, u saradnji s komorama u regiji i EEN mrežom. Program se sastojao od plenarne sesije s prezentacijama i obraćanjima, nakon čega su uslijedila 3 panela i dvodnevni virtualni (online) B2B sastanci. Konferencijski dio održan je 15. septembra u Hotelu Hills u Sarajevu.

Glavni cilj događaja bio je uspostavljanje kontakta i saradnje između poslovnih subjekata na području zapadnog Balkana te promocija aktuelnih i budućih projekata u građevinskom i drugim srodnim sektorima.

U fokusu su bili sektori građevinarstva i infrastrukture, visokogradnje, niskogradnje, projektovanja, građevin-

skih mašina, građevinskih materijala te srodnii sektori i podsektori kao što su: obrada metala, prerada drveta, obnovljivi izvori energije, reciklažna industrija, arhitektura i investicijski projekti u niskogradnji.

Program je obuhvatao kratak osvrt na stanje u građevinskom sektoru u regiji ZB, izazove u poslovanju kao što su slobodno kretanje radnika, priznavanje certifikata i druge mogućnosti, prednosti i primjena cirkularne ekonomije u regiji ZB te investicioni i infrastrukturjni projekti u regiji ZB.

Na samom početku događaja predstavljena je prezentacija građevinskog sektora u regiji ZB (Centar za regionalne analize KIF ZB) iz koje su učesnici mogli da dobiju mnoge korisne, ali i zanimljive informacije.

Na osnovu podataka kojima je raspolagao Centar za regionalne analize KIF ZB, za posmatrani period 2015-2019. bruto dodatna vrijednost građevinske privrede je rasla i u 2019. godini je dostigla 12,8 milijardi evra.

Takođe, zanimljivo je da građevina i nekretnine učestvuju sa 12,7% u ukupnoj novostvorenoj bruto dodatoj vrijednosti na teritoriji zapadnog Balkana.

Prosječan godišnji rast je bio oko 5,6%, tako da se može zaključiti da je ova djelatnost u prethodnom periodu rasla.

Što se tiče izdatih građevinskih dozvola, procedure, brzina i efikasnost u izdavanju građevinskih dozvola u svim pojedinačnim ekonomijama zapadnog Balkana jesu jedan od bitnih indikatora koji u velikoj mjeri u narednom periodu mogu pospješiti razvoj zajedničkog tržišta. U listi indikatora za uslove poslovanja, poznatoj „Doing business“ listi švedske banke, one su jedan od ključnih parametara kojima se mjeri efikasnost u građevinskom sektoru. U 2020. godini broj izdatih građevinskih dozvola na teritoriji ZB je povećan i u periodu od 2016. do 2020. godine on je rastao prosječno za 9,5%. Svi podaci se odnose na cijeli ZB.

Migracije su jedan od ozbiljnijih problema, jer se smanjenjem broja stanovništva smanjuje i broj zaposlenih te je, samim tim, vrlo teško naći radnike.

U pogledu robne razmjene, zapadni Balkan bilježi deficit. Uvoz u 2020. godini je premašio 1 milijardu evra građevinskih proizvoda i ostalih proizvoda vezanih za građevinsku privredu (drvna građa, metalne konstrukcije, cement, kreč, gips, beton i proizvodi od betona). U izvozu dominiraju metalne konstrukcije i drvna građa sa preko 70% učešća u izvozu. U uvozu je slična situacija, samo je na prvom mjestu drvna građa, a na drugom metal.

Glavni spoljnotrgovinski partner je Evropska unija sa oko 60% učešća u razmjeni.

Vodeći infrastrukturni projekti na zapadnom Balkanu vezani su za razvoj koridora i njihovo povezivanje, ali i za obnovu putne infrastrukture u svim članicama (ekonomijama), mreže mostova i djelimično željezničkih pruga.

Prema podacima Investicionog fonda za ZB, glavni realizovani infrastrukturni projekti na zapadnom Balkanu u prethodnom periodu bili su u oblasti energetike, zaštite životne sredine, razvoju privatnog sektora i transporta, a takođe se очekuje da se u narednom periodu svi vodeći infrastrukturni projekti fokusiraju na ove sektore.

Zaključak koji se jasno nameće jeste da su vodeći problemi mobilnost radnika, kako zadržati radnu snagu, obezbijediti radne dozvole i omogućiti priznavanje sertifikata, na čemu ostaje da nadležne institucije rade i koordiniraju u narednom periodu. Vrijeme i

troškovi za izdavanje radnih dozvola moraju postati još efikasniji. U pogledu nastupa na stranim tržištima, dalji podstrek razvoju konkurentnosti sektora građevinarstva i uopšte cijele građevinske privrede jeste bolja koordinacija firmi u regionu uz podršku komorskog sistema i drugih institucija, a kako bi se obezbijedio zajednički nastup firmi iz građevinske privrede na stranim tržištima. To će biti dodatni dokaz razvoja i rasta konkurentnosti građevinske privrede u regionu.

Povećanje efikasnosti u izdavanju dozvola može povećati konkurenčnost i efikasnost građevinske privrede unutar regije ZB.

Takođe, sektor građevinarstva ima značajan uticaj i na privredu i na okoliš. Građevinska industrija je jedan od najvećih svjetskih potrošača energije i sirovina, što ima značajan uticaj na okoliš. U zemljama EU građevinarstvo je odgovorno za oko 40% emisija CO₂ i gotovo trećinu ukupnog otpada. U Evropi građevinarstvo čini više od trećine ukupne potrošnje energije i kada zgrade i ostali objekti završe svoj životni vijek samo 40% tih sirovina se reciklira, uglavnom za sekundarno ko-

rištenje i izgradnju puteva, a manje za nove zgrade. Građevinarstvo je jedan od osnovnih sektora u svim strategijama tranzicije ka kružnoj ekonomiji u zemljama EU. Cilj tih strategija je smanjiti ili potpuno eliminisati otpad. Bitno je naglasiti da prednosti kružnog pristupa prevazilaze samo ekološke koristi. Kružna ekonomija takođe donosi značajne društvene i ekonomske koristi. Korištenje ekološki prihvatljivih građevinskih materijala ima pozitivan uticaj na dobrobit ljudi i po posljednjim studijama povećava produktivnost radnika za 10%. Inoviranjem poslovnih modela duž cijelog lanca vrijednosti očekuje se stvaranje dodatnog globalnog tržišta od 600 milijardi dolara do 2025. godine sa godišnjom stopom rasta od oko 12%. Sama Evropa će imati vodeću ulogu u ovom novom tržištu kružne ekonomije sa tržišnim udjelom od 240 milijardi dolara. Ovo dodatno predstavlja poticaj svim privrednim subjektima da se uključe u tranzicijske tokove ka kružnoj ekonomiji.

Stanislava Perišić
Andjela Rajić

Šefovi transporta zajednički pozivaju svjetske lidere da osiguraju globalne lanc snabdijevanja

Od početka pandemije COVID-19, pomorska, putna i avioindustrija glasno i jasno pozivaju vlade da osiguraju slobodno kretanje transportnih radnika i ukinu zabrane putovanja i druga ograničenja koja su imala ogroman štetan utjecaj na njihovu dobrobit i sigurnost

Transportni radnici održavaju svijet u pokretu i od vitalnog su značaja za slobodno kretanje proizvoda, uključujući vakcine i osobnu zaštitnu opremu, ali su ih vlade i njihovi zvaničnici neprestano uzimali zdravo za gotovo.

Naši pozivi bili su dosljedni i jasni: sloboda kretanja za transportne radnike, a za vlade preporuka da koriste protokole koje su odobrila međunarodna tijela za svaki sektor i za davanje prioriteta transportnim radnicima za cijepljenje, kako je to zahtijevano u SAGE-ovoj Mapi puta za prioritetne upotrebe Svjetske zdravstvene organizacije od COVID-19.

Vakcine u kontekstu ograničene ponude

Šefovi vlada nisu poslušali, nisu prekinuli prebacivanje krivice unutar i između vlada ni poduzeli odlučnu i koordiniranu akciju potrebnu za rješavanje ove krize.

Zbog toga su se Svjetska organizacija cestovnog prijevoza (IRU), Međunarodna asocijacija zračnih pre-

voznika (IATA), Međunarodna brodska komora (ICS) i Međunarodna federacija transportnih radnika (ITF) okupili kako bi podnijeli hitan zahtjev šefovima svjetskih vlada i agencija Ujedinjenih naroda za uklanjanje ograničenja koja ometaju slobodno kretanje transportnih radnika te jamče i olakšavaju njihovo slobodno i sigurno kretanje.

Naše kolektivne industrije čine više od 20 biliona dolara svjetske trgovine godišnje i predstavljaju 65 miliona globalnih transportnih radnika i preko 3,5 miliona cestovnih teretnih i avio-kompanija, kao i više od 80% svjetske trgovačke flote.

Pomorci, zrakoplovne posade i vozači moraju biti u mogućnosti da nastave da rade svoj posao i prelaze granice kako bi lanci snabdijevanja bili u pokretu. Tražimo od šefova vlada da hitno preuzmu vodstvo koje je potrebno za okončanje rascjepkanih pravila i ograničenja putovanja koja su ozbiljno utjecala na globalni lanac nabavke i dovela u opasnost zdravlje i dobrobit naše međunarodne transportne radne snage.

Isto tako, hitno vodstvo nam je potrebno za povećanje globalne ponude

cjepiva svim sredstvima koja su nam na raspolaganju kako bismo ubrzali oporavak naše industrije.

Tražimo da naši transportni radnici imaju prioritet u dobivanju priznatih cjepiva Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), a da čelnici vlada rade zajedno na stvaranju globalno usklađenog, digitalnog, međusobno priznatog certifikata o cijepljenju i procesa za dokazivanje zdravstvenih vjerodostojnosti (uključujući status vakcinacije i rezultate testova na COVID-19), što je od najvećeg značaja za osiguranje prijevoza preko međunarodnih granica.

Također, pozivamo WHO da prenese našu poruku ministarstvima zdravlja. Unatoč ranom angažmanu na početku pandemije i izdavanju smjernica, ministarstva zdravstva i transporta to nisu iskoristila, što je rezultiralo situacijom s kojom se danas suočavamo.

Potrebno je da WHO i vlade rade zajedno kako bi se osiguralo da se ove smjernice prihvate i slijede.

Sada se vidi utjecaj skoro dvogodišnjih napora, posebno na pomorskim i cestovnim prevoznicima, ali i na zračnu

posadu. Njihovo kontinuirano maltretiranje povećava pritisak na već urušeni globalni lanac snabdijevanja. Svjedoci smo neviđenih poremećaja i globalnih kašnjenja i nestaćica osnovnih dobara, uključujući elektroniku, hranu, gorivo i medicinske potrepštine. Potražnja potrošača raste, a izgleda da će se kašnjenja pogoršati uoči Božića i nastaviti do 2022.

Svi smo nastojali da globalna trgovina teče tokom pandemije, ali to je uzelo ljudski danak. Na vrhuncu krize s promjenom posade, 400.000 pomoraca nije moglo napustiti svoje brodove, a neki pomorci su radili čak 18 mjeseci više od svojih početnih ugovora. Letovi su ograničeni, a zračni radnici su se suočili s nedosljednošću granica, putovanja, ograničenja i zahtjeva za vakcine.

Dodatno i sistemsko zaustavljanje na granicama značilo je da su vozači kamiona bili primorani da čekaju, ponekad sedmicama, prije nego što budu u mogućnosti da završe svoje putovanje i vrate se kući.

Zabrinjavajuće je što vidi-
mo i nedostatak radnika i očekujemo da će ih više napustiti industriju zbog lošeg tretmana s kojim su se suočili tokom pandemije, čime je lanac opskrbe izložen većoj prijetnji.

S obzirom na vitalnu ulogu koju su transportni radnici imali tokom pandemije i koju nastavljaju igrati tokom tekuće krize u lancu snabdijevanja, hitno se traži sastanak sa WHO-om i ILO-om na najvišem nivou radi identifikacije rješenja prije globalnog urušavanje transportnih sistema. Također, tražimo da WHO i ILO pokrenu ovo na Generalnoj skupštini UN-a i pozivamo šefove vlada da preduzmu smislene i brze mјere za rješavanje ove krize sada.

IRU upozorava na opasnost od globalnog pograničnog haosa za ciljeve održivog razvoja

IRU na Konferenciji UN-a 18. 10. 2021. o održivom transportu poziva na opasnost od globalnog pograničnog haosa za ciljeve održivog razvoja. Generalni sekretar IRU-a Umberto de Pretto iznio je glavne probleme sa kojima se suočavaju usluge prekograničnog cestovnog transporta koje ugrožavaju napore za oporavak od pandemije i dugoročno postizanje ciljeva održivog razvoja UN-a (SDG).

Pozivajući se na trenutni granični haos i pitanja lanca snabdijevanja koja se rasplamsavaju u cijelom svijetu, uputio je hitan poziv na koordinirana globalna rješenja na drugoj konferenciji Ujedinjenih naroda o održivom transportu u petak.

„Za globalne probleme potrebna su globalna rješenja i globalno vodstvo, posebno Ujedinjenih naroda i njihovih specijaliziranih agencija“, rekao je generalni sekretar IRU-a.

„Nikada nećemo postići ciljeve održivog razvoja, a kamoli dozvoliti našim zajednicama i ekonomijama da se potpuno oporave od pandemije, bez dobro funkcionirajuće mreže cestovnog prometa“, dodao je.

Moderirajući panel sesiju sa govornicima na visokom nivou iz UN-a, biznisa i nevladinih organizacija, Umberto de Pretto ponovio je lideru industrije naglašavajući da je globalno koordiniran i integrisan pristup jedini način da se efikasno odgovori na tekuće sanitарne, ekonomske, socijalne i ekološke izazove sa kojima se suočavaju svjetske vlade i građani.

„Sigurno ne možemo pokretati razvoj ako nemamo kamione za prijevoz robe na tržiste ili autobuse koji bi vozili radnike na njihova radna mjesta.“

Pogrešna jednostrana ograničenja zbog COVID-a na granicama koja još uvijek blokiraju kamione i vagone, nedostatak globalne digitalne propusnice za vakcinisane, sporo usvajanje međunarodnih digitalnih alata kao što su eTIR i eCMR, nejasna politika koja će pomoći sektoru da se dekarbonizira i godine neefikasnih političkih rješenja za smanjenje nedostatka vozača kamiona sve više komplikuju iscrpljene globalne lance snabdijevanja i usporavaju oporavak od pandemije.

Govoreći na otvaranju ove konferencije, generalni sekretar UN-a Antonio Guterres potvrdio je da je partnerstvo s privatnim sektorom ključno. Međutim, lista obaveza je dugačka.

Konferencija, koja je virtualno održana u Pekingu prošle sedmice, bila je fokusirana na izazove, mogućnosti i rješenja za održivi transport širom svijeta. Na njoj su govorili brojni nacionalni lideri, među njima kineski premijer Xi Jinping koji je najavio novi globalni centar znanja za održivi transport, te ruski predsjednik Vladimir Putin koji je naglasio važnost digitalnih transportnih dokumenata kao što su eTIR i eCMR.

„Riskiramo da izgubimo teško stečene razvojne uspjehe posljednjih godina, a to posebno vrijedi za zemlje bez izlaza na more i najmanje razvijene zemlje“, rekao je Umberto de Pretto. „Sigurno ne možemo pokretati razvoj ako nemamo kamione za prijevoz robe na tržiste ili autobuse koji bi vozili radnike na njihova radna mjesta.“

Druga globalna konferencija UN-a o održivom transportu nadovezuje se na prvo izdanje koje je održano u Ashgabatu u Turkmenistanu 2016. godine.

*International
Road Transport
Union*

Međunarodne radne grupe za olakšice u transportu i digitalizaciju sistema izdavanja dozvola za međunarodni prijevoz putnika

U organizaciji Ministarstva kapitalnih investicija Crne Gore, u Podgorici su 9. i 10. novembra 2021. godine održani sastanci mješovitih komisija za transport delegacija Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Republike Srbije i Crne Gore

Nije poznato da je bilo kada nije na jednom mjestu održan sličan događaj na kojem su bilateralni sastanci mješovitih komisija za transport održani između svake od četiri prisutne državne delegacije. Naravno da su na bilateralnim sastancima razmatrana pitanja koja se inače razmatraju tim povodom: linijski prijevoz putnika i tzv. operativna pitanja u vezi s njegovom organizacijom, režimi i uvjeti obavljanja međunarodnog prijevoza tereta uz sagledavanje stanja bilateralne robne razmjene, kao i mo-

gućnosti daljnog unapređenje stanja u odvijanju međunarodnog cestovnog prijevoza. Važno je napomenuti da je delegacija Bosne i Hercegovine, kao i do sada, tokom pregovora sa svakom od država, predlagala potpunu liberalizaciju prijevoza tereta, što pored bilateralnog i tranzitnog prijevoza, uključuje i liberaliziran prijevoz (bez dozvola) u/iz trećih država, ali ni ovoga puta nije bilo dovoljno odlučnosti sa druge strane pregovaračkog stola. Očigledno da je potrebno da ovo pitanje sazrije i da svako uvidi da liberalizacija smanjuje

zadržavanje, administriranje, a u krajnjoj instanci i mogućnost raznih vrsta manipulacija. Upravo iz tih razloga, daleko važnije je rješavanje niza otvorenih pitanja koja se vezuju za granične prijelaze. S tim u vezi, sastanak mješovite komisije za transport između delegacija Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske proizveo je zajedničku inicijativu da se dogovor ove dvije delegacije o formiraju posebne radne grupe sa zadatkom sačinjavanja prijedloga mjera za smanjenje zadržavanja i efikasnije postupanje na graničnim prijelazima i carinskim terminalima (u skladu sa ovlaštenjima koje ima mješovita komisija prema odredbama Sporazuma između dviju država) ponudi i Crnoj Gori i Republici Srbiji, tokom održavanja bilateralnih sastanaka sa njihovim delegacijama. Nimalo ne čudi pozitivan stav o ovoj inicijativi i te dvije

delegacije, jer je u posljednje vrijeme zadržavanje na graničnim prijelazima i carinskim terminalima pitanje koje je sve prisutnije u svim agendama.

Multilateralni sastanak delegacija na kojem su razmatrane teme poput utjecaja mjera donesenih zbog pojave koronavirusa na cestovni prijevoz putnika i tereta, obavljanja međugradskog i međunarodnog prijevoza putnika u cestovnom saobraćaju, funkciranja zelenih koridora, saradnje nadležnih organa za cestovni saobraćaj i uvođenja mehanizama kojima će se postići ubrzani protok na graničnim prijelazima između država, organiziran je na kraju drugog radnog dana. Ovaj sastanak je otvorio ministar kapitalnih investicija Crne Gore Mladen Bojanić, a rezultirao je potpisivanjem zajedničkog Protokola,

kojim je ozvaničen postignuti dogovor delegacija da se:

- u namjeri unapređenja poslovnih procesa koji se odvijaju u nadležnim ministarstvima, razmotre mogućnosti i poduzmu mjere u cilju potpune digitalizacije procesa izdavanja međunarodnih dozvola za prijevoz putnika. Dogovoreno je da se formira zajednička radna grupa koja će imati zadatak da sačini prijedloge za provođenje digitalizacije ovog postupka i pratećih procedura, uvažavajući postojeće propise na snazi;

- zbog zadržavanja autobusa i teretnih vozila, poduzmu sve mjere da se kontrolni pregledi na graničnim prijelazima i carinskim terminalima obavljaju što je moguće efikasnije. Realizacija ove inicijative će također biti povjere-

na zajedničkoj radnoj grupi, uzimajući u obzir postojeće inicijative i cijeneći doprinos i podršku koju može pružiti Stalni sekretarijat Transportne zajednice, posebno kroz realizaciju aktivnosti iz regionalnog Akcionog plana za olakšavanje transporta;

- unaprijedi način međusobnog obavještavanja o pojedinačnim mjerama koje se u državama poduzimaju u cilju sprečavanja širenja pandemije kako bi prijevoznici dobili blagovremene i tačne informacije od nadležnih organa.

Pored regionalnih aktivnosti koje se provode u okviru Transportne zajednice jugoistočne Evrope, CEFTA-e ili inicijative WB6, ovaj sastanak je otvorio novi vid saradnje zemalja u rješavanju praktičnih pitanja i izazova, u cilju obezbjedenja nesmetanog odvijanja međunarodnog cestovnog transporta. Za očekivati je da će države potpisnice ovog protokola provesti procedure za imenovanje članova radnih grupa bez odlaganja i time pokrenuti korak ka potpunoj detekciji realnog stanja te prijedlozima i implementaciji predloženih mjeru koje je moguće realizirati u kratkom roku i koje će dovesti do vidljivih napredaka u ovim oblastima.

Zijad Sinanović, dipl.ing.

VIJESTI IZ CEFTA-e

CEFTA Dodatni Protokol 6 o trgovini uslugama

Dodatni protokol 6, koji je usvojen 2019. godine, predstavlja najnoviji dio CEFTA sporazuma kojim je princip slobodne trgovine iz industrije i trgovine robom proširen na uslužni sektor. Pravljen je prema Opštem sporazumu o trgovini uslugama (GATS) i predstavlja sveobuhvatni okvir za trgovinu usluga u regionu. Protokol je stupio na snagu ove godine, nakon što su ga ratifikovale četiri strane potpisnice CEFTA-e, od kojih je jedna i Bosna i Hercegovina. Podrazumijeva niz obaveza koje su ove strane preuzele da olakšaju preduzećima iz regionala pružanje usluga na svim tržištima CEFTA-e. Zahvaljujući Protokolu, preduzeća mogu proširivati svoja tržišta i izvoziti više u region na jednostavniji i lakši način.

Benefiti koje će Protokol 6 donijeti firmama iz uslužne djelatnosti

Direktni benefiti su prvenstveno to što firma koja učestvuje na drugim tržištima CEFTA-e dobija pravnu sigurnost da joj se pristup tim tržištima neće uskraćivati ili ograničavati, kao i da je neće diskriminisati u odnosu na domaće konkurente. Na primjer, kompanija iz Bosne i Hercegovine koja želi da izvozi u regionu mogla bi se susresti, recimo, sa ograničenjima u odnosu na njen tržišni udio, broj transakcija ili klijenata ili učešće u kapitalu domaćih kompanija. Ukoliko takva ograničenja već postoje, ona će vrlo vjerovatno morati da se uklanjanju. Ovo se odnosi ne samo na situaciju kada firma direktno pruža usluge na drugim tržištima CEFTA-e već i na njene čerke kompanije na tim tržištima, kao i na njene radnike koje

privremeno borave na tim tržištima iz poslovnih razloga. Treba imati u vidu da su strane potpisnice odobrile i određene izuzetke od ovog pravila za osjetljiva pitanja.

Dodatno, Protokol 6 otvara vrata za rad na uspostavljanju novih mehanizama koji će omogućiti da licence i dozvole koje firma dobije na svom domaćem tržištu može da prenese i koristi i na drugim tržištima CEFTA-e ili da im se omogući brža procedura. Ovo će biti jedna od najvećih koristi za firme koje izvoze, jer će se značajno smanjiti administracija, a uštedjeće se vrijeme, novac, ljudski i drugi resursi. Sve CEFTA aktivnosti se zasnivaju na EU politikama i standardima pa će usvajanje i primjena ovih mehanizama dati preduzećima priliku da „vježbaju utakmicu“ po evropskim pravima, a istovremeno ubrzati i harmonizaciju sa EU zakonodavstvom.

Elektronska trgovina

Odluka o elektronskoj trgovini je usaglašena i njeno usvajanje sada čeka interne procedure strana potpisnica CEFTA-e. Ovom odlukom pojedinačna tržišta CEFTA-e biće povezana u zajedničko regionalno tržište koje funkcioniše po evropskim pravilima, što će doprinijeti smanjuju troškova poslovanja u regionu. Ovim će se uspostaviti jedan sistem evropskih pravila pa firme koje rade na više tržišta neće morati da prilagođavaju svoje usluge zbog toga. Tipičan primjer za to jesu pravila za povraćaj proizvoda kupljenih preko interneta. Sličan efekat ima i princip regionalnog tržišta, koji obezbjeđuje da se određena domaća pravila priznaju i na ostalim tržištima CEFTA-e.

Dodatno, CEFTA tržište elektronske trgovine je danas procijenjeno na nekim milijardu evra, što će podstići kompanije da ulažu u sredstva i ljude potrebne za digitalizaciju njihovog poslovanja i pripreme se za šanse koje pruža veliko evropsko digitalno tržište. Omogućiti kompanijama regionalnu elektronsku trgovinu znači podstići ih da investiraju u digitalnu transformaciju koja će im omogućiti da dođu do potrošača u regionu, a sutra i do potrošača širom Evrope i svijeta. Time se stvaraju i novi izvoznici, jer za male firme koje nemaju dovoljno resursa za agente i sajmove internet trgovina može biti jedini način da se osvoje strana tržišta.

Zeleni koridori/zelene trake

Zeleni koridori su prvenstveno uspostavljeni kako bi se sprječila nestaćica osnovne robe i medicinske opreme i ublažili poremećaji u transportu i trgovini robom uzrokovani brojnim mjerama predostrožnosti koje su preduzete početkom pandemije. Ova inicijativa Transportne zajednice, Savjeta za regionalnu saradnju i CEFTA-e pokazala se izuzetno efikasnom, utičući na smanjenje čekanja na prelazima, smanjenje troškova i racionalizovanje kontrola. Imajući u vidu sve koristi koje je donio, koncept je, u maju ove godine, proširen na sve putne prelaze u regionu te na tri željeznička prelaza.

Statistika pokazuje da približno 80% kamiona koristi CEFTA zelene koridore, a 20% onih koji ih koriste prevoze robu prioritetne namjene i ostvaruju

benefite od ubrzanog prolaska. U devet mjeseci primjene u 2020. godini, oko 500.000 kamiona je iskoristilo ovu inicijativu, koja je značajno uticala na smanjivanje čekanja na prelazima. Trenutno, na mjesecnom nivou, u projektu oko 61.000 kamiona koristi zelene prelaze, a oko 13.000 prioritetni prelazak. Ovi podaci ukazuju na veliki potencijal koji ovaj koncept nudi pa je stoga predviđeno da isti bude proširen i na prelaze sa EU, a i u kontekstu proširenja liste robe sa prioritetnim prelaskom.

Proširenje zelenih koridora/zelene traka na prelaze sa EU

U toku su aktivnosti na proširenju ovog koncepta sa susjednim zemljama članicama EU koji bi ubrzao povezivanje zapadnog Balkana i EU, posebno u svjetlu ekonomskog važnosti Evropske unije za region, na koju odlazi oko 2/3 cijelokupne trgovine. Strane potpisnice CEFTA sporazuma izrazile su snažan interes da zelene koridore/trake prošire na granične prelaze sa susjednim državama članicama EU na osnovu zaključaka Samita u Sofiji održanog u novembru prošle godine. Ova inicijativa će imati koristi i za EU i za strane potpisnice smanjenjem gužvi na prelazima, jer prosječno vrijeme čekanja kamiona na nekim graničnim prelazima CEFTA/EU je duže od dva sata.

S obzirom na to da pandemija još uvijek traje, fokus je i dalje na nesmetanom protoku medicinskih sredstava, ali plan je iskoristiti koncept i za olakšavanje trgovine uopšte, npr. primjeniti isti princip na kvarljivu robu, voće i povrće, žive životinje i ekonomski subjekti od povjerenja (AEO).

Priznavanje AEO programa

AEO status (ovlašćeni privredni subjekt) je međunarodno prepoznata svojevrsna oznaka kvaliteta koju carinski organi dodjeljuju kompanijama nakon što ispune niz propisanih kriterijuma, prepoznajući ih tako kao privrednike od povjerenja. Kriterijumi se odnose na poštovanje carinskih i poreskih propisa, visok nivo kontrole aktivnosti i protoka robe kroz sistem upravljanja trgovinskim i transportnim evidencijama, finansijsku solventnost, standarde u pogledu stručnih kvalifikacija koje su direktno povezane sa aktivnostima koje

kompanija obavlja, kao i na odgovarajuće standarde sigurnosti i zaštite. Ovo posljednje se naročito odnosi na sigurnost i zaštitu u međunarodnom lancu snabdijevanja, uključujući područje fizičkog integriteta i kontrolu pristupa, logistiku i rukovanje određenom vrstom robe, rukovođenje zaposlenim i identifikovanje njegovih poslovnih partnera. Postoje dva tipa odobrenja, zavisno od olakšica koje proizlaze iz određenog statusa, i to: AEO za carinsko pojednostavljenje (AEOC) i AEO za sigurnost i bezbjednost (AEOS). Privredni subjekt može istovremeno biti nosilac oba ili samo jednog odobrenja.

Prednosti koje AEO status donosi su višestruke – od pojednostavljenja i ubrzanja carinskih postupaka, što vodi smanjenju troškova privrednim subjektima i carinskom organu, pa sve do pozitivnog uticaja na stabilnije poslovanje kompanija, tehnološka ulaganja, dobrovoljno pridržavanje bezbjednosnih propisa i podizanje standarda kvaliteta robe. Sve ovo donosi benefite i za krajnje korisnike, građane.

Ovaj koncept čini trgovinu sigurnijom, bržom i efikasnijom, smanjujući troškove i vrijeme provedeno na graničnim prelazima i osiguravajući da proizvodi i usluge brže stignu do potrošača. Ovo je jedan od razloga zašto je priznavanje AEO programa u CEFTA-i trenutno jedan od ključnih prioriteta. Usaglašenost sa EU standardima je ključni zahtjev priznavanja AEO programa, na čijem uvođenju CEFTA trenutno radi. Jedna od važnih pogodnosti jeste što će, nakon što se steknu uslovi da BIH AEO program bude priznat na nivou CEFTA regiona, kompanije iz BIH stečene benefite u dijelu sigurnosti i bezbjednosti moći da koriste i u svim stranama CEFTA sporazuma.

Do sada su tri strane CEFTA-e (Srbija, Sjeverna Makedonija i Moldavija) podnijele zahtjev za otpočinjanje procesa ocjene usaglašenosti njihovih programa sa odgovarajućim odredbama CEFTA sporazuma i EU zakonodavstva. CEFTA intenzivno radi na tome da ove godine taj proces bude okončan i da privrednici, nosioci AEO statusa iz tri pomenute strane, mogu ostvarivati benefite i na preostalim tržištima CEFTA-e.

CEFTA

Bruto nije isto što i neto

Svima je jasno da plata nije jedini već jedan u nizu motiva zbog kojih bi pojedinci svoju balkansku adresu življenja zamijenili nekom drugom. Međutim, i tamo gdje bi otišli moraju zaraditi sredstva za život pa je informacija o visini plate jedna od ključnih. Vjerovatno zbog toga njome vrlo često manipuliše ko kako stigne i kako mu odgovara, iz ovih ili onih razloga

U posljednje vrijeme je medijski prostor preplavljen dezinformacijama senzacionalista koji nude netačne ili poluinformatičke. U doba kada je međusobno preuzimanje objava različitih medija vrlo popularno, takve kvaziinformacije dobijaju ogroman prostor i svima izgledaju bitne i tačne. Ali frekventnost neke objave i činjenica da su vijest prenijeli različiti mediji ne mora imati nikakve veze sa njenom tačnošću! Jedna od takvih čestih a nepouzdanih informacija je i visine plata u zemljama zapadne Evrope.

Kada se na prostoru Balkana govori o visini plate podrazumijeva se da se radi o neto iznosu koji radnik dobije, iako je malo onih koji zaista znaju iznos vlastite bruto plate. Istovremeno, kada ljudi sa ovih prostora uspoređuju visinu svoje plate sa onom u, npr. Njemačkoj, tada zanemaruju činjenicu da se u Njemačkoj ne radi o neto, nego o bruto iznosu. Recimo, u posljednje se vrijeme moglo čuti da plata vozača u SR Njemačkoj varira u rasponu od 3.000 do čak 4.000 EUR, što zagolica maštu čak i onim vozačima koji u Bosni i Hercegovini imaju neto platu iznad 2.500 KM. Međutim, pomenuti iznos nije neto, nego bruto plata.

Za izračun neto plate u SR Njemačkoj dostupan je dosta pouzdan kalkulator bruto-neto dohotka, čak i na našem jeziku https://www.steuergo.de/bs/rechner/brutto_netto_rechner, pomoću kojeg je moguće provjeriti sve ono što negdje čujete, pročitate ili dobijete kao ponudu.

Da biste dobili neto platu u iznosu od 3.000 EUR morali biste imati bruto platu od cca 5.000 EUR, a za neto platu

od 4.000 EUR, vaša bruto plata bi morala biti oko 7.000 EUR, što je ravno naučnoj fantastici ili pustoj želji.

Za bruto platu od 3.000 EUR profesionalni vozač u Njemačkoj primi neto iznos od oko 1.900 EUR, što je blizu mogućeg, no takve plate ne mogu očekivati vozači bez iskustva ili vozači dostavnih vozila.

Validnost naših vozačkih dozvola je također nešto o čemu bi se svako morao dobro informisati i biti spreman na učenje i dodatna polaganja ispit za vozače pojedinih kategorija. Uz to, treba računati i na izdvajanja za stanarinu i režijske troškove od preko 850 EUR na mjesecnom nivou.

Vozaci u zapadnim zemljama nemaju probleme sa transportnim dozvolama, beskrajnim čekanjima na graničnim prijelazima i nizom drugih izazova koje imaju njihove balkanske kolege pa se postavlja sasvim logično pitanje – ako su uz sve to plate vozača u zapadnim zemljama tako visoke i iznad su primanja u ostalim oblastima, zašto nedostaje vozača u tim zemljama?! Odgovor je jednostavan – plate nisu visoke, nego se barata iznosima bruto plata koji se upoređuju sa iznosima neto plata na našim prostorima.

Ako se posmatra samo činjenica o platama profesionalnih vozača u međunarodnom prijevozu u Bosni i Hercegovini, bez drugih društvenih faktora koji očigledno imaju presudan utjecaj na odlazak ne samo vozača nego i ljudi drugih zanimanja, tada se mora priznati da je veliki broj međunarodnih prijevoznika u Bosni i Hercegovini učinio napore te osigurao vozačima primanja koja prelaze neto iznos od 2.500 KM. Ta primanja bi se zasigurno mogla i dalje povećavati, naročito ukoliko nadležni makar malo pažnje posveti rješavanju pitanja na koja stalno ukazuje Odbor Udruženja međunarodnih cestovnih prijevoznika Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine.

Zijad Sinanović, dipl. ing. saob.

Izračun bruto/neto plaće u SR Njemačkoj (u eurima)

	Mjesec	Godina	Mjesec	Godina
Bruto prihod	3.000,00	36.000,00	5.000,00	60.000,00
- mirovinsko osiguranje	279,00	3.348,00	465,00	5.580,00
- osiguranje za slučaj nezaposlenosti	36,00	432,00	60,00	720,00
- njegu	53,25	639,00	85,87	1.030,39
- zdravstveno osiguranje	234,00	2.808,00	377,33	4.527,90
Ukupna socijalna sigurnost	602,25	7.227,00	988,20	11.858,29
- porez na dohodak	394,42	4.733,00	964,00	11.568,00
- crkveni porez	31,55	378,64	77,12	925,44
Ukupno porezi	425,97	5.111,64	1.041,12	12.493,44
NETO	1.971,78	23.661,36	2.970,68	35.648,27

OPSTATI

ILI NESTATI

Ma koliko se ukazivalo na posljedice pandemije i mjera koje su tim povodom, uglavnom ishitreno, donošene, kao i na važnost očuvanja lanaca isporuke roba i repromaterijala, mora se priznati da se u tome nije uspjelo

Posljedice su tu i niko nema odgovor na pitanje dokle ćemo ih trpiti i u kojem smjeru će nas odvesti. Svaki građanin je već primijetio rast cijena pojedinih roba i usluga i rado bi da se to na neki način zaustavi, a to je nemoguće. Globalni lanci isporuke bilježe značajne poremećaje a mnogi proizvođači imaju probleme u dopremi repromaterijala, zbog čega je ugrožen njihov proces proizvodnje. Pomenute Covid mjere, propisani različiti uvjeti koje je potrebno ispu-

niti u različitim državama takođe su bili i još uvijek su prijetnja izvršavanju osnovne funkcije međunarodnog transporta roba i repromaterijala, čime, bez volje prijevoznika, povećavaju troškove transporta i primoravaju na povećanje cijena transportne usluge. Uz sve navedeno te nerješavanje drugih pitanja iz ove oblasti, enorman rast cijena pogonskog goriva nije ostavio prijevoznicima drugu mogućnost osim povećanja cijena transporta, o čemu se javno oglasio saopćenjem za medije i Odbor Udruženja međunarodnih cestovnih prijevoznika tereta Vanjskotorgovinske komore Bosne i Hercegovine. Povećanje cijena transporta tereta je zaista pitanje opstanka ili nestanka svake transportne kompanije. Izbor je logičan.

Zijad Sinanović, dipl. ing. saob.

Saopštenje za medije odbora Udruženja međunarodnih cestovnih prijevoznika tereta

Razmatrajući aktuelno stanje u oblasti međunarodnog cestovnog prijevoza tereta, Odbor Udruženja međunarodnih cestovnih prijevoznika tereta Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine je na vanrednoj, 95. sjednici, posvećenoj ovoj problematiki, a koja je održana u proširenom sastavu, jednoglasno utvrdio da je trenutno stanje u ovoj oblasti neodrživo te da je **neminovno povećanje cijena transporta** kod svakog prijevoznika koji želi opstati.

Dramatičan rast cijena goriva i repromaterijala, uz prisutno nerješavanje ključnih pitanja od utjecaja na poslovanje svakog prijevoznika, dovelo je prijevoznicu u poziciju u kojoj drugačija opcija ne postoji.

Iako svjesni da razlog odliva kadrova nije samo visina plate, prijevoznici su značajno povećali plate vozača. Pored toga, prijevoznici ionako teško podnose nepotrebne troškove koje imaju zbog nerješavanja niza zahtjeva i inicijativa upućenih nadležnim organima za osiguranje barem približnih uvjeta koje imaju prijevoznici u drugim državama (povrat dijela akcize na pogonsko gorivo, subvencioniranje nabavke ekološki prihvatljivih vozila, smanjenje zadržavanja na graničnim prijelazima i carinskim terminalima, radno vrijeme fitosanitarnih i veterinarskih inspekcija, visina naknada na carinskим terminalima, eliminiranje naknada koje postoje u postupku tehničkog pregleda i registracije vozila, olakšavanje pristupa profesiji vozača eliminiranjem nepotrebnih i skupih preduvjeta itd.).

Nespremnost i nehtjenje nadležnih da uspostave zahtjevani sistem digitalnog zelenog Covid certifikata priznatog u Evropskoj uniji, uz sve ad-hoc mјere koje prijevoznici moraju poštivati u različitim državama prilikom obavljanja međunarodnog prijevoza, već je dovelo prijevoznike do toga da ne mogu pristupiti mjestu utovara ili mjestu istovara u pojedinim državama, što je, pored svega navedenog, dodatna prijetnja normalnom obavljanju ove djelatnosti, njenoj održivosti pa i samoj visini troškova, koji će, pored ovog najavljenog povećanja cijena transporta, uzrokovati i njegova naknadna povećanja.

ATA KARNET

ATA karnet je jednostavan međunarodni carinski dokument koji se koristi da bi se pojednostavio privremeni uvoz određene robe u stranu zemlju (koja je prihvatile Konvenciju o privremenom uvozu) s rokom važenja do jedne godine

ATA karnet se izdaje za određenu robu koja će se privremeno izvoziti iz Bosne i Hercegovine (eventualno provoziti preko različitih država - tranzit) i privremeno uvoziti u odredišne države i vraćati (ponovo uvesti) u BiH u istom stanju.

Na području BiH se ATA karnet počeo upotrebljavati 18. 4. 2011. godine.

- sva roba izvezena/uvezena po osnovu ATA karneta mora da bude lako prepoznatljiva prilikom izvoza/uvoza i ponovnog izvoza/uvoza. Zbog toga se roba detaljno opisuje na robnoj listi ATA karneta,
- sve vrijednosti obuhvaćene robe moraju da predstavljaju pravu komercijalnu vrijednost u zemlji izdavanja,
- svi nosioci moraju da poštuju nacionalne zakone i propise zemlje polaska (privremenog izvoza)/zemalja koje se posjećuju (zemalja privremenog uvoza)/zemalja u tranzitu,
- sva roba obuhvaćena karnetom je podložna carinskoj inspekciji i, kada god se zahtjeva, inspekciji STKBiH,
- rok važenja ATA karneta određuje

Ko može koristiti ATA karnet?

Nosilac ATA karneta može biti domaće pravno ili fizičko lice.

Nosilac ATA karneta može imati svog zastupnika (jednog ili više, a maksimalno tri). Zastupnik je osoba koja putuje sa ATA karnetom, tj. prati robu (prevoznik ili neka druga osoba koju nosilac ovlasti).

ATA karnet se ne izdaje za: prehrambene proizvode (potrošna i kvarljiva roba, hrana, piće), robu namijenjenu izlaganju na izložbama organizovanim u privatne svrhe u trgovinama ili poslovnim prostorima radi prodaje strane robe, generalno namijenjenu prodaji, iznajmljivanju, preradi, obradi ili po-pravci, reklamni materijal koji će biti podijeljen na sajmovima ili izložbama i za opremu koja treba da se koristi za industrijsku proizvodnju ili pakovanje robe ili za eksploataciju prirodnih izvora, za izgradnju, popravku ili održavanje zgrada, komercijalnu eksploataciju prirodnih resursa, za uklanjanje zemlje i slične radove, robu čiji je izvoz ili uvoz zabranjen po važećim propisima i dr.

Koji su uslovi korištenja ATA karneta?

Roba pomoću ATA karneta prelazi granicu brzo i jednostavno, bez angažovanja špeditera, pod uslovima iz ATA konvencije, ali pri tome se moraju poštovati određena pravila:

- sva roba izvezena (iz BiH)/uvezena (u drugu zemlju) po osnovu ATA karneta mora da bude u cijelosti ponovo uvezena (u BiH)/izvezena (iz druge zemlje) u istom stanju u kojem je bila izvezena/uvezena,

Prednosti korištenja ATA karneta:

- mogućnost višestrukog korištenja istog dokumenta - sa jednim ATA karnetom njegovi nosioci mogu istu robu više puta privremeno uvesti u jednu ili više zemalja članica ATA sistema u toku godine dana njegovog važenja,
- korištenje jednog dokumenta za sve carinske formalnosti, čime se pojednostavljuju carinski postupci,
- uz ATA karnet nema plaćanja carinskih obaveza, poreza ili polaganja depozita, što je uobičajeno kod privremenog uvoza robe u neku zemlju.

STKBiH u skladu sa rokom predviđenim Konvencijom, odnosno do 12 mjeseci od datuma izdavanja. Međutim, carinski organi zemalja članica ATA sistema mogu da utvrde i kraći rok, shodno svojim nacionalnim propisima, a u skladu sa relevantnim konvencijama.

Koja roba se smije privremeno izvoziti pomoću ATA karneta?

ATA karnet se koristi za robu namijenjenu ličnoj ili profesionalnoj upotrebi, uključujući trgovačke uzorke, stručnu i naučnu opremu, sajamske eksponate, izložbene predmete i sl.

Tu spadaju: antikviteti, mašine, alatne mašine, oprema za ugostiteljstvo, obuća, igračke, kompjuteri, kancelarijska oprema, transformatori, generator struje, električna/elektronska i naučna oprema, hirurška i stomatološka oprema, nakit i predmeti od plemenitih metala/dragog kamenja, muzički studiobovi, audio-vizuelni aparati, fotografска oprema i oprema za snimanje filma, laseri, muzički instrumenti i ploče, materijal za izlaganje, filmovi, motorna vozila i pribor, oprema za grijanje i osvjetljenje, poljoprivredne mašine, namještaj, zemljano posude, slike i drugi umjetnički radovi, kišobrani, trkački konji, koferi, pozorišni efekti i rekvizite, koncertni i muzički instrumenti, kožna i sportska roba, odjeća, jahte i čamci, izložbeni štandovi itd.

Broj ili količina svakog predmeta moraju biti razumni, skladno namjeni uvoza.

Roba kojoj se garantuje privremeni uvoz ne smije:

- biti pozajmljena ili na bilo koji način upotrijebljena za iznajmljivanje ili sticanje naknade,
- biti premještena s mjesta na kojem se zbiva određena manifestacija.

Predmeti kulturne baštine i umjetnička djela (koji su na režimu dozvole „D“) ne mogu se slobodno privremeno izvoziti. Prije nabavke i upotrebe karneta ATA potrebno je konsultovati nadležne organe i od njih pribaviti dozvolu za privremeni izvoz tih predmeta (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH izdaje dozvolu,

Passport for goods

U svijetu je ATA karnet sinonim pasoša za robu.

ATA - skraćenica početnih slova francuskih riječi „**Admission Temporaire**“ i engleskih riječi „**Temporary Admission**“ - što znači privremeni uvoz.

Kako doći do ATA karneta?

Do ATA karneta možete doći vrlo jednostavno. Potrebno je popuniti zahtjev za izdavanje ATA karneta putem **ONLINE APLIKACIJE ZA ATA KARNETE** na internetskoj stranici Spoljnotrgovinske komore BiH.

Preuzimanje ATA karneta se vrši u ATA Odjeljenju STKBiH.

uz prethodnu saglasnost resornog entitetskog/ili kantonalnog ministarstva zaduženog za poslove nauke, kulture...).

Koja je cijena ATA karneta?

Cijena karneta zavisi od:

- ukupne vrijednosti robe navedene u robnoj listi,
- broja zemalja u koje se roba privremeno uvozi ili kroz koje se provozи (tranzit) i
- broja putovanja.

Tako da cijena ATA karneta posredno zavisi i od zemlje uvoza i načina putovanja.

U cijenu ATA karneta uključeni su troškovi koje STKBiH ima kao izdavačko i garantno udruženje prilikom izdavanja ATA karneta (npr. trošak doprinosa Međunarodnoj trgovackoj komori po svakom izdatom ATA karne-

tu te garancija STKBiH kao članice ATA garantnog lanca i dr.).

Cijena ATA karneta se formira na sljedeći način:

- uplata za ATA karnet - 90,00 KM
- cijena jednog lista (talona i kupona) - 2,30 KM
- premija za osiguranje - 0,3% ukupne vrijednosti robe (min. 40,00 KM)

Članovi STKBiH koji uredno izmijenju obaveze po osnovu članarine imaju pravo na popust:

- uplata za ATA karnet - 75,00 KM
- cijena jednog lista - 2,00 KM

Na internetskoj stranici STKBiH (www.komorabih.ba) možete naći detaljne informacije o ATA karnetima i kontakt odjeljenja za njihovo izdavanje.

*Pripremile:
Jasmina Hadžalić
i Ivana Knežević*

Pet kompanija iz Bosne i Hercegovine prvi put izlagalo na sajmu A+A 2021 u Dizeldorfu

Na ovogodišnjem sajmu A+A 2021 predstavilo se 1.204 izlagača iz 56 zemalja svijeta. Među njima se našao i prvi nacionalni štand Bosne i Hercegovine na kojem se predstavilo 5 bh. kompanija

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, uz podršku Švicarskog programa za promociju uvoza (SIPPO) i ostalih partnera, organizirala je prvi put učešće i izlaganje pet kompanija iz Bosne i Hercegovine na najvećem Međunarodnom sajmu za sigurnost, bezbjednost, zaštitu zdravlja i zaštitu na radu A+A 2021, koji se održao u Dizeldorfu, Njemačka, od 25. do 29. oktobra 2021. godine.

S obzirom na to da su pojedine zemlje iz regiona čekale i po 7 godina da dobiju štand i kao izlagači uđu na ovaj sajam (koji se održava svake dvije godine), možemo reći da je, uz sve nevolje i probleme koje je sa sobom donijela, pandemija koronavirusa u ovom slučaju pogodovala Bosni i Hercegovini. Kako je zbog restriktivnih mjera uvedenih

sa ciljem suzbijanja širenja pandemije u svijetu, pa i u Njemačkoj, smanjen broj učesnika i izlagača iz Azije (prije svega iz Kine), ukazala se šansa koju je Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, u saradnji sa projektom SIPPO, uspješno iskoristila i uspjela obezbijediti štand na ovom najprestižnijem međunarodnom sajmu.

Cilj izlaganja je bio da kompanije iz sektora proizvodnje lične i zaštitne opreme predstave svoje firme, proizvode i usluge, istraže tržište i konkureniju, dodu u kontakt sa potencijalnim novim kupcima, ali i promovišu kompletan sektor lične zaštitne opreme u našoj državi.

Na ovogodišnjem sajmu A+A 2021 predstavilo se 1.204 izlagača iz 56 zemalja a više od 25.000 stručnih trgovackih posjetilaca doputovalo je u

Dizeldorf kako bi prisustvovali najrelevantnijem sajmu u ovom sektoru. Uz istovremeno održani 37. međunarodni kongres za zaštitu na radu i medicinu rada, ove brojke sa sajma ponovo jasno odražavaju značajno povećanu važnost sigurnosti na radnom mjestu.

Prvi put, među svim ovim izlagačima našao se i nacionalni štand Bosne i Hercegovine (u Hali 7), na kojem se predstavilo 5 kompanija: DDD Zaštita (Stolac), Kuna export-import (Visoko), Ligno Komerc (Banja Luka), Rentex-com (Tuzla) i Zenko (Zenica).

Izlaganje naših kompanija je iskorišteno i za uspostavljanje novih interesantnih kontakata pa su predstavnici Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine posjetili i Asocijaciju njemačke mode (German Fashion) i njihovu BESPO grupu koja predstavlja

oko 75 dobavljača radne, profesionalne i zaštitne odjeće u njemačkom modnom benu, certifikacijsku kuću TÜV Rheinland AG i Asocijaciju OEKO-TEX (OEKO-TEX Association GmbH) čiji su standardi u današnjoj tekstilnoj industriji itekako značajni, pogotovo kad je u pitanju izvoz, ali ih trenutno u Bosni i Hercegovini posjeduje samo 13 kompanija (10 kompanija - STANDARD 100 by OEKO-TEX® i 3 kompanije - STeP by OEKO-TEX®).

Naravno, predstavnici kompanija su iskoristili priliku i u vlastitoj režiji posjetili partnere i kupce sa kojima već duži period imaju ugovorene poslove, ali i uspostavili nove korisne kontakte.

Bosanskohercegovačke firme su ostvarile veliki broj kontakata na sajmu (njih oko 360) te je, prema mišljenju svih učesnika, nastup bh. firmi ocijenjen vrlo uspješnim.

Neophodno je naglasiti da nakon prošlogodišnje globalne ekonomске krize izazvane pandemijom COVID-19, koja je teško pogodila ovaj sektor i u našoj zemlji, posljednji podaci o vanjskotrgovinskoj razmjeni za 9 mjeseci, kao i izjave nekih bh. kompanija, pokazuju lagani oporavak. Tako bilježimo pozitivne rezultate kada je u pitanju izvoz gotovih tekstilnih proizvoda i povećanje pokrivenosti uvoza izvozom.

Industrija tekstila, odjeće, kože i obuće u kontinuitetu od 2009. do 2018. godine bilježila je konstantan porast izvoznih rezultata, koji su, nažalost, u posljednje 2 godine malo opali zbog poremećaja na tržištu i pojave pandemije. Ipak, u ukupnoj vanjskotrgovinskoj razmjeni Bosne i Hercegovine za 9 mjeseci 2021. godini, ova grana je ponovo značajno zastupljena i zauzima 5. mjesto u izvozu države sa ostvarenim ukupnim izvozom od 1,106 miliona KM, što predstavlja povećanje od 8,63% u odnosu na isti period 2020. godine, dok je istovremeno ukupni obim trgovinske razmjene ovog sektora iznosio oko 2,570 miliona KM.

Analiza trgovinske razmjene samo u segmentu gotovih tekstilnih proizvoda (tarifne grupe 61, 62 i 63) koju je uradila Komora za period od januara do septembra 2021. pokazuje povećanje obima sa 808 miliona KM u 2020. na 935 miliona KM u 2021. godini, što predstavlja povećanje za čak 127,5 miliona KM. Naravno, veliku ulogu u ovim brojkama igraju i proizvodi i usluge u segmentu radne, zaštitne i korporativne odjeće i obuće.

Muris Pozderac

O SAJMU A+A

Sajam A+A je jedan od najvažnijih svjetskih sajmova za sigurnost, bezbjednost, zaštitu zdravlja i zaštitu na radu. Sajam se održava svake druge godine u novembru i uvijek ga prati značajan kongres koji okuplja ključne učesnike iz navedenih oblasti. Ovaj prestižni događaj obuhvata više specijaliziranih sajamskih manifestacija koje se odvijaju istovremeno, tako da zajedno pružaju mogućnost izlaganja različitih kategorija proizvoda, usluga i pratećih djelatnosti.

Sajam obuhvata sljedeće segmente izlaganja:

Lična zaštita na radu:

oprema za ličnu zaštitu, zaštitna odijela, odijela firmi sa identitetom-logom (Image wear), tkanine za izradu radne odjeće, službena (korporativna) i zaštitna odjeća, sigurnosna oprema i uređaji na radnom mjestu, organizacije za obezbeđenje i sigurnost, stručna literatura, usluge.

Zaštita zdravlja na radu:

ljekar u preduzeću, prva pomoć, spašavanje, prevencija i terapija, higijenska i sanitarna oprema i pribor, organizacija rada, ergonomija, njega u preduzeću, zdrava ishrana, usluge.

Bezbjednost preduzeća:

zaštita od požara, sigurnosni proizvodi i sistemi, zaštita od eksplozija i toksičnih materija, zaštita od zračenja, zaštita od strujnog udara, održavanje čistog vazduha, zaštita od buke, zaštita okoline na radnom mjestu, mjerna i regulaciona tehnika, sigurnosni uređaji i oprema, organizacije za kontrolu sigurnosti, čuvanje, održavanje i popravljanje opreme, transport i sigurnost u saobraćaju, obezbeđenje kvaliteta, zaštita objekata i predmeta, usluge i savjetovanje.

Osnovni cilj organiziranja ovako sveobuhvatnog, a ipak specijaliziranog sajamskog događaja je da se na jednom mjestu promoviraju kompanije, nova istraživanja, a time i najrazličitiji proizvodi iz cijelog svijeta, te da se stvori prilika za proširenje postojećih i stvaranje novih poslovnih odnosa.

Sajam A+A je namijenjen posjetiocima iz kruga specijalizirane poslovne zajednice, a njegov značaj je utoliko veći što organizator Messe Düsseldorf GmbH posebnu pažnju posvećuje najnovijim svjetskim trendovima u istraživanjima, proizvodnji i ponudi u segmentu sigurnosti zdravlja i zaštite na radu te, shodno tome, organizira i niz adekvatnih pratećih događaja.

Domaće kompanije zadovoljne nastupom na ovogodišnjem sajmu ANUGA 2021

Sajam Anuga 2021, koji se od 9. do 13. oktobra održao u Kelnu, još jednom je potvrdio svoju vodeću ulogu kao središnje mjesto okupljanja prehrambene industrije Evrope, ali i cijelog svijeta

10 TRADE SHOWS
IN ONE

Na sajamskom prostoru KELN MESE (Koelnmesse GmbH), u organizaciji Spoljnotrgovinske komore BiH, svoje proizvode izlagale su četiri domaće kompanije: Andelić d. o. o. Trebinje (organska proizvodnja ljekovitog bilja, začina i eteričnih ulja), AS Holding d. o. o. Jelah (holding pod čijim „krovom“ je 16 domaćih kompanija čiji portfolio čine keksi, biskviti, kremni namazi, mlinarski proizvodi i pekarstvo, so, začini, juhe, kafa, vode i bezalkoholna pića), Kol-Mix d. o. o. Velika Kladuša (proizvodnja mješavine prirodnih začina, kao i dodatak jelima prilikom kuhanja) i Mladegs Pak d. o. o. Prnjavor (proizvodnja prehrambenih proizvoda i kečapa).

Iako praktički prvi sajam svjetskog značaja koji se održava uživo od početka pandemije, ovaj sajam je pružio jedinstvenu priliku da se na jednom mjestu sastanu vodeći lideri, eksperti i pioniri prehrambene industrije.

Tema ovogodišnje Anuge bila je „Transformacija“ i upravo je ovaj sajam bio jedinstvena prilika da se istraži i pokaže koliko se tržište i način poslovanja promijenio u proteklih godinu i podana i kakva transformacija poslovni svijet u budućnosti čeka.

Na sajmu je ove godine izlagalo preko 5.500 kompanija iz 97 zemalja. Činilo ga je deset tematskih cjelina odvojenih po paviljonima – gotovi proizvodi, mlijeko i mliječni proizvo-

di, smrznuti proizvodi, meso i mesne prerađevine, alkoholna i bezalkoholna pića, topli napici, pekarski proizvodi, organski proizvodi i Anuga kulinarski koncept.

Naši izlagači su u toku sajma održali preko stotinu poslovnih sastanaka sa novim i postojećim kupcima, distributerima i veletrgovcima, koji su iskazali interesovanje za svim izloženim proizvodima kojima su se predstavljale domaće kompanije. Osim navedenog, bosanskohercegovačkim kompanijama pružena je i mogućnost da se upoznaju sa novim proizvodima i tehnologijama u prehrabenoj industriji, svjetskim trendovima i vizionarskim konceptima za hranu budućnosti. Sajam je, takođe, idealna prilika da kompanije sagledaju realnu sliku i svoju poziciju u odnosu na tržišnu utakmicu i konkurenциju.

Zbog cjelokupne situacije sa pandemijom koja je zahvatila sve dijelove svijeta, kao i raznoraznih ograničenja u smislu putovanja, organizatori sajma su svim zainteresovanim stranama ponudili podršku u smislu digitalne platforme Anuga@home, kao dio novog hibridnoga formata, koja je bila dopuna fizičkom sajmu. Platforma je pružala hibridni pristup događaju posjetiocima iz bilo kojeg dijela svijeta, da osjete i dožive atraktivne sajamske standove i proizvode te da putem određenih digitalnih alata stupe u kontakt sa svojim poslovnim partnerima.

Radoš Šehovac

Vodik kao energet budućnosti u Bosni i Hercegovini

„Vodik kao energet budućnosti u BiH“ tema je konferencije koja je održana 5. 10. 2021. godine u prostorijama Intera tehnološkog parka u Mostaru s ciljem prikazivanja mogućnosti inovacija u održivom korištenju obnovljivih izvora energije

Događaj je organizirala Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine u saradnji s West Balkan hydrogen platformom, Hrvatskom udrugom za razvoj i primjenu vodikovih gorivnih članaka - Zagreb i kompanijama HEET Prozor/Rama i ALFATERM Mostar.

Predsjednik Hrvatske udruge za razvoj i primjenu vodikovih gorivnih članaka Ivica Jakić kazao je kako su danas ovdje kako bi nastavili težnje i zadatke koje Evropska komisija predstavlja u svom projektu Zelena platforma za dekarbonizaciju industrije i dekarbonizaciju prometa uvođenjem vodika kao sveopće prisutnog energenta.

„Na ovaj način želimo proširiti naše aktivnosti iz EU, gdje se aktivno bavimo takvim projektima, i na zemlje zapadnog Balkana koje smatramo da mogu biti predvodnice u proizvodnji vodika, ali i potrošnji vodiča kao energeta na ovom području“, rekao je Jakić i nagnasio da je vodik jedini gorivi element koji doprinosi dekarbonizaciji a njegove prednosti su jako velike. „Vodik je spremnik energije. On je energet koji možete uskladištiti da li u spremnike, da li pod zemlju ili na određene druge načine i koristiti kad vam treba. To je jedini gorivi element koji doprinosi dekarbonizaciji jer se njegovim gorenjem i izgaranjem proizvodi samo električna energija i čista voda. Prednosti vodika su velike jer električnu energiju iz solarnih i vjetroelektrana, onda i kad nam ne treba, možemo staviti u vodik i s tim vodikom je koristiti kad nam zatreba“ - pojasnio je Jakić.

Dopredsjednik Vanjskotrgovinske komore BiH dr. sc. Vjekoslav Vuković nagnasio je kako bi se prema standardima Evropske unije dekarbonizacija trebala završiti do 2050. godine, a tekući vodik mnogo ranije bi trebao da

bude alternativno gorivo. Zahvaljujući vrijednim ljudima u BiH, kaže Vuković, već se krenulo s tim projektima, kako i u pripremama proizvodnje tekućeg vodika iz obnovljivih izvora energije. „BiH Božnjom voljom leži na zelenoj energiji, puni smo energije iz vjetra, vode, Sunca, ali i otpada iz kojeg se proizvodi biomasa. Tu je i plin koji pravi tekući vodik. Upravo bi proizvodnja tekućeg vodika, odnosno njegova upoštarba u prometu dovela do znatnih ušteda, a ne smijemo zaboraviti ni ekologiju i našu osvještenost da smanjimo svaku emisiju CO2 u BiH“ - kazao je Vuković. Ocenjeno je kako je naša administrativna prilagodba u BiH jako spora te da su akademski zajednici i gospodarstvenici mnogo brži u inovacijama i primjenama tih inovacijskih tehnologija od države. „Ove procese i prilagodbu moramo ubrzati i na neki način izvršiti ‘pritisak’ na tijela vlasti u BiH da počnu primjenjivati ova pravila i donositi pravilnike kojima smanjujemo proizvodnju karbon dioksida, ali i da počnu rješavati pitanje obnovljivih izvora energije kao primarnih energetika u BiH“ - poručio je Vuković. Dodao je kako su sva

ta iskušenja rješiva, ali da se ne prepoznaje potencijal otpada, te da se unatoč napretku u oblasti upravljanja otpadom BiH suočava sa raznim poteškoćama: visoki operativni troškovi, nedostatak finansijskih sredstava za neophodne investicije, nizak stupanj pokrića prikupljenog otpada, veoma nizak stupanj separacije otpada, odlaganje otpada na nesanitarne površine, legislativa koja nije harmonizirana sa EU, slab institucionalni okvir, manjak kapaciteta stručnog osoblja na svim razinama i pomanjkanje opće svijesti o nužnosti upravljanja otpadom

Na konferenciji su prezentacije održali i stručnjaci u ovoj oblasti: Ivica Jakić iz udruge West Balkan Clean Hydrogen Platform, profesor Univerziteta u Tuzli Mirza Kušljugić, prof. emeritus dr. sc. Nedjeljko Perić, Ivica Jelčić iz Udruge H2-Hydrogen Cell Croatia, Marko Jurić, Auto Hrvatska, Goran Erceg, uime Certifikacijske kuće Burea Veritas, te Tetida-Simon Ferjuc koji je predstavio mogućnost financiranja projekata vezanih uz ekologiju i energetiku.

Adela Vukotić-Terek

Održana sjednica Skupštine IKT Asocijacija

IKT Asocijacija Spoljnotrgovinske/Vanjskotrgovinske komore BiH održala je 4. izbornu sjednicu Skupštine IKT Asocijacije u čijem radu je učestvovao veliki broj bosanskohercegovačkih IKT kompanija. Na sjednici je usvojen izvještaj o radu Asocijacije u prethodnom mandatnom periodu te izabran novi saziv Odbora IKT Asocijacije

Ukazano je na značaj IKT sektora u razvoju bosanskohercegovačke privrede i društva u cijelini, kao i predstojećem procesu digitalizacije javne uprave i privrednih subjekata u cijelosti. Akcenat je stavljen na domaće kompanije koje bi svojim proizvodima i postojećom radnom snagom trebale biti glavni kreator i realizator procesa digitalizacije, što i jeste glavni adut i snaga ove grane privrede. Veliki broj naših kompanija su se profilisale i dokazale na zahtjevnim svjetskim tržistima realizujući mnogobrojne projekte pa bi sva ta iskustva mogle primijeniti u procesima digitalizacije javne uprave, ali i svih grana privrede Bosne i Hercegovine.

Bosanskohercegovačka IKT industrija, kao najbrže rastuće grana privrede, ima zasigurno kapaciteta i

znanja da realizuje cijelokupan proces digitalizacije i zadatke koji se pred nju postavljaju. Realizacija ovog procesa je usmjerenja na sagledavanje zahtjeva specifičnih za svaku privrednu granu do kojih bi se došlo kroz međusobnu saradnju svih asocijacija koje djeluju pri STKBiH i IKT Asocijaciji. Jedan od glavnih zadataka je i edukacija privrednih subjekata kako bi uvidjeli prednosti koje im donosi digitalizacija poslovnih procesa i benefite koje bi imali nakon toga. Takođe, ukazano je na potrebu za kvalitetnom radnom snagom: potražnja za IT specijalistima znatno je veća od ponude, preduzećima softverske industrije potrebno je 4-6 mjeseci za ospozobljavanje diplomanata fakulteta računarstva i informatike za rad u softverskoj industriji. Kao neke od mogućih mjeru za prevazilaženje ovakvog

stanja navode se revidiranje upisnih politika i njihovo prilagođavanje potrebnama softverske industrije, osnivanje specijalističkih srednjih škola računarstva i informatike, dodatno jačanje mjeđu prekvalifikacije i dokvalifikacije za IT zanimanja zavoda za zapošljavanje, kao i unapređenje IT obrazovanja na nivou osnovnih škola u Bosni i Hercegovini.

Privrednici su ukazali na konkretnе probleme sa kojima se susreću u svakodnevnom radu i upravo ti problemi će biti u fokusu rada Odbora IKT Asocijacije, kao i stručnih komisija koje djeluju pri Asocijaciji - Komisije za telekomunikacije i Komisije za informacione tehnologije. Jedan od važnijih zadataka koji je Skupština postavila pred Odbor jeste da se, u saradnji sa nadležnim ministarstvima, radi na donošenju zakonskih propisa koji će poboljšati poslovni ambijent i uslove poslovanja IKT sektora u Bosni i Hercegovini, kao i promociji kapaciteta i proizvoda domaćih IT preduzeća na stranim tržistima, što bi u konačnici rezultiralo otvaranjem novih kvalitetnih radnih mesta u IT kompanijama. Otvorenih 100 novih radnih mesta u IT sektor rezultira otvaranjem dodatnih 157 radnih mesta u drugim sektorima, a kada se uzmu u obzir plate IT stručnjaka, koje su oko 70% veće od prosječne plate, možemo zaključiti da se itekako isplati ulagati znanja i vještine iz ove oblasti kako bi mladi ljudi koji žele da rade mogli ostvariti svoju egzistenciju i budućnost i svakako doprinijeti rastu i razvoju našeg društva u cijelosti.

Siniša Sarić

Novi saziv Odbora

Novi saziv Odbora IKT Asocijacije čine kompanije JP Hrvatske telekomunikacije a. d. Mostar, BH Telekom d. d. Sarajevo, Telekomunikacije Republike Srpske a. d. Banja Luka, Avacom d. o. o. Mostar, Lanaco d. o. o. Banja Luka, Zira d. o. o. Sarajevo, Comp-IT d. o. o. Sarajevo, Prointer ITSS d. o. o. Banja Luka i Huawei Technologies d. o. o. Banja Luka.

Bosanskohercegovačka IKT industrija, kao najbrže rastuće grana privrede, ima zasigurno kapaciteta i znanja da realizuje cijelokupan proces digitalizacije i zadatke koji se pred nju postavljaju.

Automatizacija poslovanja modernih štamparija

Kada je riječ o brzom izvršavanju zadataka i poslova, automatizacija toka rada najbolji je prijatelj svake kompanije

Kako bi ostali konkurentni i profitabilni, vlasnici štamparija trebaju integrirati svoje proizvodne tokove u jedan sistem upravljanja povezujući cijeli proces proizvodnje u jednu cjelinu. Štamparije koje automatiziraju svoje poslovanje povećat će konkurentnost, poboljšati produktivnost i pouzdanost, što dovodi do veće profitne marže. Kada je riječ o brzom izvršavanju zadataka i poslova, automatizacija toka rada najbolji je prijatelj svake kompanije.

Moderna grafička proizvodnja odvija se u vrlo heterogenom okruženju. Uz niz različitih mašina, u proizvodni proces su uključeni i brojni odjeli unutar kompanije. Zbog toga je bitno postići kontrolu nad cjelokupnim tokom proizvodnje.

Iz tog je razloga automatizacija procesa rada i dalje veoma važna u grafičkoj branši. Sve dok posao funkcioniра, najvažnijim se čini ulaganje u hardver. Nažalost, takav se način razmišljanja nije puno promijenio te mnogi i dalje ne vide potrebu za automatizacijom onih procesa za koje su navikli da njima mogu ručno upravljati. Čak i kada se ulaže u softver na to se vrlo često gleda kao nešto što se odradi jednom i nikada više. Ulaganje u sistem se ne nastavlja, niti se nastavlja sa edukacijom u vezi sa redovnim nadogradnjama. Rezultat toga je nepostizanje svih onih prednosti koje bi se trebale dobiti.

Ali, pritisak tržišta sve više raste. S obzirom na to da kod samih tehnologija nema nekih velikih razlika, grafičari će morati sve više pažnje posvećivati internim procesima kako bi ostali konkurentni i profitabilni.

Automatizacija procesa rada povećava produktivnost i smanjuje troškove

Istraživanja pokazuju da veće štamparije razumiju vrijednost i važnost automatiziranog procesa rada. I puno manjih je krenulo u tom smjeru, ali njima je potrebna edukacija. Kompanijama koje su tokom 2019. i 2020. automatizirale svoje tokove rada prihod je rastao dvostruko brže od onih koje to nisu učinile. Smanjivanje grešaka, povećana produktivnost, stabilnost, zadovoljni zaposlenici i kupci su neke od prednosti koje donosi automatizacija.

U tri koraka do uspješne automatizacije toka rada

Do uspješne automatizacije moguće je doći putem sljedećih koraka:

► Utvrditi i razumjeti radne procese

Prije implementacije neophodno je utvrditi ciljana područja za moguću automatizaciju (gdje se najbrže može postići najveća korist, kako promjene djeluju na druge procese). Mnogi menadžeri nemaju uvid u to koji ručno rađeni poslovi svakodnevno usporavaju procese rada. Zato je u ovaj prvi korak poželjno uključiti radnu snagu, jer samo zaposlenici mogu reći koji procesi koče i usporavaju rad. Kada se utvrde najveće prepreke u operativnom poslovanju, moguće je razmotriti na koji se način odgovarajući procesi mogu digitalno transformisati.

► Mapirati i procijeniti tokove rada koji će biti automatizirani

Drugi je korak stvaranje sveobuhvatnog plana, odnosno naznačavanje na kojem području postoji najveća potreba za djelovanjem, kojim procesima treba dati prioritet, kako automatizacija može raditi u postojećim sistemima i koja se dodatna vrijednost može očekivati.

Za to je potrebno analizirati gdje se u kompanijama nalaze najslожeniji ručni procesi i ko je za njih odgovoran, nakon čega treba izraditi plan koji je u korist

zaposlenika, odjela finansija i uprave. Stručnjaci smatraju da je potrebno angažirati nezavisnog pružatelja usluga koji će razviti rješenje koje je prvenstveno usmjereni na zaposlenike. Nakon toga se odabiru tokovi rada koji imaju smisla u kontekstu dodatne vrijednosti za kompaniju.

► Implementirati prava rješenja

Nakon što se sa tehnološkim partnerom razradi jasan plan automatizacije toka rada počinje implementacija. Mora se osigurati da implementacija ne rezultira velikim prekidima rada za zaposlene te da se kritički poslovi nastave. Uz to, zahtjevi sigurnosti i usklađenosti moraju se uzeti u obzir u svakoj fazi.

Zaključak

To što je određeni proizvodni proces uspješno automatiziran ne znači da je projekat završen. Digitalna transformacija je proces. Kompanijama se savjetuje da od samog početka provode analize i održavanje kako bi išle ukorak sa promjenama u radnim procesima i zahtjevima poslovanja. S obzirom na to da većina kompanija nema specijaliziranim tim za automatizaciju, ima smisla pozvati stručnjake koji mogu pružiti optimalnu podršku na temelju stručnosti i iskustva.

Pravilnim korištenjem automatizacije postiže se:

- povećanje brzine proizvodnje
- smanjenje vremena isporuke a povećanje radnog kapaciteta
- maksimalno povećanje zadovoljstva kupaca
- smanjenje troškova i povećanje profitabilnosti

Štamparije iz Bosne i Hercegovine sve više uviđaju da je neophodno raditi na unapređenju procesa rada racionalnijim korištenjem internih faktora, većom edukacijom zaposlenih i nabavkom potrebnih softvera, kako bi bile konkurentnije na domaćem, a posebno inozemstvu.

Selma Bašagić

Izvozno-uvozni trendovi drvnog sektora

Za osam mjeseci 2021. nastavljen je trend porasta izvoza drvnog sektora, u poređenju sa istim periodima 2020. i 2019. godine

Za navedenih osam mjeseci je izvoz drvnog sektora iznosio 1.073.179.274 KM ili 32,4% više nego u istom periodu 2020., a 21,2% više nego u istom periodu 2019. godine.

Sve grupe proizvoda, u poređenju sa istim periodom 2020., imale su veći izvoz, dok je, u poređenju sa istim periodom 2019., manji izvoz proizvoda šumarstva, parketa i podova.

Učešće izvoza drveta i proizvoda od

drveta (rezana građa, proizvodi šumarstva, građevinska stolarija, ploče, furnir, podovi) je iznosilo 56,2%, dok je učešće izvoza namještaja i montažnih kuća iznosilo 45,8%. Učešće izvoza finalnih proizvoda od drveta se povećava svake godine.

Detaljan prikaz izvoza u posmatranom periodu po grupama proizvoda vidi se u Tabeli 1.

Najznačajnija izvozna tržišta su bila: Njemačka, Hrvatska, Nizozemska, Austrija, Italija, Češka, Švicarska, Francuska, Srbija, Danska, Crna Gora, Belgija i Poljska.

U posmatranom periodu ostvaren je uvoz od 303.610.139 KM ili 28,6% više nego u istom periodu 2020., a 3,4% više nego za osam mjeseci 2019. tako da je pokrivenost uvoza izvozom iznosila 353,4%.

Pregled uvoza po grupama proizvo-

da vidi se u Tabeli 2.

Najviše se uvozilo iz: Srbije, Poljske, Turske, Italije, Češke, Rumunije, SAD-a, Njemačke, Slovenije i Hrvatske.

Kompanije su uložile velike napore kako bi ostvarile dobre izvozne rezultate. Zbog značajnog porasta cijena sirovina i repromaterijala, koji u nekim slučajevima iznosi i više od 100%, kompanije će morati uskladiti prodajne cijene gotovih proizvoda, ali ipak vodeći računa da budu konkurenntne. Nedostatak sirovine je i dalje veliki problem jer se još uvijek velike količine šumskih sortimenata izvoze, a posebno rezane građe. Iako je potražnja za proizvodima finalne prerade drveta velika, proizvođači ne mogu da prihvate sve narudžbe zbog nedostatka sirovina.

Da bi se problem nedostatka sirovine ublažio, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine bi trebalo da donese

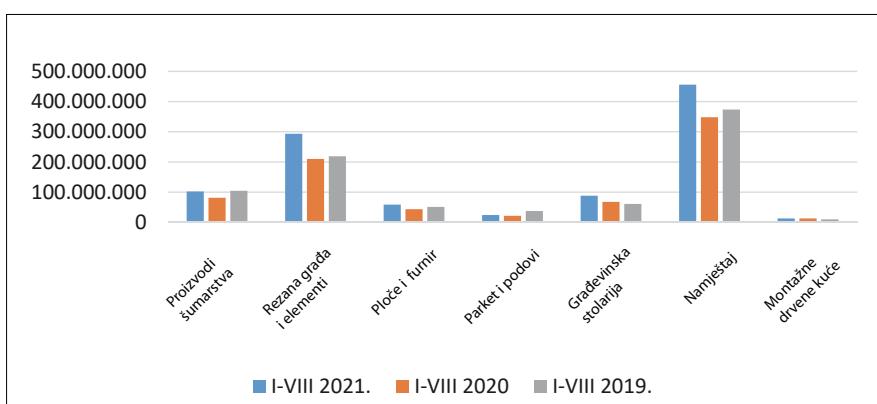
Tabela 1. Izvoz drvnog sektora Bosne i Hercegovine (u KM)

Grupe proizvoda	I-VIII 2019.	I-VIII 2020.	I-VIII 2021.	I-VIII 2021/ I-VIII 2020.	I-VIII 2021/ I-VIII 2019.
Proizvodi šumarstva	104.709.877	81.291.046	102.339.564	125,8	97,7
Rezana građa i elementi	218.652.051	210.220.996	293.233.989	139,4	134,1
Ploče i furnir	51.210.297	43.701.354	58.759.093	134,4	114,7
Parket i ostalo profilirano drvo	37.536.216	21.718.986	24.289.960	111,8	64,7
Građevinska stolarija	61.105.406	68.003.667	88.329.079	129,8	144,5
Ukupno drvo i proizvodi od drveta	501.853.165	449.395.787	603.941.997	134,2	120,3
Namještaj od drveta	373.432.148	348.363.941	456.226.278	130,9	122,1
Montažne drvene kuće	10.014.077	12.991.934	13.010.999	100,1	129,9
Ukupan izvoz drvnog sektora	885.299.390	810.751.661	1.073.179.274	132,4	121,2

Tabela 2. Uvoz drvnog sektora Bosne i Hercegovine (u KM)

Grupe proizvoda	I-VIII 2019.	I-VIII 2020.	I-VIII 2021.	I-VIII 2021/ I-VIII 2020.	I-VIII 2021/ I-VIII 2019.
Proizvodi šumarstva	104.709.877	81.291.046	102.339.564	125,8	97,7
Rezana građa i elementi	218.652.051	210.220.996	293.233.989	139,4	134,1
Ploče i furnir	51.210.297	43.701.354	58.759.093	134,4	114,7
Parket i ostalo profilirano drvo	37.536.216	21.718.986	24.289.960	111,8	64,7
Građevinska stolarija	61.105.406	68.003.667	88.329.079	129,8	144,5
Ukupno drvo i proizvodi od drveta	501.853.165	449.395.787	603.941.997	134,2	120,3
Namještaj od drveta	373.432.148	348.363.941	456.226.278	130,9	122,1
Montažne drvene kuće	10.014.077	12.991.934	13.010.999	100,1	129,9
Ukupan izvoz drvnog sektora	885.299.390	810.751.661	1.073.179.274	132,4	121,2

Grafički prikaz izvoza drvnog sektora (I-VIII 2021. - I-VIII 2019. godine)

ekonomske mjere koje će destimulisati izvoz šumskih sortimenata i rezane građe, što Asocijacija drvne industrije i šumarstva traži već više godina.

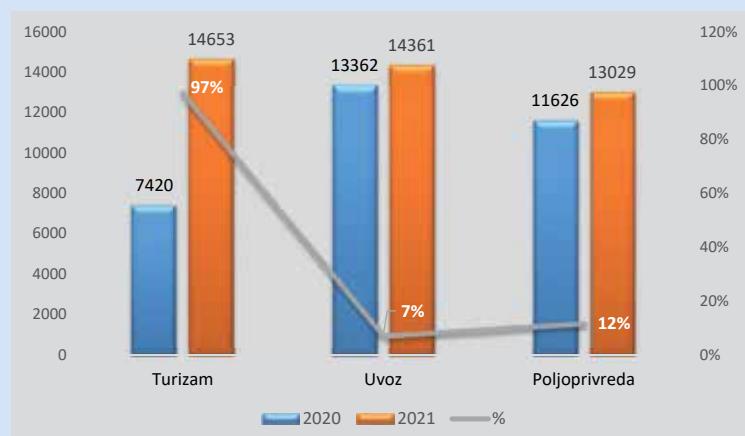
I pored toga što je drvna industrija suficitarna grana privrede, proizvođači nemaju institucionalnu podršku, evidentan je nedostatak stručne radne snage, doprinosi na plate su jako visoki, nema povoljnijih kreditnih sredstava za izvoz i pripremu izvoza... Kada se sve to sagleda pitanje je kakvi će biti rezultati poslovanja i izvoza u budućem periodu.

Selma Bašagić

KLIPING: Najviše pažnje posvećeno temi turizma

U prvih deset mjeseci 2021. godine medijsku pažnju je najviše zaokupila ključna riječ „turizam“ koja je generisala čak 14.653 medijske objave prema istraživanju koje je provela agencija za praćenje i analizu medija, „Kliping BH“.

U poređenju sa prethodnom godinom kada je ključna riječ „turizam“ spomenuta u 7.420 medijskih objava, ovogodišnji broj objava je veći za čitavih 97%. Drugo mjesto po ukupnom broju objava u navedenom periodu ove godine zauzima ključna riječ „uvoz“ sa 14.361 objavom, što predstavlja porast od 7% u odnosu na isti period prošle godine kada su za ovu temu registrovane 13.362 objave. Na trećem mjestu medijskog interesovanja našla se ključna riječ „poljoprivreda“ koja je u prvih deset mjeseci ove godine imala 13.029 medijskih objava, što predstavlja povećanje od 12% u odnosu na isti period prošle godine kada je generisano 11.626 objava.

Agencija „Kliping BH“ već se 20 godina uspješno bavi pružanjem usluga praćenja i analize medija te istraživanja tržišta. Članica je regionalne grupacije press clipping agencija „Newton Media“ koja pokriva gotovo sve države srednje i jugoistočne Evrope. E-mail: kliping@kliping.ba Telefon: 033/956-378

Okolinski prihvatljivo upravljanje postojanim zagađujućim materijama (POPs) u industrijskom sektoru upravljanja otpadom u Bosni i Hercegovini

POPs hemikalije su postojane organske zagađujuće materije (Persistent Organic Pollutants) koje ostaju nepromijenjene iznimno dugo godina i postaju široko rasprostranjene u okolišu kao rezultat prirodnih procesa u tlu, vodi i naročito zraku. Nakupljuju se u masnom tkivu živih organizama, uključujući i ljude (bioakumulacija), te se nalaze u većim koncentracijama na višim razinama u prehrabrenom lancu (biomagnifikacija). Otvorne su i za ljude i za životinje. POPs hemikalije mogu uzrokovati rak, alergije, preosjetljivost, oštećenje nervnog sistema, reproduktivne poremećaje i poremećaje imunološkog sistema. Neke POPs supstance mogu izazvati endokrine poremećaje, koji mogu oštetići reproduktivni i imunološki sistem izloženih pojedinaca, kao i njihovo potom-

stvo, te mogu imati razvojne i kancero-gene učinke.

Da bi se eliminirala proizvodnja i upotreba POPs supstanci, 22. maja 2001. godine je usvojena Štokholmska konvencija o POPs supstancama, a stupila je na snagu 17. maja 2004. godine kada ju je ratificiralo 50 država.

Glavni cilj Konvencije je poduzimanje mjera za eliminaciju ili ograničavanje ili sprečavanje proizvodnje, uvoza, izvoza i upotrebe svih namjerno proizvedenih POPs supstanci, kontinuirano svođenje na najmanju moguću mjeru pojave ovih polutanata u okolišu te eliminacija ispuštanja nemamjerno proizvedenih POPs hemikalija.

Bosna i Hercegovina je ratificirala Štokholmsku konvenciju o POPs supstancama 30. marta 2010. godine,

čime se obavezala na ispunjavanje zahtjeva Konvencije. U martu 2016. je izrađen Nacionalni plan implementacije Štokholmske konvencije u Bosni i Hercegovini (NIP), koji je usvojen na Vijeću ministara BiH. U okviru NIP-a urađen je i prvi preliminarni inventar POPs hemikalija u BiH. U početku, Konvencija je regulirala 12 hemikalija, a 2010. je lista dopunjena sa devet novih hemikalija. Lista POPs hemikalija se kontinuirano dopunjava, tako da je danas ukupno 28 hemikalija u režimu zabrane ili posebnog korištenja, dok su tri hemikalije na listi prijedloga i u procesu razmatranja.

Hemikalije su raspoređene u tri priloga (aneksa): A-eliminacija; B-ograničenja; Nenamjerna proizvodnja.

Trenutno se u Bosni i Hercegovini

Štokholmska konvencija - Anex A

Aldrin	Chlordane	Dieldrin
Endrin	Heptachlor	Hexachlorobenzene
Mirex	Toxaphene	PCB
Alpha hexachlorocyclohexane	Pentachlorophenol and its salts and esters	
Beta hexachlorocyclohexane	Polychlorinated naphthalenes	
Chlordecone	Technical endosulfan and its related isomers	
Hexabromobiphenyl	Tetrabromodiphenyl ether and pentabromodiphenyl ether (commercial pentabromodiphenyl ether)	
Hexabromocyclododecane	Decabromodiphenyl ether (Commercial mixture, c-DecaBDE)	
Hexabromodiphenyl ether and heptabromodiphenyl ether (commercial octabromodiphenyl ether)	Short-chain chlorinated paraffins (SCCPs)	
Hexachlorobutadiene		
Lindane		
Pentachlorobenzene		

Anex B

DDT
Perfluoroctane sulfonic acid (PFOS), its salts and perfluoroctane sulfonate fluoride (PFOSF)

Anex C

Polychlorinated dibenzo-p-dioxins and dibenzofurans
Hexachlorobenzene
PCB
Hexachlorobutadiene
Polychlorinated Pentachlorobenzene
naphthalenes

provodi projekat pod nazivom „Okolinski prihvatljivo upravljanje postoјanim organskim zagadjujućim materijama (POPs) u industrijskom sektoru i sektoru upravljanja opasnim otpadom u BiH“ (POPs projekat) koji finansira Vlada Švedske. Projekat ima za cilj smanjivanje rizika po ljudsko zdravlje i okoliš kroz prevenciju nastanka nemajerno ispuštenih POPs hemikalija (U-POPs), prelazak na hemikalije koje ne sadrže POPs supstance u industriji plastike i okolinski prihvatljivo uništanja najmanje 50 tona otpada koji sadrži POPs. Projekat je počeo 2019. i trajuće do 2023. Partneri su Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske, Federalno ministarstvo okoliša i turizma te Odjel za prostorno planiranje i imovinsko-pravne poslove Vlade Brčko distrikta.

Jedna od značajnijih komponenti projekta je izrada detaljnog inventara POPs hemikalija koja se realizira kroz saradnju eksperata konzorcija nizozemske firme TAUW i bh. firme ENOVA. Ova komponenta podrazumijeva: inventar zaliha POP pesticida, inventar zaliha polikloriranih bifenila (PCB) kontaminiranih materijala i opreme, inventar zaliha polibromiranih difenil etera (PBDE), perfluorooctan sulfonata (PFOS), heksabromobifenila (HBB), heksabromociklododekana (HBCD) i nemajerno proizvedenih POP hemikalija (U-POPs) te provedbu preliminarne procjene rizika i određivanja prioriteta sanacije onečišćenih lokacija

potencijalno kontaminiranih POPs materijama.

U industriji POPs **pesticidi** se nalaze u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, papirnoj te drvnoj industriji (premazi za zaštitu).

Poliklorirani bifenili (PCB) se nalaze u industrijama koje u svom proizvodnom krugu posjeduju: transformatore, kondezatore, uređaje koji zahtijevaju hidraulične tekućine za podizanje tereta, visokotlačne pumpe i regulatore napona. PCB se nalaze u sektoru elektrodistribucije i na prostoru starih, napuštenih industrijskih kompleksa ili u novim industrijskim kompleksima kojima su nastale na infrastrukturi tih starih fabrika.

Polibromirani difenil eteri (PBDE) se nalaze u industriji proizvodnje plastike i proizvoda od plastike i tekstila koji bi mogli sadržavati usporivače gorenja. Nalaze se i u sektoru reciklaže plastike, električnog i elektronskog otpada, reciklaže starih automobila te građevinskoj industriji.

Perfluorooctan sulfonati (PFOS) se nalaze u industrijama koje imaju velike protivpožarne sisteme - naftna industrija, aerodromi, industrija kože, unutrašnjost automobila, tepisi - te industrijskim radionicama koje se bave galvanizacijom.

Heksabromobifenil (HBB) se nalazi u industriji ABS termoplastike (plastika za izgradnju kućišta, npr. kućišta motora), industriji proizvodnje radijskih i TV dijelova te staroj industriji premaza i lakova.

Heksabromociklododekan (HBCD) se nalazi u industriji proizvodnje i korištenja ekspandiranog polistirena (EPS) i XPS panela – stiropora te u građevinskom sektoru.

Također, UNDP u Bosni i Hercegovini uporedo provodi projekt pod nazivom „Razvoj sistema upravljanja ambalažom i jačanje kapaciteta za okolinsko upravljanje plastičnom ambalažom od pesticida“. Ciljevi projekta su: organizacija 5 treninga trenera na lokacijama Čapljine, Živinica, Bijeljine, Gradiške i Brčkog, 7-10 treninga farmera, razvijanje sistema za upravljanje ambalažom i jačanje kapaciteta za okolinsko upravljanje plastičnom ambalažom od pesticida te sakupljanje 30 tona prazne ambalaže od pesticida. Aktivnosti projekta kojim će se realizirati ovi ciljevi su: obuka trenera o sistemu upravljanja kontejnerima za otpad, izrada studije izvodljivosti za uvođenje sistema upravljanja kontejnerima za otpad, razvijanje strategije prikupljanja, transporta i odlaganja kontejnera za otpad te obuka poljoprivrednika. Obuka trenera će se odvijati kroz module: Integrirana zaštita bilja, Legislativa, Sadržaj označke sa uputstvom za upotrebu, Formulacije biljnih proizvoda, Ilegalni biljni proizvodi i njihovo prepoznavanje, Opasnosti i rizici zbog korištenja sredstava za zaštitu bilja, Sigurno korištenje fitofarmaceutika i Zaštita okoliša.

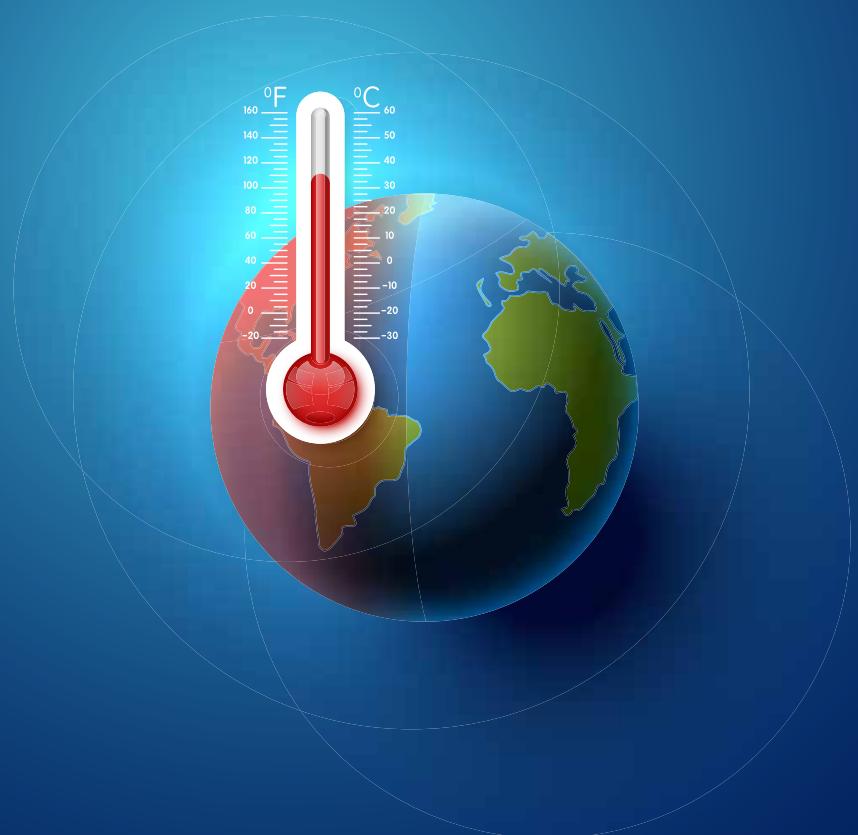
Adela Vukotić-Terek

Rashladna, klima tehnika i toplotne pumpe

- sektor privrede Bosne i Hercegovine koji štiti ozonski omotač i brine o globalnom zatopljenju

Bosna i Hercegovina je zvanično 121. zemlja koja je ratificirala Kigali amandman Montrealskog protokola o supstancama koje oštećuju ozonski omotač.

Kigali amandman je omogućio drastično smanjenje proizvodnje i potrošnje hidrofluorugljika, za koje se ispostavilo da imaju do hiljadu puta snažniji učinak staklenika od ugljikovog dioksida, glavnog stakleničkog plina.

Grupacija rashladne, klima tehnike i toplotnih pumpi pri Vanjskotrgovinskoj komori Bosne i Hercegovine preko šest godina uspješno provodi aktivnosti s ciljem podrške provođenja Montrealskog protokola Bečke konvencije o zaštiti ozonskog omotača, kao i ispunjavanja zahtjeva ozonske i F gas EU legislative i EU standarda. Grupacija objedinjuje interese i potrebe pravnih i fizičkih

lica uključenih u sve vrste poslova u vezi sa rashladnom i klima tehnikom, kao i toplotnim pumpama sa ciljem promovisanja i zaštite interesa struke u cjelini. Aktivnosti Grupacije su, u tijesnoj saradnji sa Ozonskom jedinicom BiH, bile fokusirane na dvije glavne tačke rada: unapređenje pravnog okvira, u smislu formalnog savjetodavnog i partnerskog statusa sa zakonodavnim tijelima u izradi regulative i podršku u

eduksiji kroz aktivnosti koordinacije i organizacije seminara od kojih je, pored stručnih tema poput upotrebe alternativnih supstanci, amonijaka, CO₂ i sl., jedna od tema bila i Kigali amandman Montrealskog protokola te njegove implikacije na sektor rashladne, klima tehnike i toplotnih pumpi u BiH. U skladu sa Programom rada i svim aktivnostima Grupacije koje su uskladene sa glavnim ciljevima Bečke konvencije

i Montrealskog sporazuma, Grupacija je od samog početka bila saglasna da Bosna i Hercegovina pristupi Kigali amandmanu Montrealskog protokola o supstancama koje oštećuju ozonski omotač.

Kigali amandman

Bosna i Hercegovina je zvanično 121. zemlja koja je ratificirala Kigali amandman Montrealskog protokola o supstancama koje oštećuju ozonski omotač. Nakon što su višegodišnje prethodne radnje omogućile provođenje mjera i obaveza Kigali amandmana kroz institucionalni i zakonski okvir, 26. 5. 2021. UN je kao depozitar primio instrument o ratifikaciji.

Provodenje Montrealskog protokola i njegovih amandmana je značajno doprinijelo ublažavanju klimatskih promjena kroz smanjenje potrošnje brojnih tvari koje oštećuju ozonski omotač, a njegova se učinkovitost višestruko potvrdila statističkim podacima. Želja za dalnjim napretkom u zaštiti ozonskog omotača je nastavljena unapređenjem Montrealskog protokola sa petim amandmanom - Kigali amandmanom - koji uključuje mjere kontrole za smanjenje hidrofluorugljika (HFC), uvedenih 1990-ih godina kako bi zamjenili klorfluorugljike (CFC) u hladnjacima, aerosolima, klima-uređajima i izolacijskim pjenama.

Kigali amandman Montrealskog protokola o supstancama koje oštećuju ozonski omotač stupio je na snagu 1. januara 2019. godine, nakon što ga je ratificiralo 65 zemalja. Cilj amandmana je smanjenje proizvodnje i potrošnje HFC-a, gasova sa visokim efektom staklene bašte (GHG), jer je povećana upotreba HFC-a kao alternativne supstancе zbog zagrijavanja atmosfere postala nova briga. Članice Montrealskog protokola su u Kigaliju 2016. usvojile sporazum o HFC-ima. **Prema Kigali amandmanu, sve zemlje će postepeno obustaviti HFC-ove za više od 80 posto u narednih 30 godina i zamijeniti ih prihvatljivim alternativama.** Odredena grupa razvijenih zemalja počet će sa smanjivanjem emisija u 2019. godini. Amandman, također, uključuje tretman i obaveze o tehnologijama za uništavanje HFC-a te potrebe za transparentnim izvještavanjem i odredbe za izgradnju kapaciteta zemalja u razvoju. Očekuje se kako se postupnim

ukidanjem HFC-a, u skladu s Kigali amandmanom, također može pokrenuti proces redizajniranja energetski učinkovitijih rashladnih i klima-uredaja, što će dodatno djelovati na ublažavanje klimatskih promjena. Krajem 2018. godine UN je objavio izvještaj kojim je potvrđeno da ozonski omotač pokazuje znakove trajnog oporavka od šteta uzrokovanih ljudskim aktivnostima te se potpuni oporavak predviđa do 2060. godine. **Kigali amandman je omogućio drastično smanjenje proizvodnje i potrošnje hidrofluorugljika, za koje se ispostavilo da imaju do hiljadu puta snažniji učinak staklenika od ugljikovog dioksida, glavnog stakleničkog plina.** Pod pretpostavkom da Amandman podrže sve zemlje potpisnice Montrealskog protokola, globalno zagrijavanje bi se ograničilo za 0,5 °C do kraja ovog stoljeća te se tako dodatno zaštitio ozonski omotač. Planirano je provesti sve obaveze kroz tri faze i tri grupe zemalja:

- razvijene zemlje koje su započele postepeno smanjenje HFC-a već od 2019. godine,
- zemlje kojima obaveza smanjenja nivoa proizvodnje i potrošnje HFC-a nastupa 2024. (Bahrein, Indija, Iran, Irak, Kuvajt, Oman, Pakistan, Katar, Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati),
- nekoliko preostalih zemalja svijeta kojima ovaj proces započinje 2028. godine.

Usvajanjem Amandmana utvrđuju se obaveze postepenog smanjenja potrošnje HFC supstanci za zemlje potpisnice Montrealskog protokola. Prema Kigali amandmanu, zemlje su podijeljene u 4 grupe sa četiri različite kontrolne mjere. Bosna i Hercegovina, u skladu sa Montrealskim protokolom, pripada zemljama obuhvaćenim članom 5. Protokola i u obavezi je da uvede sljedeće kontrolne mjere:

1. Određivanje osnovne potrošnje za period 2020-2022.
2. Zamrzavanje potrošnje na prethodno određeni osnovni nivo potrošnje 2024. godine
3. Smanjenje potrošnje za 10% do 2029. godine
4. Smanjenje potrošnje za 80% do 2045. godine

Zemlje koje potpadaju pod član 5. Protokola obavezuju se da uspostave sistem uvoznih i izvoznih dozvola HFC

Odbor Grupacije rashladne, klima tehnike i toplotnih pumpi

Grupacija rashladne, klima tehnike i toplotnih pumpi Vanjskotrgovinske komore BiH je 14. 10. 2021. održala reizbornu skupštinu članova Grupacije te za nove predstavnike Odbora izabrala firme:

Alfatherm d. o. o. Mostar,
Master Frigo d. o. o. Banja Luka,
Bensa inžinjering d. o. o. Sarajevo,
Cool Master d. o. o. Brčko,
Grijanje Invest d. o. o. Pale,
Stanić-trade d. o. o. Sarajevo i
LED d. o. o. Mostar.

supstanci te izvještavaju o potrošnji, što je Bosna i Hercegovina već ispunila kroz svoje obaveze pristupanju EU. Također, obavezuju se na utvrđivanje osnovne potrošnje (period 2020-2022.), prvu kontrolnu mjeru zamrzavanja potrošnje na osnovni nivo 2024. godine te početak smanjenja potrošnje HFC supstanci od 10% 2029. godine. Imajući u vidu da u Bosni i Hercegovini nema proizvođača HFC supstanci, ukupna potrošnja je jednaka uvozu ovih supstanci te će određivanje osnovne potrošnje biti metodološki lako izvodiv zadatak. Ratifikacijom Kigali amandmana Bosna i Hercegovina će, kao zemlja obuhvaćena članom 5. Montrealskog protokola, imati mogućnost da aplicira za finansijska sredstva za pripremu planova i programa za smanjenje potrošnje HFC supstanci. Kigali amandmanom je dodat novi paragraf Protokolu koji se odnosi na kontrolu trgovine sa zemljama koje nisu članice Amandmana, tj. zabranjuje se trgovina HFC-om zemljama koje nisu članice od 2024. godine.

Adela Vukotić-Terek

USAID podržava UNWTO.TedQual certifikaciju za turističko obrazovanje u BiH

Obrazovanje u oblasti turizma u Bosni i Hercegovini kretat će se ka svjetskim standardima u skladu s prestižnim međunarodnim sistemom certifikacije, čije uvođenje u visokoškolske ustanove podržava Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID)

Kroz Projekt razvoja održivog turizma u BiH (Turizam), USAID je pokrenuo program podrške za dobivanje TedQual certifikata Svjetske turističke organizacije Ujedinjenih naroda (UNWTO) za izvrsnost u visokom obrazovanju u turizmu u BiH. Organizacija UN-a promovira

globalno odgovoran, održiv i pristupačan turizam, a njen program certifikacije u BiH će poboljšati izvrsnost i efikasnost turističkog obrazovanja u BiH kako bi se studenti pripremili za karijeru u turizmu.

„Potencijal BiH kao međunarodne turističke destinacije dobro je poznat, ali turistička industrija svjetske klase ovdje može napredovati samo ako su zaposlenici odgovarajuće obučeni i sposobni zadovoljiti zahtjeve koje postavlja održiva industrija“, rekla je direktorica misije USAID-a Courtney Chubb. „Ovaj prestižni program certifikacije osigurat će da buduća turistička radna snaga u BiH bude spremna za ovaj izazov.“

Analiza potreba radne snage turističkog sektora od 2021. do 2027. godine

koju je proveo USAID Turizam utvrdila je da će tokom narednih sedam godina u BiH nastati 18.500 novih radnih mesta u turizmu. To znači da će bh. turističkoj industriji trebati veći broj i bolje kvalificirani radnici. Program certifikacije poboljšat će turističko obrazovanje u tri univerziteta (Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Univerzitet u Tuzli, Sveučilište Hercegovina) u BiH kako bi diplomci bili spremni odgovoriti potrebama sektora.

Turizam će voditi univerzitete do certifikacije, što obično traje između šest i dvanaest mjeseci.

Omar Valdez, izvršni direktor Akademije Svjetske turističke organizacije Ujedinjenih naroda (UNWTO), izjavio je: „Certifikat TedQual osmišljen je s ciljem zbližavanja turističkog sek-

Prof. Donald Hawkins, predsjednik Solimar International, Ibrahim Osta, direktor projekta USAID Turizam, prof. dr. Nermina Hadžigrahić, rektorica Univerziteta u Tuzli, prof. dr. Meldina Kokorović, dekanesa Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Tuzli

Pokretanje UNWTO TedQual programa za izvrsnost na bh. univerzitetima

U 2021. godini USAID i BiH obilježavaju 25 godina partnerstva.

Do danas je Vlada Sjedinjenih Američkih Država, prije svega kroz USAID, dodijelila preko 2 milijarde američkih dolara podrške ekonomskom, demokratskom i društvenom razvoju u BiH.

Američka agencija za međunarodni razvoj predvodi nastojanja Vlade SAD-a da savlada ekstremno siromaštvo i promovira otporna demokratska društva

Za više informacija o USAID-u i njegovim programima posjetite www.usaid.gov.

tora i univerzitetskih programa, tj. potreba poslodavaca u sektoru turizma i kadra koje proizvode institucije visokog obrazovanja. Usvajanjem TedQual programa certifikacije univerziteti u Bosni i Hercegovini će početi stvarati kadrove koji su potrebni savremenom turističkom sektoru. Program TedQual također doprinosi kredibilitetu, prestižu i internacionalizaciji univerziteta koji u njemu učestvuju. Ne radi se samo o sticanju već i o održavanju certifikata kroz stalno unapređenje certificiranih programa. Čestitam bosanskohercegovačkim univerzitetima koji učestvuju u programu i nadam se da ćemo im uskoro dodijeliti TedQual certifikat te se zahvaljujem projektu USAID Turizam na podršci koju im pružaju u tom procesu!"

„Smatram da je usvajanje TedQual certifikata vrlo važan korak u unapređenju razvoja ljudskih resursa u turizmu u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini,” komentarisala je Jelena Gavrilović, načelnica odjeljenja za turizam i ugostiteljstvo u Ministarstvu trgovine i turizma Republike Srpske, „Uz tehničku podršku projekta USAID Turizam trenutno radimo na formulisanju Strategije razvoja turizma RS 2021-2027, a analize koje smo proveli su pokazale da je nedostatak kvalifikovane radne snage jedan od najvećih izazova turističkog sektora. Čestitamo univerzitetima koji su pokazali želju da budu dio ovog programa certifikacije.“

Farida Cikotić, pomoćnica ministricе za turizam i ugostiteljstvo u Federalnom ministarstvu okoliša i turizma, dodala je: „U ime Federalnog ministarstva okoliša i turizma,

zahvaljujem projektu USAID Turizam na pokrenutim aktivnostima usmjerenim na unapređenje visokoškolskog obrazovanja u oblasti turizma kojim se planira pružiti stručna podrška zainteresiranim univerzitetima u Bosni i Hercegovini za certifikaciju po UNWTO.TedQual modelu, a u cilju unapređenja kvaliteta i efikasnosti procesa učenja studenata kako bi se što lakše mogli priključiti tržištu rada.“

O UNWTO.TedQual sistemu certifikacije

UNWTO.TedQual je sveobuhvatan i kontinuiran sistem certifikacije za programe obrazovanja, obuke i istraživanja u turizmu čija svrha je prepoznavanja i podrška njihovog kvaliteta. Njegov cilj jeste poboljšanje izvrsnosti i efikasnosti procesa edukacije studenata s ciljem njihovog uključivanja na tržište rada.

Kroz UNWTO.TedQual certifikaciju akademske institucije i programi stiču jedini međunarodni certifikat kvaliteta koji UNWTO izdaje u oblasti visokog obrazovanja u turizmu, pravo korištenja loga UNWTO.TedQual na službenim materijalima, međunarodnu promociju institucije i njenih programa kroz različite komunikacijske alate i mehanizme UNWTO-a te članstvo u UNWTO.TedQual mreži, platformi na kojoj institucije dijele znanje, dobre prakse i tehničku podršku i uključuju se u niz programa kao što je UNWTO.TedQual razmjena i mentorstvo.

USAID Turizam

„Prodajni mindset“ u fokusu predavača iz regionala

U vrtlogu kriza, „Pouzdanost 2021“ je projekt koji vraća u fokus privredu, a kompanije koje se tom prilikom predstavljaju i umrežavaju imaju finansijsku stabilnost i daju nam dozu optimizma. One signaliziraju partnerima i zaposlenicima svoju natprosječnost

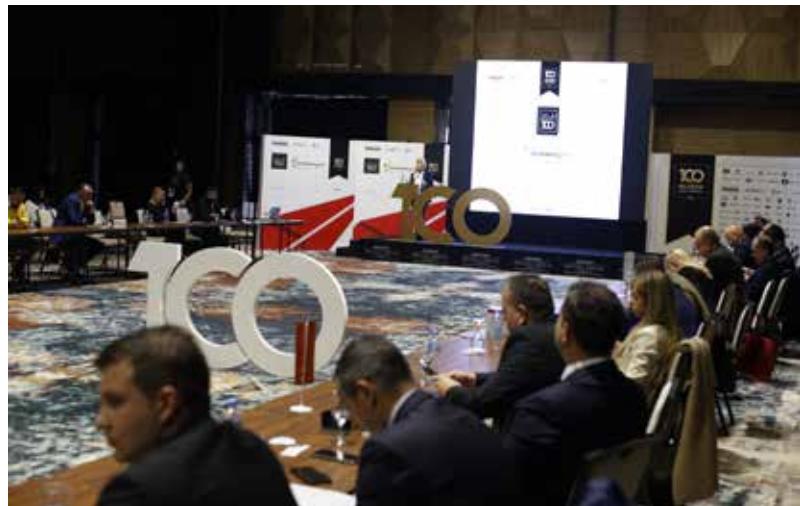
Imati finansijsku stabilnost i biti poželjan poslovni partner u današnje vrijeme je više od uspjeha. To prvenstveno znači imati konkurentsku prednost na tržištu ne samo u Bosni i Hercegovini nego i na stranim tržištima. Cilj projekta je istaknuti i uvezati vlasnike i direktore ovih kompanija kroz kampanju, B2B susrete i konferenciju.

Inspirativna predavanja govornika i diskusije istaknutih panelista obilježit će i ove godine konferenciju „Pouzdanost 2021 – Magic of Innovation“, koja će se održati u decembru, u hotelu Tarčin Forest Resort. Odličan program, zanimljivi predavači, neformalna i inspirativna druženja u ugodnom ambijentu uvijek vode ka nekim novim poslovnim dogovorima i razlog su zbog kojeg se na ovakvim konferencijama uvijek traži mjesto više.

Panelisti čije firme imaju visoku ocjenu boniteta će govoriti o tome koje inovacije su im pomogle da uspješno prebrode posljednje dvije godine koje ćemo pamtit po ekonomskoj krizi prouzrokovanoj pandemijom koronavirusa.

Prema analitikama bonitetne agencije LRC, na bh. tržištu ima samo 11,84 posto onih koji zaslužno nose certifikat bonitetne pouzdanosti, a među njima je najveći broj malih preduzeća (njih čak 77,10%).

U sklopu projekta „Pouzdanost 2021“ bit će održano čak pet B2B susreta bonitetno uspješnih bh. privrednika koji će i ove godine imati priliku da se jedni drugima predstave i poslovno uvežu. Osim toga, najuspješnijim bonitetno pouzdanim kompanijama bit će dodijeljeni certifikati i zvijezde bonitetne pouzdanosti koje potvrđuju njihove dobre rezultate poslovanja.

Iznadprosječni

Godina 2020. bila je veoma teška i zahtjevna za poslovanje. Pamtit ćemo je po lockdownnu ekonomije i otežanim uslovima za poslovanje. U takvom okruženju nije bilo lako nikome, ali su bonitetno pouzdane kompanije, ipak, malo bolje prošle, iako je i njihov broj smanjen u odnosu na predpandemijsku 2019. godinu.

Rezultati koje bonitetno pouzdane kompanije ostvaruju u BiH nam pokazuju koliko su one bitne za cijelokupnu bh. privredu, a one bonitetno pouzdane kompanije koje su Certifikat bonitetne pouzdanosti uspjele zadržati i u 2020. godini unatoč svim problemima sasvim sigurno imaju dvostruko veću vrijednost, računajući sve izazove s kojima su se vrlo uspješno suočile.

Prema podacima bonitetne agencije LRC, u Bosni i Hercegovini je od 34.956 kompanija koje su predale završne račune za 2020. godinu bilo 4.139 bonitetno pouzdanih kompanija, što je manje za 27 posto nego godinu prije kada ih je bilo 5.632. Od ukupnog broja bonitetno pouzdanih, njih 3.191 su u kategoriji malih, 674 srednjih, a 274 velikih kompanija. Sve zajedno ostvarile su i značajan prihod, dobit i izvoz, a zapošljavale su i ogroman broj radnika. Njihov prihod je prošle godine iznosio 12,2 milijarde KM, dobit 1,7 milijardi KM, a izvoz 2,2 milijardu KM. U tim kompanijama je platu zaradivalo 86.386 radnika.

Naravno, iako su krizu lakše savladale nego one čije zidove ne krasi Certifikat bonitetne pouzdanosti, svjetska kriza je i na njih ostavila traga pa su i ove ukupne brojke za 2020. manje nego u predpandemijskoj 2019. godini. Ukupan prihod svih bonitetno pouzdanih kompanija u BiH se u 2020. u odnosu na 2019. smanjio za 35 posto, dobit za 20 posto, izvoz za 32, a broj zaposlenih za 30 posto. Ali ako znamo da je bilo 27% manje bonitetno pouzdanih u 2020. godini, onda su ovi ukupni rezultati očekivani.

Zlatna knjiga bh. privrede

U sklopu projekta „Pouzdanost 2021“ Poslovne novine će izdati specijalnu publikaciju s rang-listom od 3.000 bonitetno pouzdanih kompanija u Bosni i Hercegovini sa analizama djelatnosti.

Bonus će biti i prilog u kojem će biti rangirano 600 IT kompanija iz regiona.

Projekat i ove godine realizuju bonitetna agencija LRC BIS i Poslovne novine, koje posluju u sastavu Grupacije LRC, uz podršku Vanjskotrgovinske komore BiH.

Poslovne novine

Digitalna transformacija nikada nije bila samo tehnologija

Prilagodljivost je sada obavezna poslovna kompetencija, a ubrzani tempo promjena postao je normalan

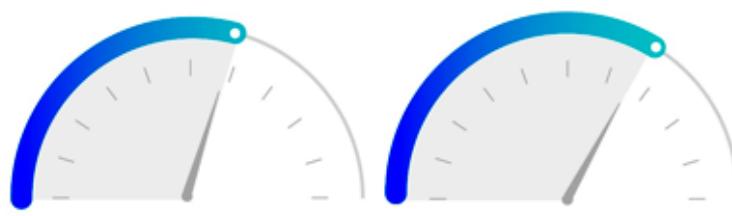
Pandemija COVID-19 ubrzala je digitalnu transformaciju u većini organizacija, a mnoge inicijative koje su ranije nailazile na otpor su završene. Ova promjena kulture je dijelom defanzivna: smanjenje troškova je najveća korist koja se pripisuje inicijativa za transformaciju.

Ali u toku je nešto veće i dugotrajnije od upravljanja krizama. Prije pandemije, mnoge organizacije naizgled nisu vjerovale u vlastite tehnološke sposobnosti i sumnjale su u vještine vlastite radne snage. Ipak, u magli ovogodišnjih reakcija izazvanih pandemijom, te su se strepnje pokazale uglavnom neosnovane.

Oslanjanje na tehnološke platforme postalo je češće, a te platforme – zajedno sa korporativnim timovima koji ih koriste – dale su rezultate. Nije da

Organizacije vide potrebu za brzinom u svom radu

COVID-19 je stvorio osjećaj hitnosti za korištenjem digitalne transformacije

Ubrzana digitalna transformacija

Završene inicijative koje su ranije nailazile na otpor

IBM Institut za poslovnu vrijednost

je nova tehnologija iznenada otkrivena i implementirana. Umjesto toga, alati koji su već bili pri ruci su raspoređeni u punom potencijalu. Prethodne prepreke implementaciji su bez ceremonije odbaćene, a oni koji su prvi krenuli sa promjenama vidjeli su skoro trenutne rezultate.

Pandemija COVID-19 zauvijek je promjenila način rada organizacija širom svijeta. COVID-19 je za mnoge organizacije „prilagodio pristup upravljanju promjenama“ i „ubrzao automatizaciju procesa“.

Definiranje drugačijeg normalnog

Organizacije su napravile velike promjene kao odgovor na pandemiju, i tu nema povratka.

Rukovodioci su postali povjerljiviji prema onome što tehnologija može učiniti i zalažu se za nastavak digitalne transformacije. Najavljuju oporavak od COVID-19 koji će uključiti ulaganje u tehnologije kao što su AI, IoT, blockchain i cloud. Prednosti koje su tehnofili dugo veličali postale su šire prihvaćene kroz organizaciono vodstvo. Da bi složile šip za uspjeh, organizacije moraju biti sigurne da su njihovi ljudi dugoročno sposobni, otporni i prilagodljivi kao i njihove tehnologije.

Ljudski element je ključ uspjeha

Dok rukovodioci planiraju proširiti gotovo sve tehnološke kompetencije tokom svojih budućih digitalnih transformacija, tajna uspjeha leži u ljudskim resursima. U jednom skupu podataka IBV-a, naša analiza potvrđuje da su poslovne kompetencije koje čine najveći dio očekivanog rasta organizacije one koje su usredosređene na zaposlenike i klijente, kao što su obuka radne snage i upravljanje korisničkim iskustvom.

Ali zapanjujuće, čini se da su ovi faktori izmakli rukovodiocima. Više od tri četvrtine rukovodilaca očekuje da će se promijenjeno ponašanje kupaca nastaviti nakon COVID-19, mijenjajući kontakt licem u lice za više interakcija u kupovini i korisničkoj službi na mreži. Pa ipak, „poboljšana usluga za korisnike“ nalazi se u donjoj polovini liste pogodnosti koje rukovodioci traže od digitalne transformacije.

Očekuje se da će se promijenjeno ponašanje kupaca nastaviti nakon COVID-19

Ovo je zanimljivo, budući da će mnoge organizacije koristiti alate za angažovanje korisnika zasnovane na umjetnoj inteligenciji kako bi postigle svoje ciljeve, a u nekim organizacijama chat botovi su tokom pandemije upravljali sa više od 80 posto prometa pomoći korisnicima. Pitamo se kako će poboljšati korisničko iskustvo, ako ne barem dijelom kroz digitalnu transformaciju!?

Ako su rukovodioci u sukobu oko toga kako se povezuju sa kupcima, još gore rade sa svojim zaposlenima. Iako su sigurnost radne snage, vještine i fleksibilnost važni, zadovoljstvo zaposlenih je stavljeno van prioriteta. Rukovodioci prepoznaju da su njihovi zaposlenici bili pod intenzivnim pritiskom i tvrde da je dobrobit zaposlenika među njihovim najvećim prioritetima.

Poslodavci značajno precjenjuju efikasnost svoje podrške i obuke

Ali naše istraživanje naglašava ogroman jaz između onoga što rukovodioci misle da nude svojim zaposlenima i onoga kako se ti zaposleni osjećaju: poslodavci značajno precjenjuju učinkovitost njihove podrške i napora za obuku. Samo oko polovina zaposlenih kaže da vjeruje da je njihov poslodavac istinski zabrinut za njihovu dobrobit. Jasno je da postoji ogromna prilika za lidera koji to mogu da ispune kako treba, kada se čini da se većina muči.

Ovaj jaz u povjerenju nije samo u percepcijama. Naprotiv, postoji razumna osnova za skepticizam zaposlenih u pogledu korporativne posvećenosti njima. Nažalost, ne može se ne spomenuti da je više od 30% posto ljudi ili privremeno ili trajno otpušteno od početka pandemije. Dodajte tome korporativne prioritete u pogledu ograničavanja troškova i tehnoloških resursa – koji su praktični, pa čak i neophodni – i poslodavci će možda slati signale da su ljudski resursi zamjenjivi. Povećana automatizacija, usvajanje AI i pojava drugih „beskontaktnih“ aktivnosti smanjuju broj ljudi potrebnih za obavljanje posla. Osim toga, rastući prioritet upravljanja troškovima može ometati podršku radne snage, alati za rad od kuće značajno zaostaju za potrebama,

a prelazak na rad na daljinu potkopava lične veze koje pomažu u definisanju mnogih korporativnih kultura.

Traumatski stres je oteo korporativnu strategiju

Rukovodioci imaju zadatak da definišu viziju svoje organizacije. Ali može biti teško fokusirati se ako neprestano gase požare. Dok se sigurnost i otpornost radne snage, upravljanje troškovima i agilnost organizacije pojavljuju kao glavni kratkoročni i dugoročni prioriteti, pandemija je pojačala stare poslovne strahove i uvela nove. Rezultat? Rukovodioci su oduševljeni prioritetom du jour (uživa veliku, ali vjerovatno kratkotrajnu popularnost).

Od početka 2020. godine prioriteti izvršne vlasti su bili malo fluidni i ponovo su izmijenjeni posljednjih nekoliko mjeseci. Čini se da su sada fokusirani na interne operativne sposobnosti, koje možda odvlače pažnju sa korisničkog iskustva u trenutku kada bi to moglo biti kritično.

Rukovodioci gledaju unutar organizacije nakon COVID-19

Lideri planiraju dati prioritet operativnim sposobnostima - a ne eksternom rastu - u naredne dvije godine.

- Upravljanje troškovima
- Agilnost preduzeća
- Upravljanje novčanim tokovima i likvidnošću
- Sajber sigurnost
- IT otpornost
- IOT, oblak i mobilnost
- Razvoj novih proizvoda
- Novi ulazak na tržiste

Korporativni prioriteti su mnogo više fokusirani na upravljanje krizama, sigurnost na radnom mjestu i sigur-

nost, nego prije dvije godine. Ali u budućnosti rukovodioci očekuju da će tokovi novca i upravljanje likvidnošću biti prioritet.

U istom smislu, kontrola troškova će biti ključna. Pojačani je naglasak na otpornosti, a većina će dati prioritet IT otpornosti u naredne dvije godine. Pouzdanost lanca nabavke je od sve veće važnosti te će rukovodioci naglašavati potrebu za slobodnim kapacitetom za prevladavanje budućih kriza, što je uvjerljiv odmak od dugotrajnih ciljeva isporuke tačno na vrijeme.

Rukovodioci planiraju da učestvuju u poslovnim modelima zasnovanim na platformi

Zabrinutost za sajber sigurnost također je naglo porasla, a neke industrije pokazuju povećanu posvećenost za više od 90 posto. Sveukupno, većina rukovodilaca zasigurno planira dati prioritet sajber sigurnosti u naredne dvije godine, a većina će planirati da koristi AI za poboljšanje sajber sigurnosti u istom vremenskom okviru. To je dvostruko više nego što danas koristi tehnologiju.

Nakon pandemije COVID-19 porasla je posvećenost poslovnoj agilnosti, AI, podacima, analitici i drugim novim tehnologijama. Uz obećanje konkurentске prednosti koje je sada uvećano novim uvažavanjem rizika koje predstavljaju krize, rukovodiocima će ulaganje u IoT, oblak, online platforme i mobilnost biti prioritet.

Dakle, sve je važno. Sve osim poboljšanja korisničkog iskustva – jedina stvar koja može pomoći u poticanju performansi i rasta kada se konkurenčija izgubi u magli.

Fokus na rast i konkurentnost zahtjeva obnovljenu disciplinu oko procjene i upravljanja novim poslovnim poduhvatima i ekspanzijama

Možda ovo objašnjava zašto rukovodioci ne očekuju da vide prednosti u ovim oblastima od digitalne transformacije – ona je pretposljednja na listi, samo iza korisničke službe. Iz organizacione perspektive, fokus na rast i konkurentnost zahtjeva obnovljenu disciplinu oko procjene i upravljanja novim poslovnim poduhvatima i proširenjima.

U ovom vremenu poremećaja nije iznenadenje da su mnoge, možda već-

na, organizacije udvostručile svoju srž – operativna poboljšanja i poboljšanja radne snage koja bi mogla najbolje odgovoriti na krizu koja se vraća. Pa ipak, rukovodioci moraju držati ove teško dostižne ciljeve na vidiku ako su iskreni u svojoj želji da povećaju konkurenčnost. Ovi naporci su mjesto odakle će doći sutrašnje inovacije i rast. Ali održavanje i dodjela resursa za njih bit će razmatrana više nego ikad.

Rukovodioci su postali povjerljiviji prema onome što tehnologija može učiniti i zalažu se za digitalnu transformaciju

Zdravlje je ključ održivosti

Prije koronavirusa strategije održivosti bile su uglavnom usmjerene na ekološka pitanja: rizike po očuvanje planeta od zagađenja, klimatskih promjena i slično. Potrošači su sve više birali proizvode i brendove koji su pokazali brigu u ovim oblastima. I sami su regulatori naglašavali te brige i prioritete.

Ipak, suočeni s brigom za ljudsko zdravlje, održivost životne sredine postala je podjednako važna kao i pitanja lične sigurnosti. Potrošači su nosili maske i rukavice za jednokratnu upotrebu i odlučili su koristiti pojedinačna pakovanja više nego ikada ranije. Kako bi zaštitili sebe i svoje najmilije od virusa, oni su naručivali robu kako bi izbjegli izlaska u javnost.

Ali naše istraživanje pokazuje da strast potrošača prema pitanjima životne sredine ostaje. Zapravo, zdravlje i sigurnost spojeni su u novu, proširenu i složeniju definiciju održivosti. Već se pojavljuju nova opterećenja za korporacije, jer moraju ispuniti postojeće ciljeve održivosti – smanjenje ugljičnog otiska, efikasnije upravljanje otpadom i slično – dok istovremeno ispunjavaju nove zdravstvene i sigurnosne zahtjeve.

Ovo bi moglo biti među izazovnijim i kritičnjim implikacijama poslovanja nakon COVID-19. Za ispunjavanje ovog standarda biće potrebne ne samo nove prakse i novi materijali već i nove vrste podataka i efikasnost. Na primjer: Koja je ekološka cijena kvarenja mesa ili njegovog uništavanja u odnosu na

korištenje više plastike kako bi ono bilo sigurnije za upotrebu? Kako da omogućimo lancima snabdijevanja da dobiju ono što preduzeća i potrošači zahtevaju a da ne budemo nepotrebno rasipni? Stižu sofisticirana pitanja, a od lidera će se očekivati da daju nijansiranije i obrazovanije odgovore.

Kuda odavde?

Pandemija je bila poziv na buđenje, i to opipljivije nego što je iko ranije očekivao. Za mnoge je to bila gorka stvarnost: bolna, skupa i još uvijek neriješena. Za nekoliko sretnika, ona je ponudila nepredvidive rezultate - one koje su organizacije teško iskoristile. U svakom slučaju, rukovodioci moraju prihvati da promjene strategije, upravljanja, poslovanja i budžetskih prioriteta izazvane pandemijom ostaju. Ubrzana ulaganja idu u digitalnu tehnologiju i transformaciju.

Nalazimo se na početku procesa samogačanja, obećavajući još veće ubrzanje. Ovo predstavlja primamljivu priliku za rukovodioce koji mogu upravljati složenošću i potaknuti konkurentnost povezujući digitalnu transformaciju s poslovnim prioritetima, dok drugi još uvijek čekaju da se stvari „vrate u normalu“.

Nema povratka u normalu; rizici i prilike su preveliki a ulozi previsoki

Organizaciona složenost ostaje najveća prepreka napretku. Danas dvostruko više rukovodioca to spominje kao barijeru. Postoji još jedna srodnna prepreka – izgaranje zaposlenika. Podaci pokazuju da se zaposleni osjećaju umorno i preopterećeno, potencijalno kao odraz te složenosti.

Sve ovo pruža novu priliku za izgradnju boljih poslova i boljeg svijeta. Počinje sa omogućavanjem raznovrsnoj radnoj snazi da radi optimalno, a u tome će izgradnja povjerenja među zaposlenima biti od ključne važnosti. Način na koji se prema njima sada postupa imaće ogroman uticaj na percepciju i vrijednost u budućnosti.

Nejira Močević
Stanislava Perišić

COVID-19 i budućnost poslovanja

Kada je sve prioritet, ništa nije prioritet. Dok se rukovodioce bore da shvate poslovno okruženje nakon COVID-a, mnogi se nađu na putu iz ove sive zone neodlučnosti

Prije dvije godine je relativno mali broj rukovodilaca smatrao kompetencije u upravljanju krizama, agilnosti preduzeća, upravljanju troškovima, otpornosti radne snage, inovacija ili upravljanju novčanim tokovima kritično važnim za poslovanje. Danas, međutim, najviši rukovodioce pričaju drugačiju priču. Nova istraživanja IBM Institute for Business Value pokazuju da rukovodioce sada daju prioritet svim ovim sposobnostima. Naša istraživanja pokazuju da u naredne dvije godine treba očekivati još jednu veliku promjenu u određivanju prioriteta. Naime, ruko-

vodioci nam jasno govore da planiraju naglasiti sigurnost i sigurnost radne snage, upravljanje troškovima i agilnost preduzeća važnim.

Promjena ostaje naziv igre

Lideri očekuju više od svojih inicijativa za transformaciju. Oni identificiraju konkurentnost i otpornost radne snage kao prednosti koje najviše žele od tekuće digitalne transformacije. Transformacija se također ubrzava među većinom organizacija. Ali zapanjujuće, čini se da veći fokus na transformaciju ide na račun odnosa s kupcima i mogućnosti partnerstva.

Naš neoboriv zaključak: Nakon COVID-19 se stvarnost za preduzeća radikalno promijenila. Bilo da se razmišlja o trenutnim uslovima ili budućim planovima, potrebe poslovnih lidera za brzinom i fleksibilnošću su dramatično

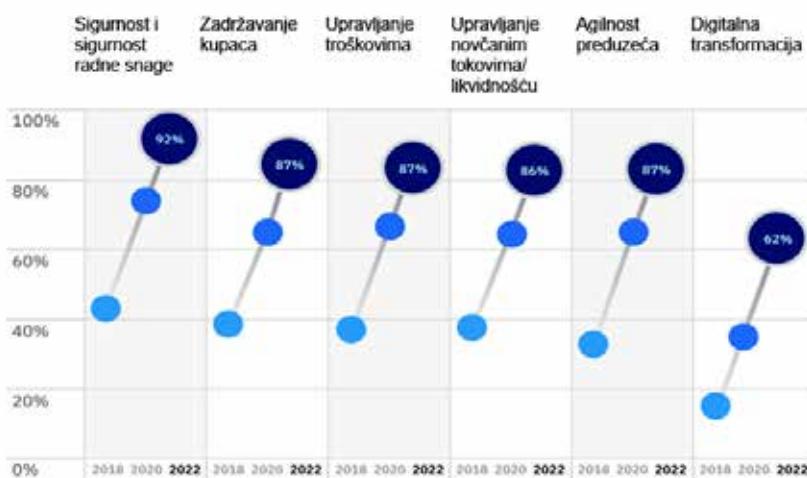
povećane. Stare barijere se uklanaju pod pritiskom nemilosrdnih poremećaja, brzo evoluirajućih očekivanja kupaca i neviđenog tempa promjena. Čini se da postoji nova jasnoća u njihovim perspektivama. Motivacija nije težnja – postala je egzistencijalna.

Odmah poduzmite akciju

U trci za konkurenckom prednošću, imperativ je da organizacije reaguju u realnom vremenu – to jest, sada – kako bi se snašle u ovom novom okruženju. Preduzeća moraju poduzeti mjere u tri kritična područja kako bi opstala i procvjetalala. Dakle:

- vodite i angažujte radnu snagu na nove načine uz inspirativno vodstvo. Obezbijedite podršku za fleksibilnije opcije rada (poput hibridnih modela rada na daljinu i rada u kancelariji). Naglasite mentalno zdravlje i dobrobit zaposlenih, kao i razvoj vještina. Sve ovo može pomoći u stvaranju povjerenja i vezivanju pravog talenta za organizaciju dugočrno nakon pandemije;
- primijenite AI, automatizaciju i druge eksponencijalne tehnologije kako biste tokove posla učinili inteligentnijim. Usredsredite se na otpornost lanca snabdijevanja, sajber sigurnost i usvajanje automatizacije i veštačke inteligencije;
- poboljšajte operativnu skalabilnost i fleksibilnost, uključujući prioritetno korištenje hibridne platforme i premeštanje više poslovnih funkcija na online platforme.

Glavni prioriteti rukovodilaca

Pandemija COVID-19 ubrzala je digitalnu transformaciju

Rukovodioци identificiraju konkurentnost i otpornost radne snage, kao prednosti koje najviše žele od tekuće digitalne transformacije

Glavni prioriteti rukovodilaca dramatično se mijenjaju dok planiraju neizvjesnu budućnost.

Novi svijet ne dopušta vrijeme za samozadovoljstvo ili nostalgiju. Nema povratka na ono što je nekada bilo normalno. Rizici i prilike su preveliki, a ulozi previsoki. Rukovodioци treba da pripreme svoje poslovanje za stalnu neizvjesnost, neizbjegne poremećaje i neprolazne promjene.

Nejira Močević

Zahtjevi za stavljanje nosiljki za dojenčad na tržište Bosne i Hercegovine

Nosiljke za dojenčad (mekane nosiljke) se smatraju sigurnim ukoliko ispunjavaju sigurnosne zahtjeve propisane u normi BAS EN 13209-2:2017 - Proizvodi za djecu i njegu djece - Nosiljke za dojenčad - Sigurnosni zahtjevi i metode ispitivanja - Dio 2: Mekane nosiljke. Ove nosiljke su namijenjene za djecu maksimalne težine do 15 kg.

U ovoj normi su utvrđeni sigurnosni zahtjevi i metode ispitivanja za meke nosiljke, namijenjene za nošenje djeteta kada je nosiljka pričvršćena na prsa nositelja, s ugrađenim otvorima za noge i bez potpornog rama.

Pored mekanih nosiljki, postoje i druge vrste nosiljki čiji su zahtjevi za sigurnost propisani u drugim normama kao što slijedi:

Nosiljke za nošenje na leđima – BAS EN 13209-1:2009 - Proizvodi za djecu i njegu djece - Nosiljke za dojenčad - Sigurnosni zahtjevi i metode ispitivanja - Dio 1: Nosiljke za nošenje na leđima.

„Sling“ nosiljke za dojenčad – BAS CEN/TR 16512:2016 - Proizvodi za dojenčad i djecu - Smjernice za sigurnost nosiljki za dojenčad.

Aktivnosti nadzora nad tržištem u 2020. godinu su provedene za mekane nosiljke za dojenčad te je stoga u ovom tekstu akcenat stavljen ovoj vrstci nosiljki.

Administrativni zahtjevi

U skladu s normom BAS EN 13209-2:2017, administrativni zahtjevi za nosiljke za dojenčad (mekane nosiljke) se odnose na sljedeće:

- Informacije na mjestu kupnje
- Označavanje
- Uputstvo za uporabu

Informacije na mjestu kupnje

U skladu s točkom 10.2 norme BAS EN 13209-2:2017, sljedeće informacije prilikom kupnje moraju biti jasno vidljive i čitljive na mjestima prodaje:

- minimalna dob djeteta za koje je nosiljka namijenjena,
- maksimalna težina djeteta za koje je nosiljka namijenjena,
- informacija da se za djecu s niskom porodajnom težinom ili sa zdravstvenim problemima potraže savjeti od stručnih osoba prije same uporabe proizvoda,
- oznaka norme BAS EN 13209-2:2017 ili EN 13209-2:2015,
- naziv ili trgovačka marka ili drugi način identifikacije proizvođača, distributera, uvoznika ili trgovca na malo.

Označavanje

U skladu s točkom 10.3 norme BAS EN 13209-2:2017, proizvodi moraju biti označeni vidljivo i trajno na sljedeći način:

- oznaka norme BAS EN 13209-2:2017

ili EN 13209-2:2015,

- naziv, trgovačka marka ili drugi način identifikacije proizvođača, distributera, uvoznika ili trgovine maloprodaje i podaci za identifikaciju proizvoda (npr. broj modela ili broj serije).

Uputstvo za uporabu

Uputstvo za uporabu mora biti priloženo uz svaku nosiljku za dojenčad i mora biti napisano na jednom od službenih jezika u BiH te na vrhu uputstva mora biti sljedeći tekst: „VAŽNO! SAČUVATI ZA BUDUĆU UPORABU - PROČITATI PAŽLJIVO“ (pisano veličinom slova ne manjom od 5 mm).

U skladu s točkom 10.4 norme BAS EN 13209-2:2017, uputstvo mora sadržavati najmanje sljedeća upozorenja i informacije:

- Upozorenje: Na vašu ravnotežu mogu nepovoljno utjecati vaše kretnje i kretnje vašeg djeteta
- Upozorenje: Budite oprezni kada se saginjete ili naginjete unaprijed ili u stranu
- Upozorenje: Ova nosiljka nije prikladna za uporabu tijekom sportskih aktivnosti
- oznaku norme BAS EN 13209-2:2017 ili EN 13209-2:2015,
- registrirani trgovački naziv, trgovačku marku proizvođača, distributera, uvoznika ili trgovca na malo,
- podatke za identifikaciju proizvoda (npr. model),
- podatke o minimalnoj dobi djeteta

za koje je nosiljka namijenjena,

- podatke o maksimalnoj težini djeteta za koje je nosiljka namijenjena,
- upute za čišćenje, pranje i sušenje,
- upute za pravilno postavljanje i prilagođavanje za veličinu djeteta s posebnim osvrtom na postizanje minimalne veličine otvora za noge,
- upute za postavljanje nosiljke na osobu koja nosi dijete,
- upute za uporabu naslona/zaštite za glavu, ako je primjenjivo,
- upute za korištenje nosiljke u svim položajima,
- upute da se prati dijete kada se nalazi u nosiljci,
- upute da se za djecu s niskom porodajnom težinom ili sa zdravstvenim problemima potraži savjet od stručne osobe prije uporabe proizvoda,
- upute da se vodi računa o mogućim opasnostima u okruženju (npr. izvori topline).

Ako proizvodite, uvozite i stavlјate na tržište Bosne i Hercegovine nosiljke za dojenčad (mekane nosiljke), potrebno je da osigurate izvještaj o ispitivanju kojim se dokazuje da su ispunjeni svi zahtjevi propisani u važećoj normi BAS EN 13209-2:2017.

Mehanički zahtjevi i rizici, kemijski rizici i rizici koji se odnose na zapaljivost

U skladu s normom BAS EN 13209-2:2017, moraju biti ispunjeni zahtjevi koji se odnose na mehaničke zahtjeve i rizike, kemijske rizike i rizike koji se odnose na zapaljivost:

- **mehanički zahtjevi i rizici:**
 - rizici od gušenja i gutanja,
 - rizici od davljenja uslijed dugih dijelova vezica, uzica i slični dijelova,
 - rizici od ispadanja,
 - zahtjevi za otvore za noge,
 - zahtjevi za zaštitu i držanje glave,
 - zahtjevi za sustav sigurnosnih pojaseva za pričvršćenje nosiljke,
 - zahtjevi za trajnost nosiljke,
 - rizici od gušenja od materijala za pakiranje.
- **kemijski rizici:** migracije određenih elemenata prema normi BAS EN 71-1.
- **rizici koji se odnose na zapaljivost:** moraju biti ispunjeni odgovarajući zahtjevi koji se odnose na zapaljivost prema normi BAS EN 71-2.

Svi gore navedeni sigurnosni zahtjevi i metode ispitivanja su detaljno pojašnjene u normi BAS EN 13209-2:2017.

Tijekom provedbe aktivnosti nadzora nad tržištem u 2020. godini utvrđeno je da niti jedna od pet ispitanih nosiljki nije ispunjavala sigurnosne zahtjeve propisane u BAS EN 13209-2:2017. Nesukladnosti utvrđene tijekom provedbe ovih aktivnosti nadzora nad tržištem su se uglavnom odnosile na sljedeće: otvori za noge nisu odgovarajući, što predstavlja opasnost od ispadanja djeteta, na nosiljci se ne nalazi adekvatan naslon za glavu dovoljne krutosti za djecu do 4 mjeseca starosti, nisu navedene zahtijevane informacije o proizvodu na mjestu kupnje, upozorenja i informacije o proizvodu u uputstvu za uporabu nisu navedena ili nisu prevedena na jedan od službenih jezika u BiH.

Ako imate pitanja u vezi s primjrenom propisa o sigurnosti neprehrabnenih proizvoda, možete kontaktirati Agenciju za nadzor nad tržištem BiH putem telefona: 057 340 718 ili e-maila: msa.info@annt.gov.ba. Dodatne informacije su dostupne i na internet stranici: www.annt.gov.ba.

Tekst pripremio:
Mićo Drljo, mr. dipl. ing. stroj.
Šef odsjeka,
Agencija za nadzor nad tržištem BiH

Mystery shopping kao metoda prikupljanja primarnih podataka

Mystery shopping je relativno nova tehnika koja se pojavila 1940-ih, a u potpunosti je razvijena 1980-ih godina i prihvaćena je u bankarstvu i drugim finansijskim ustanovama, maloprodaji, kod velikog broja proizvođača, hotela, restorana, državnih ustanova te u drugim privrednim granama

Mystery shopping ili tajno kupovanje podrazumijeva angažiranje prethodno educiranih tajnih kupaca, koji se na zahtjev određene kompanije pretvaraju da su potencijalni i redovni kupci.

Tajni kupci prema unaprijed definiranim kriterijima detaljno i objektivno mjere kvalitetu usluge te kompanije i/ili njezinih konkurenata s ciljem njezina poboljšanja i nakon toga na odgovarajući način izyještavaju o svom iskustvu na usporediv i konzistentan način. Mnoge kompanije se imaju priliku suočiti sa stvarnošću, sazнати što se zaista događa na prodajnim mjestima, kako se djelatnici uistinu ponašaju prema kupcima i na koji način prezentiraju njihove proizvode.

Kompanije tako postaju svjesne problema pritajenog nezadovoljstva kupaca, a informacijama dobivenim mystery shoppingom unapređuju kvalitetu usluge, povećavajući ujedno zadovoljstvo kupaca i prodaju te, u konačnici, profit.

Mystery shopping nije fokusiran isključivo na interakciju kupca i prodajnog osoblja već na cijelokupno iskuštevo kupaca (tzv. customer experience management) na koje, osim prodajnog osoblja, utječe i prostor, proizvod, cijena i način pružanja usluge.

Mystery shopping ili tajna kupovina je kvantitativna metoda istraživanja tržišta koja se može realizovati na tri načina:

- Primary mystery shopping je kada

se tajanstvena osoba, koja je predstavnik agencije, predstavlja na prodajnom mjestu kao potencijalni ili stvarni kupac proizvoda ili korisnik usluge i prolazi kroz cijeli kupovni proces;

- **Go shopping metoda** je kada agencija regrutira ciljnu skupinu potrošača i dogovara s njima termin kupovine određene skupine proizvoda u tržnom centru ili simuliranoj prodavaonici. Među učesnicima se nalazi i predstavnik agencije ili klijent koji se prestavlja ostalim učesnicima kao kupac i zajedno s njima učestvuje u kupovnom procesu i tajno promatra njihovo ponašanje;
- **Tajno snimanje** je tajno promatranja kupaca tijekom kupovnog procesa pomoću skrivenih uređaja za audio/video snimanje.

Kao glavni razlog za primjenu mystery shoppinga korisnici najčešće navode želju i nužnu potrebu za poboljšanjem kvalitete usluge. Prije svega su svjesni činjenice da njihov pristup kupcima treba biti u skladu s očekivanjima kupaca, a samo kontinuirano praćenje vlastite kvalitete usluge mystery shoppingom pruža im siguran odgovor idući u pravom smjeru.

Unatoč brojnim prednostima, mystery shopping ima i neke nedostatke. Na prvom mjestu treba istaknuti veličinu uzorka koji se istražuje, budući da jedno ili dva promatranja nisu stati-

stički vrijedan uzorak, dok znatan broj posjeta čini ovaj program izuzetno skupim. Moguća je i situacija kada svatko ima loš dan, pa će istraživanja dati slabije rezultate. Stoga je bolje obavijestiti zaposlenike o namjeri menadžmenta da će se ocijeniti njihov rad. Oni trebaju biti upoznati s činjenicom da njihovo pružanje usluga može sa vremenom na vrijeme biti ocijenjeno. Odnosno, trebaju biti upoznati sa svrhom i ciljem provođenja mystery shoppinga, ali ne i o točnom vremenu njegovog održavanja.

Pojedini menadžeri grijše jer rezultate istraživanja koriste za kažnjavanje zaposlenika. Na taj način oni zapravo izazivaju negativne reakcije kod svojih zaposlenika glede provođenja ocjenjivanja u budućnosti. Umjesto toga, mystery shopping izvještaj trebao bi poslužiti kao podloga klijentima za dobivanje saznanja kako unaprijediti kvalitetu uloga i povećati stepen zadovoljstva svojih potrošača.

Najznačajnije ograničenje mystery shoppinga predstavlja njegovo oslanjanje na kognitivne procese i sposobnost mystery shopping promatrača (tajnog kupca). Međutim, on može grijesiti zbog prethodnih iskustava i specifičnog poznavanja područja istraživanja, a takva saznanja ne može eliminirati ni dobar trening. Zbog toga je uobičajeno da klijenti sami definiraju profil tajnog kupca.

METODE KORIŠTENJA MYSTERY SHOPINGA	KARAKTERISTIKE
MYSTERY SHOP VISITS	Posjete tajnih kupaca, koji su najčešća metoda u maloprodaji, restoranima, hotelima, kinima, bankama i dr. Općenito je to najzastupljenija metoda.
MYSTERY CALLS	Telefonski pozivi tajnih kupaca, koje se najčešće koriste za provjeru kvalitete usluge call centara.
MYSTERY WEB	Mjeri kvalitetu kupovine preko interneta.
MYSTERY E-MAIL	Mjeri koliko je vremena kompanijama potrebno da odgovore na upit e-mailom i koje je kvalitete taj odgovor.
BENCHAMARKING MYSTERY SHOPPING	Predstavlja posjete i telefonske pozive tajnih kupaca konkurenčkim kompanijama. Sve što se mjeri u vlastitoj kompaniji može se promatrati i kod konkurencije, uz nešto drugačija pravila – zadržavanje u direktnom kontaktu s osobljem vremenski je ograničeno i imena osoblja konkurencije ni u kom se slučaju ne smiju razotkriti u izvještajima. Ovom metodom moguće je ne samo saznati informacije o kvaliteti usluge već i prikupiti detaljne informacije o ponudi. Koriste je i proizvođači i distributeri kako bi saznali na koji način trgovci predstavljaju njihove proizvode u odnosu na konkurenčke, u kojoj mjeri ih preporučuju, što ističu kao njihove, a što kao prednosti konkurencije i dr.
BUSINESS TO BUSINESS MYSTERY SHOPPING	Podrazumijeva provjeru kvalitete usluge na tržištu poslovne potrošnje putem tajnih kupaca pravnih osoba. Najčešće su to mala kompanije i obrtnici koji šalju upite, mjere brzinu i kvalitetu odgovora, ponude i dr. i obično se koristi u bankama, leasing i osiguravajućim kućama.

Uticaj kvaliteta usluga na rezultate mystery shoppinga

Istraživanja o zadovoljstvu klijenata različitih uslužnih djelatnosti pokazuju da kvaliteta pružanja usluge utječe na zadovoljstvo i lojalnost klijenata. S porastom konkurenčije u mnogim poslovnim područjima, kvaliteta usluge postaje jedna od važnih konkurenčkih prednosti.

Najbolji savjet je da se metoda tajnih kupaca koristi u sprezi sa rezultatima istraživanja zadovoljstva klijenata. Iako je ocjena kvalitete usluge koju daju potrošači subjektivna, ona je itekako važna jer klijenti odluke donose na temelju

svoje percepcije stvarnosti ma koliko ona, sa našeg stanovišta, možda bila pogrešna ili pretjerana ili neobjektivna. U kompetitivnom okruženju ljudi imaju mogućnost izbora i oni će birati ono što im najviše odgovara - ali prema svojem, subjektivnom kriteriju. Drugim riječima, kvaliteta je ono što klijent smatra kvalitetom.

Pa tako je u institucijama posebno važan prvi kontakt sa kompanijama/strankama, počevši od pozdrava, ljubaznosti, zatim brzine i kvalitetnog odgovora na upit/uslugu putem e-maila ili telefona, adekvatnog predstavljanja usluga, nuđenja dodatnog proizvoda te zahvala na posjeti.

Danas je ključ svake kompanije odlična i bespriječorna usluga koja doprinosi sve većem obimu prodaje i profita. Kompanije koje namjeravaju usporediti svoja poslovanja s nekim maloprodajnim kompanijama moraju posjedovati adekvatne pokazatelje za kompariranje. Zato se mystery shopping smatra adekvatnom metodom istraživanja koja se može upotrijebiti s velikim uspjehom.

Mystery shopping je još uvijek troškovno isplatljiviji način sakupljanja adekvatnih podataka o vrednovanju prodajnog mjestu koji može poslužiti za donošenje upravljačkih odluka.

Poznato je da ukoliko kompanije ne zadovoljavaju potrebe i zahtjeve klijenata, neminovno dolazi do njihovog odlaska kod konkurenčije, a poznato je da je 5 do 10 puta jeftinije zadržati starog nego naći novog klijenta/kupca.

Stoga se nameće da svi moramo u većoj mjeri razmišljati o ljudskom faktoru te obraćati pažnju na kvalitet korišničkog servisa.

Korištenjem mystery shopping postajemo svjesni problema pritajenog nezadovoljstva kupaca.

Zato Mystery shopping zauzima visoko mjesto u pozicioniranju na tržištu te je iznimno važno posvetiti se njegovom unapređenju.

Pripremila:
Mersiha Selmanović

Šta donosi novi Zakon o zaštiti na radu FBiH?

Prije nepunih godinu dana, u Federaciji Bosne i Hercegovine je stupio na snagu novi Zakon o zaštiti na radu („Službene novine FBiH“, br. 79/20) kojim su propisani i određeni novi instituti koji nisu bili propisani prethodno važećim Zakonom o zaštiti na radu Federacije BiH („Službeni list SR BiH“, broj: 22/90)

Naknadno su, između ostalog, kao provedbeni akti objavljeni Pravilnik o načinu, postupku i rokovima vršenja periodičnih pregleda i ispitivanja iz oblasti zaštite na radu („Službene novine FBiH“, br. 23/21 od 24. 3. 2021. godine), Pravila o procjeni rizika („Službene novine FBiH“, br. 23/21 od 24. 3. 2021. godine), Pravilnik o načinu i uvjetima obavljanja poslova zaštite na radu kod poslodavca („Službene novine FBiH“, broj: 34/21 od 30. 4. 2021. godine) i Pravilnik o uvjetima koje moraju ispunjavati radnici za zaštitu na radu, programu, sadržaju, načinu i troškovima polaganja stručnog ispita („Službene novine FBiH“, br. 83/21 od 15. 10. 2021. godine) te drugi koji se, uglavnom, odnose na obaveze ovlaštenih organizacija za zaštitu na radu.

U skladu sa članom 87. Zakona, dužnost poslodavca je da uskladi svoje akte sa odredbama novog Zakona u roku od godinu dana od dana njegovog stupanja na snagu. Taj rok ističe u novembru ove godine. U odnosu na dosad važeći Zakon, ono što je novina, shodno članu 22. pod b) u vezi sa članom 23. novog Zakona, jeste da je poslodavac dužan da vrši procjenu rizika za svako radno mjesto (što podrazumijeva donošenje akta o procjeni rizika na mjestu rada koji sadrži opis procesa rada sa procjenom rizika od povreda ili oštećenja zdravlja na mjestu rada u radnoj okolini i mjere za oticanje ili smanjivanje rizika na najmanju moguću mjeru u cilju poboljšanja sigurnosti i zaštite zdravlja na radu) i utvrđuje poslove sa povećanim rizikom, a što predstavlja osnov za izradu internog akta za zaštitu na radu. S obzirom na to da novim Zakonom nije propisan rok za donošenje akta o procjeni rizika, a imajući u vidu da se radi o složenom postupku, koji je obaveza svih poslodavaca, to je, shodno saopćenju Federalnog ministarstva rada i socijalne politike od 7. 10. 2021. godine, data preporuka poslodavcima da u nekom narednom, prelaznom periodu pristupe izradi akta o procjeni rizika, nakon što se izvrše obaveze usklajivanja internog akta poslodavca shodno članu 87. Zakona.

Također, novim Zakonom, kao i Pravilima o procjeni rizika, utvrđeno je da ovlaštena organizacija za zaštitu na radu može da izrađuje akt o procjeni rizika za svako radno mjesto. Na stranici Federalnog ministarstva rada i socijalne politike dostupan je Registr ovlaštenih organizacija za obavljanje stručnih poslova iz oblasti zaštite na radu (<https://fmrsp.gov>).

ba/?wpdmpro=registar-zastita-na-radu-2&wpdmld=5475&refresh=616e741f4a3881634628639) kojima se poslodavci mogu obratiti radi ispunjavanja obaveza u skladu sa novim Zakonom. Međutim, potrebno je napomenuti da je navedenim saopćenjem Ministarstva od 7. 10. 2021. godine preporučeno da se proces procjene rizika prvo provede kod poslodavaca kod kojih postoji veći broj radnika i kod kojih postoje radna mjesta sa posebnim uvjetima rada, odnosno poslovi sa povećanim rizikom itd., a vremenom i kod ostalih poslodavaca. Za vršenje navedenih usluga od ovlaštenih organizacija, poslodavac će trebati platiti odgovarajuću naknadu, koja trenutno nije definirana ili nije dostupna, ali se može očekivati da će zavisiti od konkretnih aktivnosti i mjera te broja radnih mesta kod poslodavca, kao i samih uvjeta rada, fizičkih, hemijskih i bioloških štetnosti i slično.

Nadalje, još jedna novina (čl. 3. stav (1) pod f), čl. 34. i 35. Zakona) u propisima iz oblasti zaštite na radu jeste imenovanje radnika za zaštitu na radu kod poslodavca kod kojeg postoje poslovi sa povećanim rizikom. Pravilnikom o uvjetima koje moraju ispunjavati radnici za zaštitu na radu, programu, sadržaju, načinu i troškovima polaganja stručnog ispita detaljno su razrađeni uvjeti koje moraju ispunjavati radnici za zaštitu na radu.

Također, novim Zakonom je propisano i da kod poslodavca koji zapošjava 30 ili više radnika radnici biraju ili imenuju povjerenika za zaštitu na radu (čl. 3 stav (1) pod g) i 44. Zakona), tj. navedeno pravo pripada radnicima, odnosno sindikatu, a članom 45. Zakona su definirana prava i dužnosti povjerenika za zaštitu na radu.

Dakle, imajući u vidu izneseno, u skladu sa novim Zakonom, obaveza je svih poslodavaca da usklade važeće interne akte iz oblasti zaštite na radu sa odredbama novog Zakona o radu te da, u narednom periodu, angažiraju ovlaštenu organizaciju za zaštitu na radu za izradu akta o procjeni rizika te provođenje svih drugih obaveza po ovom Zakonu.

Dijana Muratagić

Incoterms® 2020 by the International Chamber of Commerce (ICC)

Pravila MTK za korištenje termina u unutrašnjoj i međunarodnoj trgovini

EXW | FCA | CPT | CIP | DAP | DPU | DDP | FAS | FOB | CFR | CIF

INCOTERMS 2020

Međunarodna trgovinska komora iz Pariza je objavila najnovije, revidirano izdanje INCOTERMS 2020 koje važi od 1. januara 2020.

Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine je, koristeći ekskluzivno pravo otkupa autorskih prava i štampe, izdala dvojezično izdanje Incoterms® 2020.

Pravila Incoterms® definiraju odgovornosti kupaca i prodavaca prilikom isporuke robe na osnovu kupoprodajnih ugovora. To su mjerodavna pravila koja utvrđuju kako se cijena i rizici raspoređuju među ugovornim stranama. Incoterms pravila se redovno uvrštavaju u kupoprodajne ugovore širom svijeta i postali su dio dnevnog jezika u trgovnjku.

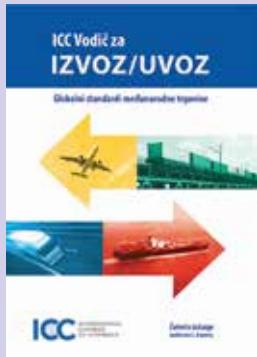
Incoterms® 2020 sadrže MTK pravila za korištenje 11 Incoterms trgovачkih termina. Uzimaju u obzir najnovija dostignuća u komercijalnoj praksi, te ažuriraju i ujedinjuju neke od prethodnih pravila. Svi kupoprodajni ugovori bi se trebali oslanjati na Incoterms® 2020 kao najnoviju verziju pravila Incoterms®.

CIJENA: 35 KM

Narudžbe na e-mail: nijaza.avdic@komorabih.ba
Dodatne informacije na 033 566 165

Više informacija i obrazac narudžbenice dostupno na
www.komorabih.ba/incoterms2020

Za narudžbu tri i više primjeraka poklon knjiga
ICC vodič za izvoz/uvoz (4. izdanje, 2016. godine)

ICC VODIČ ZA IZVOZ/UVOZ

AKCIJSKA PONUDA DO ISTEKA ZALIHA

CIJENA 20 KM

ICC Vodič za izvoz/uvoz pruža sažeta uputstva i referentni je alat za svakodnevno uvozno/izvozno poslovanje
Izdavač: Vanjskotrgovinska komora BiH, god. izdanja 2016., 274 str.

FIA PROIZVODI

REGISTAR FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA

Standardni pregled poslovanja

Standardni pregled poslovanja Finansko-informatičke agencije je koncipiran kao standardizirani dokument, koji osim podataka iz finansijskih izvještaja pravnih lica, donosi niz izračunatih finansijskih pokazatelja iz svih bitnih segmenata ocjene poslovnih performansi pravnih lica, predstavlja trendove strukture i kretanja ključnih generatora vrijednosti te raščlanjuje finansijske izvještaje do detalja koji omogućavaju analizu. Upotrebljivost ovog pregleda poslovanja dodatno je unapri-

jedena uporednim pregledima pokazatelja poslovanja odabranog pravnog lica sa prosječnim vrijednostima istih pokazatelja privredne grane kojoj pravno lice pripada. Standardni pregled poslovanja sastoji se od četiri cjeline: identifikacijski podaci pravnog lica, racio analiza poslovanja, skraćeni bilansi i šematska analiza strukture aktive i pasive bilansa stanja.

Uporedno sa vrijednostima pokazatelja za pravno lice, dat je i pregled prosječnih vrijednosti pokazatelja za privrednu granu kojoj pravno lice pripada. Rang pravnog lica predstavlja poziciju vrijednosti konkretnog pokazatelja

pravnog lica u redoslijedu vrijednosti svih pravnih lica u istoj privrednoj grani, od najbolje vrijednosti pokazatelja prema najlošijoj. U ponudi su sljedeći proizvodi:

- ▶ Standardni pregled o ocjeni finansijskog poslovanja pravnog lica
- ▶ Standardni pregled finansijskih rezultata poslovanja u privredi
- ▶ Standardni pregled finansijskih rezultata poslovanja privredne grane
- ▶ Standardni pregled finansijskih rezultata poslovanja djelatnosti

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
Finansko-informatička agencija

STANDARDNI PREGLED O OCJENI FINANSIJSKOG POSLOVANJA PRIVREDOGNOG DRUŠTVA

FIA

JIB	4202153990006
Datum registracije	Datum nepoznat
Ulica	LOŽIONIČKA
Općina	Sarajevo-Novo Sarajevo - KANTON SARAJEVO
Oblik organizovanja	Ostali oblici organizovanja
Djelatnost	Obrada podataka usluge hostinga u djelatnosti u vezi s njima
Broj privrednih društava	938

Objašnjenja

Rang pravnog lica predstavlja poziciju vrijednosti pokazatelja tog pravnog lica u opadajućem redoslijedu vrijednosti pokazatelja svih pravnih lica u privrednoj grani.

Ilustracija rang pravnog lica (zeleno-žuto-crveno) je organizovana tako da zelena boja označava da je pozicija kompanije u prvoj (najboljoj) trećini privredne grane.

Žuta boja označava poziciju u srednjoj trećini, a crvena poziciju u najlošijoj trećini privredne grane.

Ograničenje odgovornosti:

1. Ovaj pregled poslovanja je sačinjen na osnovu podataka dostavljenih u finansijskim izvještajima od strane pravnih lica.
2. Finansko-informatička agencija nije vršila nikakve izmjene, prilagodbe i izostavljanja podataka dostavljenih iz finansijskih izvještaja i isti su korišteni u izvornom obliku.

Kratkoročna pozicija – Likvidnost (FIA) - broj kompanija u grani: 938					
2016	2017	2018	2016	2017	2018
Pokazatelji za pravno lice			PROSJEK GRANE		
Tekući omjer			Tekući omjer		
1,73	2,52	1,11	1,83	1,91	0,00
Ubrzani omjer			Ubrzani omjer		
1,70	2,50	1,08	1,65	1,73	0,00
Omjer gotovine			Omjer gotovine		
1,49	2,32	1,00	0,68	0,78	0,00
Neto obrtni kapital			Neto obrtni kapital		
537.384,00	833.816,00	67.000,00	388.407.734,00	429.970.070,00	0,00
Produktivnost obrtnog kapitala			Produktivnost obrtnog kapitala		
5,86	4,82	67,64	3,74	3,52	0,00
Omjer zaliha i obrtnog kapitala			Omjer zaliha i obrtnog kapitala		
0,05	0,02	0,26	0,22	0,20	0,00
Omjer kratkoročnih obaveza			Omjer kratkoročnih obaveza		
0,50	0,43	0,93	0,59	0,61	0,00
RANG PRAVNOG LICA			RANG PRAVNOG LICA		
Tekući omjer			Tekući omjer		
343	282	564	Tekući omjer	2016	2017
312	257	516	Ubrzani omjer	2016	2017
158	139	262	Omjer gotovine	2016	2017
Neto obrtni kapital			Neto obrtni kapital		
67	36	286	Produktivnost obrtnog kapitala	2016	2017
Produktivnost obrtnog kapitala			Omjer zaliha i obrtnog kapitala		
168	213	14	Omjer kratkoročnih obaveza	2016	2017
Omjer zaliha i obrtnog kapitala			Omjer kratkoročnih obaveza		
657	641	802			
Omjer kratkoročnih obaveza			Omjer kratkoročnih obaveza		
83	76	247			

Tekući omjer - Uspešnije vrijednost tekulićih sredstava na tekulićim obavezama u određenom vremenskom momentu. Pokazatelj približno 2:1 je prihvatieni standard.
Ubrzani omjer - Ispituje da li preduzeće posjeduje dovoljno kratkoročnih sredstava da podmiri dosjepne obaveze, a bez prodaje zaliha. Poželjna vrijednost je 1, a preporučena minimalna vrijednost 0,9.
Omjer gotovine - Predstavlja odnos najlaknije imovine - novca i kratkoročnih obaveza. Ako ima vrijednost 1, znači da su raspoloživa novčana sredstva dovoljna za podmirjenje kratkoročnih obaveza.
Neto obrtni kapital - Mjeri koliko je likvidna imovina preduzeću na raspolaženju za održavanje i širenje poslovanja. Vrijednost obrtnog kapitala može biti pozitivna ili negativna, ovisi o strukturi imovine i dugova preduzeća.
Produktivnost obrtnog kapitala - Mjeri vrijednost prihoda od prodaje koju preduzeće generiše koristenjem jedne novčane jedinice obrtnog kapitala, te ilustruje produktivnost kojom preduzeće konisti obrtni kapital.
Omjer zaliha i obrtnog kapitala - Zaliha prema neto radnom kapitalu pokazuje veličinu radnog kapitala koji je poduzeće vezalo u zalihamu.
Omjer kratkoročnih obaveza - Pokazuje udio kratkoročnih u ukupnim obavezama. Nije standardiziran, ali je konstanat ako se sagleda trend kretanja.

Dugoročna pozicija – Struktura finansiranja (FIA) - broj kompanija u grani: 938					
2016	2017	2018	2016	2017	2018
Pokazatelji za pravno lice			PROSJEK GRANE		
Omjer finansijske stabilnosti			Omjer finansijske stabilnosti		
0,53	0,25	1,12	0,87	0,84	0,00
Omjer duga i kapitala			Omjer duga i kapitala		
6,01	4,09	1,31	0,36	0,36	0,00
Omjer zaduženosti			Omjer zaduženosti		
81,43	77,36	50,97	25,02	24,91	0,00
Omjer finansiranja kapitalom			Omjer finansiranja kapitalom		
13,54	18,94	38,90	69,13	69,58	0,00
Faktor zaduženosti			Faktor zaduženosti		
55,25	29,17	2,37	0,80	0,79	0,00
Omjer zadržane zarade i kapitala			Omjer zadržane zarade i kapitala		
0,00	0,00	0,66	0,50	0,50	0,00
Pokriće troškova kamata			Pokriće troškova kamata		
31,44	1.859,98	8.085,99	23,16	22,43	0,00
RANG PRAVNOG LICA			RANG PRAVNOG LICA		
Omjer finansijske stabilnosti			Omjer finansijske stabilnosti		
511	434	786	Tekući omjer	2016	2017
720	734	646	Ubrzani omjer	2016	2017
572	583	480	Omjer zaduženosti	2016	2017
576	581	516	Omjer finansiranja kapitalom	2016	2017
783	789	632	Faktor zaduženosti	2016	2017
756	809	668	Omjer zadržane zarade i kapitala	2016	2017
137	37	28	Pokriće troškova kamata	2016	2017

Omjer finansijske stabilnosti - Ako je manji od 1 znači da se iz djela dugoročnih izvora finansira kratkotrajna imovina , ako je veći od 1 znači da je dugoročna imovina financirana iz kratkoročnih obaveza.
Omjer duga i kapitala - Konzervativno pravilo granice zaduživanja 1:1, gornja granica odnosa duga i glavnice je 2:1 Visoka vrijednost ovog pokazatelja ukazuje na moguće teškoće pri vraćanju poslovnih sredstava i plaćanju kamata.
Omjer zaduženosti - Što je veći odnos duga i imovine, veći je finansijski rizik. Vrijednost koeficijenta zaduženosti trebala biti manja od 50%
Omjer finansiranja kapitalom - Govori o tome koliko je imovine finansirano iz vlastitog kapitala , njegova bi vrijednost trebala biti veća od 50%.
Faktor zaduženosti - Pokazatelj koji pokazuje koliko bi godina trebalo uz postječe uvjetne poslovanja i ostvarivanja dobiti da preduzeće podmiri svoje ukupne obaveze. Kontrolna mjeru za ovaj pokazatelj je 5 godina.
Omjer zadržane zarade i kapitala - Koristan je za sagledavanje trenda zaduživanja (i remnestranja) dobiti. Ukoliko pokazateli opada, postavljanje se finansira dugom, što povećava finansijski rizik.
Pokriće troškova kamata - Jedan je od najvažnijih pokazatelja na mogućnostima za dodatno zaduženje preduzeća, kao i sposobnost otplate postojećih kreditnih obaveza.

Korištenje imovine (FIA) - broj kompanija u grani: 938

	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Pokazatelji za pravno lice	PROSJEK GRANE					
Koeficijent obrta imovine	Koeficijent obrta imovine					
1,77	2,46	3,65	0,54	0,57	0,00	
Omjer prodaje i fiksne imovine	Omjer prodaje i fiksne imovine					
6,20	16,00	8,36	0,81	0,88	0,00	
Koeficijent obrta kratkoročne imovine	Koeficijent obrta kratkoročne imovine					
2,48	2,91	6,47	1,70	1,68	0,00	
Koeficijent obrta zaliha	Koeficijent obrta zaliha					
125,30	275,46	265,29	17,32	18,07	0,00	
Koeficijent obrta potraživanja	Koeficijent obrta potraživanja					
20,23	43,24	88,80	4,12	4,32	0,00	
Koeficijent obrta investicije	Koeficijent obrta investicije					
3,53	4,18	17,04	1,04	1,09	0,00	
Omjer amortizacije i fiksne imovine	Omjer amortizacije i fiksne imovine					
0,05	0,17	0,17	0,13	0,14	0,00	
RANG PRAVNOG LICA	RANG PRAVNOG LICA					
Koeficijent obrta imovine	2016 2017 2018					
240	165	98	Koeficijent obrta imovine	■■■■■■		
Omjer prodaje i fiksne imovine	Omjer prodaje i fiksne imovine					
369	247	388	Omjer prodaje i fiksne imovine	■■■■■■		
Koeficijent obrta kratkoročne imovine	Koeficijent obrta kratkoročne imovine					
329	276	105	Koeficijent obrta zaliha	■■■■■■		
Koeficijent obrta zaliha	Koeficijent obrta zaliha					
92	72	82	Koeficijent obrta potraživanja	■■■■■■		
Koeficijent obrta potraživanja	Koeficijent obrta potraživanja					
98	54	47	Koeficijent obrta investicije	■■■■■■		
Koeficijent obrta investicije	Koeficijent obrta investicije					
565	572	463	Omjer amortizacije i fiksne imovine	■■■■■■		
Omjer amortizacije i fiksne imovine	Omjer amortizacije i fiksne imovine					
258	499	518				

Koeficijent obrta imovine - Pokazatelj koji govori koliko puta se ukupna imovina preduzeća obnove u toku jedne godine odnosno koliko poduzeće uspešno koristi imovinu s ciljem stvaranja prihoda.

Omjer prodaje i fiksne imovine - Pokazuje vrijednost investicije u imovinu neophodnu da preduzeće generiše određeni nivo prihoda od prodaje.

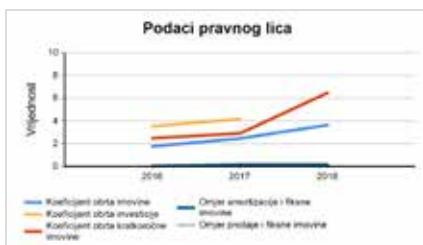
Koeficijent obrta kratkoročne imovine - Pokazuje koliko puta se kratkotrajanja imovina poduzeća obnove u toku jedne godine. Mjeri relativnu efikasnost kojom poduzeće koristi kratkotrajanu imovinu za stvaranje prihoda.

Koeficijent obrta zaliha - Govori koliko puta se zalihe obnove u toku jedne godine. Poželjna je veća vrijednost.

Koeficijent obrta potraživanja - Stavlja u odnos prihod od prodaje sa stanjem potraživanja. U inverznoj je relaciji sa projektnim trajanjem naplate potraživanja.

Koeficijent obrta investicije - Ilustruje sposobnost kompanije da konvertuje dug i kapital u prihode od prodaje.

Omjer amortizacije i fiksne imovine - Pokazuje stepen u kojem preduzeće zanavlja stalna sredstva. Posebno je koristan kada se sagleda trend.

Operativna efikasnost (FIA) - broj kompanija u grani: 938

	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Pokazatelji za pravno lice	PROSJEK GRANE					
Ekonomičnost ukupnog poslovanja	Ekonomičnost ukupnog poslovanja					
0,97	1,02	1,04	1,08	1,09	0,00	
Ekonomičnost operativnog poslovanja	Ekonomičnost operativnog poslovanja					
1,04	1,12	1,17	0,00	1,11	0,00	
Omjer operativne imovine	Omjer operativne imovine					
0,19	0,21	0,39	0,66	0,64	0,00	
Procenat operativnog profita	Procenat operativnog profita					
96,20	96,27	97,21	96,71	96,83	0,00	
Trajanje naplate potraživanja	Trajanje naplate potraživanja					
18,04	8,44	4,11	88,69	84,53	0,00	
Prihod po zaposlenom	Prihod po zaposlenom					
26.008,04	32.119,11	36.847,08	104.479,42	103.850,80	0,00	
Prosječan trošak plate po zaposlenom	Prosječan trošak plate po zaposlenom					
21.708,98	24.431,96	25.934,15	29.482,14	28.720,31	0,00	
RANG PRAVNOG LICA	RANG PRAVNOG LICA					
Ekonomičnost ukupnog poslovanja	2016 2017 2018					
630	502	505	Koeficijent obrta imovine	■■■■■■		
Ekonomičnost operativnog poslovanja	Ekonomičnost operativnog poslovanja					
453	328	322	Ekonomičnost operativnog poslovanja	■■■■■■		
Omjer operativne imovine	Omjer operativne imovine					
705	707	634	Omjer operativne imovine	■■■■■■		
Procenat operativnog profita	Procenat operativnog profita					
485	521	476	Trajanje naplate potraživanja	■■■■■■		
Trajanje naplate potraživanja	Trajanje naplate potraživanja					
198	180	192	Prihod po zaposlenom	■■■■■■		
Prihod po zaposlenom	Prihod po zaposlenom					
528	480	496	Prosječan trošak plate po zaposlenom	■■■■■■		
Prosječan trošak plate po zaposlenom	Prosječan trošak plate po zaposlenom					
242	215	215				

Ekonomičnost ukupnog poslovanja - Pokazuje koliko se prihoda ostvari po jedinici rashoda. Ako je vrijednost pokazatelja manja od 1, to znači da preduzeće ostvaruje gubitak.

Ekonomičnost operativnog poslovanja - Pokazatelj se odnosi na osnovnu djelatnost preduzeća. Ako je vrijednost pokazatelja manja od 1, to znači da preduzeće ostvaruje gubitak u svojoj osnovnoj djelatnosti.

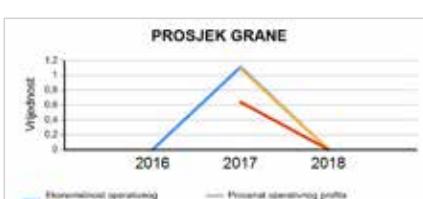
Omjer operativne imovine - Pokazuje udio imovine koja generira vrijednost u ukupnoj imovini. Reduciranje preostale imovine ne bi trebalo uticati na operativne performanse preduzeća.

Procenat operativnog profita - Mjeri prinos iz redovne djelatnosti preduzeća.

Trajanje naplate potraživanja - Mjeri dužinu vremena potrebnog za prevaranje prepošte preduzeća prodaje u novac. Niska vrijednost ovog pokazatelja znači da preduzeće uspešno naplaćuje svoja potraživanja.

Prihod po zaposlenom - Pokazuje sposobnost kompanije da generisana prihoda u odnosu na broj zaposlenih. Prihod po zaposlenom prikazuje efikasnost organizacije u posmatranom preduzeću.

Prosječan trošak plate po zaposlenom - Pokazuje prosječan iznos bruto plate po zaposlenom.

Profitabilnost - Rentabilnost (FIA) - broj kompanija u grani: 938

	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Pokazatelji za pravno lice	PROSJEK GRANE					
Neto vrijednost				Neto vrijednost		
325.247,00	364.737,00	559.444,00	1.887.964.028,00	1.884.046.191,00	0,00	
Bruto profitna marža			Bruto profitna marža			
0,13	0,20	0,27	0,59	0,59	0,00	
Operativni prinos			Operativni prienos			
0,00	1,70	3,83	11,01	9,36	0,00	
Prinos na ukupnu imovinu (ROA)			Prinos na ukupnu imovinu (ROA)			
0,00	0,04	0,14	0,06	0,06	0,00	
Prinos na kapital (ROE)			Prinos na kapital (ROE)			
0,00	0,28	0,66	0,14	0,12	0,00	
Procenat rasta kapitala			Procenat rasta kapitala			
0,00	0,22	0,36	0,09	0,08	0,00	
Indeks finansijske poluge			Indeks finansijske poluge			
0,00	6,68	4,67	2,26	2,22	0,00	
RANG PRAVNOG LICA	RANG PRAVNOG LICA					
Neto vrijednost			Neto vrijednost	2016	2017	2018
160	149	118	Neto vrijednost			
Bruto profitna marža			Bruto profitna marža			
642	587	557	Bruto profitna marža			
Operativni prienos			Operativni prienos			
729	488	496	Operativni prienos			
Prinos na ukupnu imovinu (ROA)			Prinos na ukupnu imovinu (ROA)			
728	418	359	Prinos na ukupnu imovinu (ROA)			
Prinos na kapital (ROE)			Prinos na kapital (ROE)			
720	490	520	Prinos na kapital (ROE)			
Procenat rasta kapitala			Procenat rasta kapitala			
714	357	364	Procenat rasta kapitala			
Indeks finansijske poluge			Indeks finansijske poluge			
113	382	359	Indeks finansijske poluge			

Neto vrijednost - Mjeri vrijednost sredstava koja bi kompaniji preostala kada bi izmrila sve svoje obaveze.

Koeficijent obra potraživanja - Stavlja u odnos prihod od prodaje sa stanjem potraživanja. U inverznoj je relaciji sa prosječnim trajanjem naplate potraživanja.

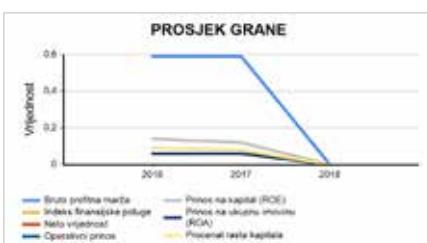
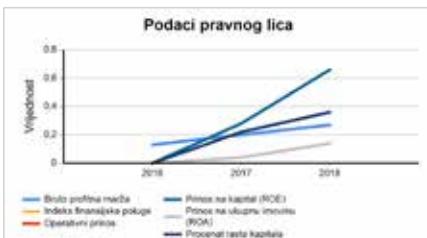
Operativni prienos - Stavlja u odnos neto dobit i ukupne prihode, a pokazuje koliko procenata neto dobiti se ostvaruje na ukupnim prihodima.

Prinos na ukupnu imovinu (ROA) - Pokazuje sposobnost preduzeća da korištenjem raspoložive imovine ostvari dobit.

Prinos na kapital (ROE) - Pokazuje snagu zarade u odnosu na ulaganje dionicara.

Procenat rasta kapitala - Pokazuje koliko novčanih jedinica dobitka poduzeće ostvaruje na 100 novčanih jedinica vlastitog kapitala, a koji može raspoređiti na rezerve, dividendu i zadržanu dobit.

Indeks finansijske poluge - Pokazuje da li je u generisanju dobiti kompanije korišten veliki udio dužničkih izvora finansiranja.

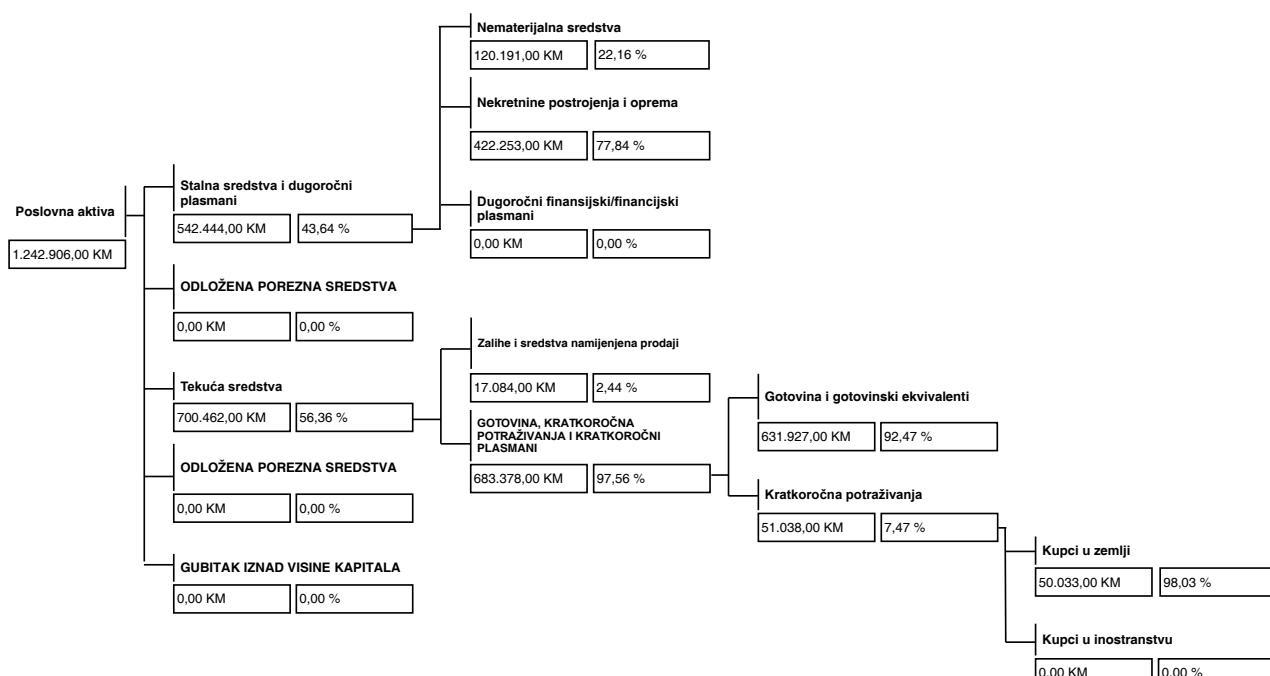
Trend i struktura - Bilans stanja

Naziv	Vrijednost			Trend			Struktura		
	2016	2017	2018	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2016	2017	2018
Poslovna aktiva	1.777.813 KM	1.632.548 KM	1.242.906 KM	0 %	-8 %	-24 %	100 %	100 %	100 %
Stalna sredstva i dugoročni plasmani	507.928 KM	250.986 KM	542.444 KM	0 %	-51 %	116 %	29 %	15 %	44 %
Nematerijalna sredstva	7.929 KM	17.435 KM	120.191 KM	0 %	120 %	589 %	0 %	1 %	10 %
Gradevinski objekti	0 KM	0 KM	0 KM	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Postrojenja i oprema	161.782 KM	233.551 KM	422.253 KM	0 %	44 %	81 %	9 %	14 %	34 %
Dugoročni finansijski/financijski plasmani	0 KM	0 KM	0 KM	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Tekuća sredstva	1.269.885 KM	1.381.562 KM	700.462 KM	0 %	9 %	-49 %	71 %	85 %	56 %
Zalihe i sredstva namijenjena prodaji	25.115 KM	14.575 KM	17.084 KM	0 %	-42 %	17 %	1 %	1 %	1 %
Gotovina i gotovinski ekvivalenti	1.088.277 KM	1.272.014 KM	631.927 KM	0 %	17 %	-50 %	61 %	78 %	51 %
Kratkoročna potraživanja	155.555 KM	92.856 KM	51.038 KM	0 %	-40 %	-45 %	9 %	6 %	4 %
Kratkoročni finansijski/financijski plasmani	0 KM	0 KM	0 KM	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Osnovni kapital	175.935 KM	244.410 KM	265.900 KM	0 %	39 %	9 %	10 %	15 %	21 %
Neraspoređena dobit	0 KM	0 KM	174.292 KM	0 %	0 %	∞ %	0 %	0 %	14 %
Dugoročne obaveze/obveze	715.226 KM	715.226 KM	0 KM	0 %	0 %	-100 %	40 %	44 %	0 %
Kratkoročne obaveze/obveze	732.501 KM	547.746 KM	633.462 KM	0 %	-25 %	16 %	41 %	34 %	51 %
Pasivna vremenska razgraničenja	4.839 KM	4.839 KM	50.000 KM	0 %	0 %	933 %	0 %	0 %	4 %
Dobavljači u zemlji	28.130 KM	44.088 KM	116.435 KM	0 %	57 %	164 %	2 %	3 %	9 %

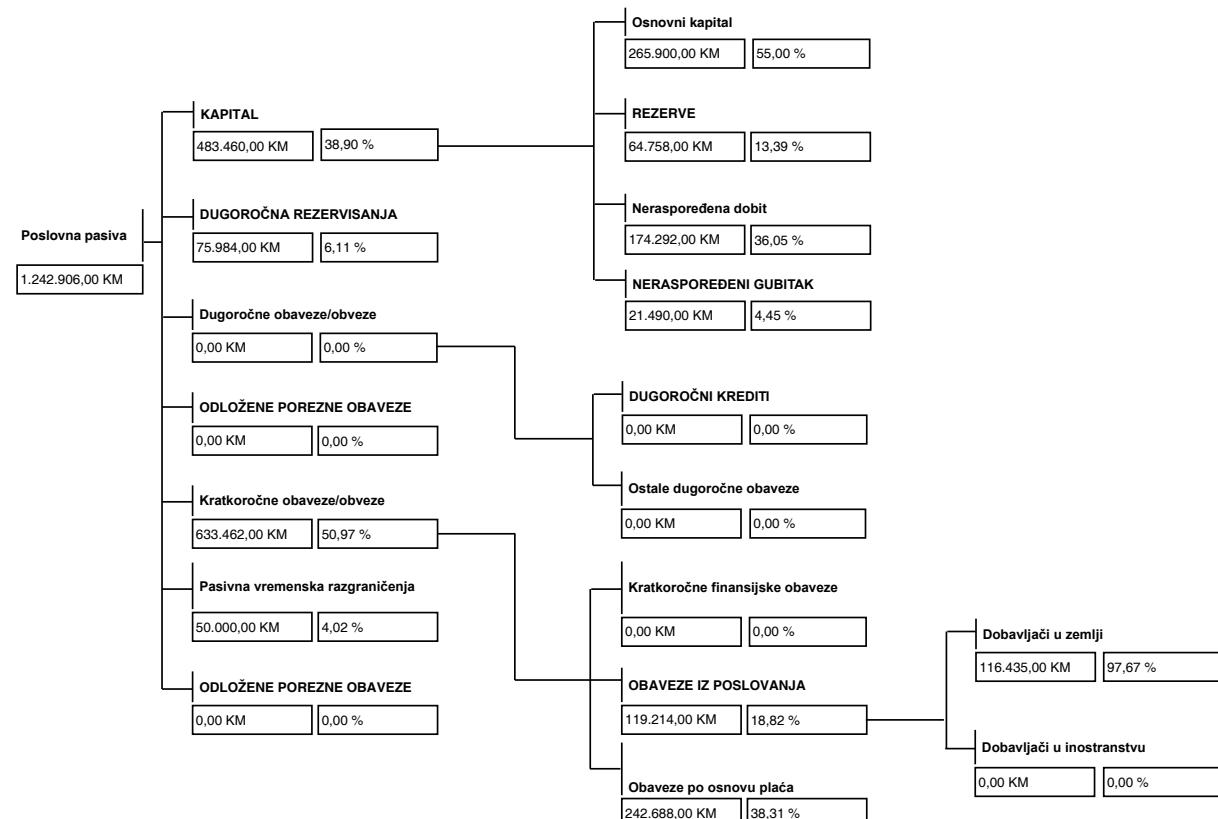
Trend i struktura - Bilans uspjeха

Naziv	Vrijednost			Trend			Struktura		
	2016	2017	2018	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2016	2017	2018
Poslovni prihodi	3.146.973 KM	4.014.889 KM	4.532.191 KM	0 %	28 %	13 %	100 %	100 %	100 %
Prihod od prodaje robe	0 KM	0 KM	0 KM	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Prihod od prodaje učinka	1.577.473 KM	3.956.471 KM	4.444.529 KM	0 %	151 %	12 %	50 %	99 %	98 %
Ostali poslovni prihodi	1.569.500 KM	58.418 KM	87.662 KM	0 %	-96 %	50 %	50 %	1 %	2 %
Poslovni rashodi	3.018.390 KM	3.590.814 KM	3.885.312 KM	0 %	19 %	8 %	96 %	89 %	86 %
Materijalni troškovi	119.496 KM	149.727 KM	126.526 KM	0 %	25 %	-16 %	4 %	4 %	3 %
Troškovi plata i ostalih ličnih primanja	2.626.786 KM	3.053.995 KM	3.189.900 KM	0 %	16 %	4 %	83 %	76 %	70 %
Troškovi amortizacije	26.205 KM	43.301 KM	93.362 KM	0 %	65 %	116 %	1 %	1 %	2 %
Nematerijalni troškovi	215.321 KM	257.117 KM	329.528 KM	0 %	19 %	28 %	7 %	6 %	7 %
Dobitak poslovnih aktivnosti	128.583 KM	424.075 KM	646.879 KM	0 %	230 %	53 %	4 %	11 %	14 %
Gubitak poslovnih aktivnosti	0 KM	0 KM	0 KM	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Finansijski/financijski prihodi	82 KM	78 KM	215 KM	0 %	-5 %	176 %	0 %	0 %	0 %
Finansijski/financijski rashodi	4.090 KM	228 KM	80 KM	0 %	-94 %	-65 %	0 %	0 %	0 %
Ostali prihodi i dobici, osim iz osnova stalnih sredstava namjenjenih prodaji i obustavljenog poslovanja	373 KM	1.305 KM	17.163 KM	0 %	250 %	1.215 %	0 %	0 %	0 %
Prihodi iz osnova promjene računovodstvenih politika i ispravki beznačajnih grešaka iz ranijih perioda	3.871 KM	153 KM	1 KM	0 %	-96 %	-99 %	0 %	0 %	0 %
Ostali rashodi i gubici, osim iz osnova stalnih sredstava namjenjenih prodaji i obustavljenog poslovanja	218.784 KM	352.755 KM	486.421 KM	0 %	61 %	38 %	7 %	9 %	11 %
Neto dobit perioda/razdoblja	0 KM	68.475 KM	174.292 KM	0 %	⇒ %	155 %	0 %	2 %	4 %
Neto gubitak perioda/razdoblja	89.965 KM	0 KM	0 KM	0 %	-100 %	0 %	3 %	0 %	0 %

Detaljna struktura aktive - 2018

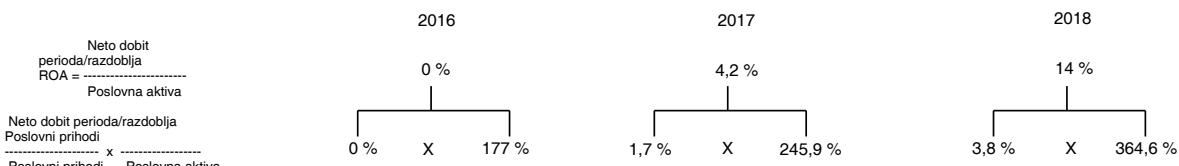
Detaljna struktura pasive - 2018

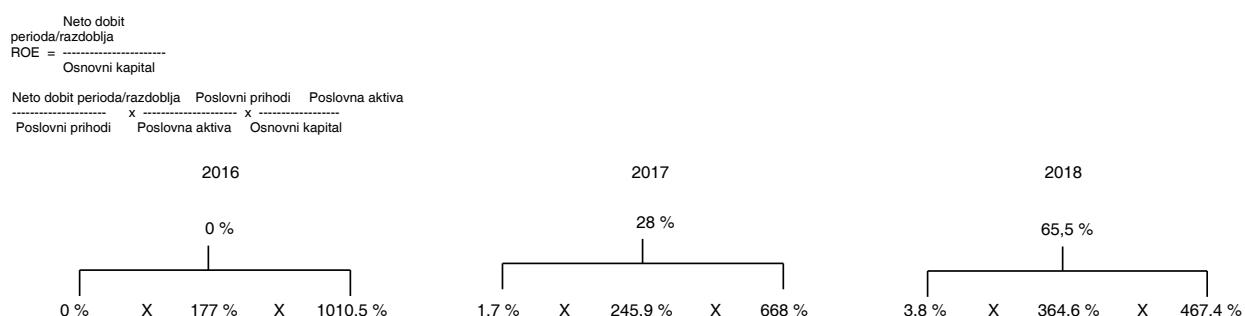
Detaljna struktura: Prinosa na ukupnu imovinu (ROA) i Prinosa na kapital (ROE)

Naziv	2016	2017	2018
Poslovni prihodi	3.146.973	4.014.889	4.532.191
Neto dobit perioda/razdoblja	0	68.475	174.292
Poslovna aktiva	1.777.813	1.632.548	1.242.906

Prinos na ukupnu imovinu (ROA)

Prinos na kapital (ROE)

DIGITALNA KOMORA

Veća vidljivost

Unapređenje poslovanja

Povezivanje sa poslovnim partnerima

Registrujte se **BESPLATNO** na
NAJVEĆU BIH ONLINE POSLOVNU PLATFORMU!

www.digitalnakomora.ba

Za više informacija: ☎ 033 843 910 ✉ support@digitalnakomora.ba

VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE
СПОЉНОТРГОВИНСКА КОМОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
FOREIGN TRADE CHAMBER OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Digitalna Komora
Дигитална Комора
Digital Chamber